

broedvogels
GREVELINGEN – 2009

- **BMP-plot inventarisatie**
- **kustvogels**

SANDVICENSIS
Ecologisch adviesbureau

Broedvogels **GREVELINGEN – 2009**

- **BMP-plot inventarisatie**
- **kustvogels**

veldwerk:

BMP-plots: Mark Hoekstein (bureau: Het Zeeuws Alternatief), Kees de Kraker (bureau Sandvicensis) en René van Loo (Staatsbosbeheer)

kustvogels: Mark Hoekstein, Sander Lilipaly, Rob Strucker, Pim Wolf (allen DPM in opdracht Waterdienst Rijkswaterstaat), René van Loo en Kees de Kraker

rapportage: Kees de Kraker

Ecologisch adviesbureau SANDVICENSIS

Burghse ring 20

4328 LL Burgh-Haamstede

tel. 0111 - 653495

krakertjes@zeelandnet.nl

SANDVICENSIS - februari 2010

Opdrachtgever: Staatsbosbeheer, Regio Zuid
Contactpersoon: William van der Hulle, opzichter Grevelingen
Haven van Bommenede 1
4316 PC Zonnemaire

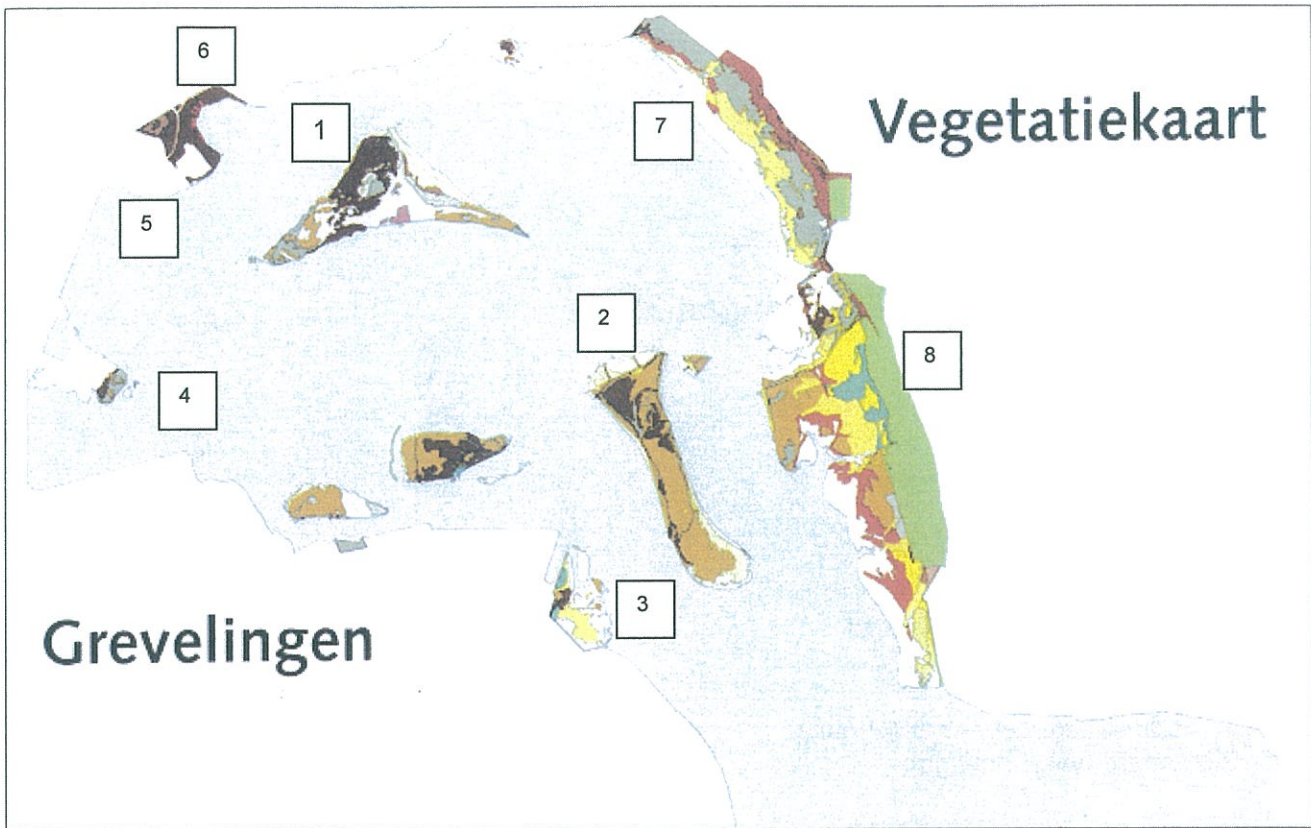
Omslag:

Ter herinnering aan Gerard Slob een foto van de Grevelingentellers uit 1998.

De foto (van H.J. Koppelaar) werd gemaakt voor een artikel over de broedvogelinventarisaties in de Grevelingen voor het Eilandennieuws, een krant op Goeree-Overflakkee. De foto is genomen bij het Zanddepot (Slikken van Flakkee-Midden). Henk de Kok had het interview voor dit artikel geregeld. Henk was beheerder van de boerderij van Staatsbosbeheer bij Melissant en betrokken bij de verzorging van het vee voor begrazing van de gebieden. Hij overleed in 2004.

v.l.n.r.: Philipp Derks, Bram Goudzwaard, John Beijersbergen, Coos Ettema, Kees de Kraker, Gerard Slob (†), René van Loo en Henk de Kok (†).

Op blz 4 en 5 meer over Gerard Slob.

Figuur 1. Ligging BMP-plots in de Grevelingen; ondergrond vegetatiekaart situatie 1986.

Namen BMP-plots

1. Hompelvoet
2. Veermansplaat
3. Slikken van Bommenede
4. Kabellaarsbank
5. Plasjes de Punt
6. Slik de Kil
7. Slikken van Flakkee-Noord
8. Slikken van Flakkee-Zuid

Inhoud

Inleiding	5
Samenvatting, aanbevelingen	6
Opzet van de broedvogelinventarisaties	9
Resultaten BMP-plots Grevelingen 2009	
Algemeen overzicht	11
Tabel	14
◆ 1. Hompelvoet	16
◆ 2. Veermansplaat	18
◆ 3. Slikken van Bommedede	20
◆ 4. Kabbelaarsbank	22
◆ 5. Plasjes De Punt	24
◆ 6. Slik De Kil	26
◆ 7. Slikken van Flakkee-Noord	28
◆ 8. Slikken van Flakkee-Zuid	30
Bijlagen BMP-plots	
1. Inventarisatiegegevens BMP-plots	32
2. Bijzondere waarnemingen	34
Kustbroedvogels in 2009	
Bespreking resultaten 2009	36
Kustvogels en peilbeheer	44
Bladvulling	45
Roofvogelkaart Grevelingen 2009	46

Bij het overlijden van Gerard Slob,

Niet geheel onverwacht, maar natuurlijk toch een triest bericht. Ik heb vroeger veel met Gerard opgetrokken, tellen, ringen. Vaak schoof ik aan bij de maaltijd, bij de altijd gastvrije Toos. Ze lieten me Houtduif eten. Ik was te gast op de 50^e verjaardag van Gerard. Ze zaten toen in een huisje in Sirjansland. Met een grote Abraham-speculaaspop. En wat rookte hij toen veel...

Hij raakte overspannen, en dat was het moment dat ik de organisatie van de maandelijkse watervogeltellingen naar me toe heb getrokken. Dat was op tijd, want zijn tellingen werden er niet beter op: vooral bij grote groepen vogels raakte hij in paniek en vielen de aantallen soms wat hoog uit.

De plotselinge dood van Toos is voor Gerard een enorme klap geweest. Daarna is het met hem bergafwaarts gegaan, zowel qua geestelijke als lichamelijke gesteldheid. Hij kreeg talloze kwalen en kwaaltjes. De laatste jaren kwam ik één of twee keer per jaar bij hem thuis, en af en toe een telefoontje. Hoewel ik de deur nu niet direct platliep, had ik toch de indruk dat hij weinig anderen zag uit zijn voormalige werkring.

Afgelopen voorjaar zocht ik hem op. Voor het laatst. We bekeken zijn enorme verzameling kevers en vlinders: een kamer met wanden vol insectendozen! We bespraken wat daar mee moest gebeuren. Hij was niet erg duidelijk of er afspraken waren gemaakt. Hij had het over Amsterdam (en daar is de collectie nu ook veiliggesteld)..

Geboren en getogen in de Alblasserwaard was hij aanvankelijk bakker van beroep, die van zijn hobby (vogels, vlinders, kevers, planten) zijn beroep heeft kunnen maken. Gerard was als autodidact een "brede" veldbioloog, die in Zeeland veel pionierswerk heeft verricht.

Peter Meininger, 21 september 2009

Inleiding

Algemeen

In 2000 werd een aanvang gemaakt met een gewijzigde opzet van de broedvogelinventarisaties in het Grevelingenbekken zoals die sinds de afdamming van het gebied in 1971 plaatsvonden (zie blz. 8). Jaarlijks worden de resultaten daarvan in een rapport vastgelegd. Hiermee wordt een overzicht gekregen hoe de ontwikkeling van het gebied voor broedvogels uitpakt. Enerzijds dient dit een wetenschappelijk belang en anderzijds verschaft het de beheerder – Staatsbosbeheer in opdracht van het Natuur- en Recreatieschap de Grevelingen – informatie over het belang van het gebied en de kwaliteit van het beheer. Het rapport dient als basis en motor voor concrete beheersmaatregelen.

Door meteen verslag te doen wordt voorkomen dat de inventarisatieresultaten jarenlang in een bureaulade blijven liggen zonder dat er wat mee gedaan wordt, zoals dat in het verleden wel het geval was.

2009

In 2008 werd de Grevelingen integraal geteld, maar deze inventarisatie vindt slechts 1x in de drie jaar plaats. Zodoende was 2009 weer een jaar dat alleen de BMP-plots en de kustvogels zijn geteld. Ook van roofvogels wordt ten behoeve van het provinciaal overzicht zoveel mogelijk kennis op papier gezet, al ontbreken gerichte inventarisaties buiten de BMP-plots.

Kustbroedvogels worden in de Grevelingen jaarlijks onderzocht omdat de ontwikkeling daarvan niet via BMP-plots te volgen is. Daarnaast vormen deze vogels een belangrijke doelgroep voor het beheer.

In dit rapport wordt dezelfde volgorde als in de voorgaande rapporten aangehouden. Dus eerst het BMP-gedeelte en vervolgens de kustvogels

Gerard Slob

Op deze plaats wordt ook even stil gestaan bij het overlijden van Gerard Slob (76) op 21 september 2009. Hij behoorde tot de pioniers van het natuuronderzoek in de Grevelingen na de afsluiting. Ruim 20 jaar coördineerde hij hier de broedvogel-inventarisaties en watervogeltellingen. Als inventarisatie-medewerker bij het district Zeeland van Staatsbosbeheer was Gerard van veel zaken op de hoogte, zeer bij de natuur betrokken en altijd had hij wel wat nieuwtjes over bijzondere waarnemingen of verwickelingen rond bescherming en beheer.

In 1988 verscheen zijn rapport: 15 Jaar vogelontwikkelingen in het afgesloten Grevelingenbekken. Hierin was de ontwikkeling van de broed- en watervogels in de Grevelingen sinds de afsluiting tot en met 1986 vastgelegd. Voor alle deelnemers een belangrijk rapport omdat de resultaten van hun tellingen en inventarisaties hiermee eindelijk zichtbaar werden.

Het belang van de reeks gegevens waarin heel de ontwikkeling van de Grevelingen sinds de afsluiting is vastgelegd, werd vaak door hem benadrukt. De overgang naar BMP-plots viel na zijn tijd, maar door eens in de drie jaar een integrale telling te houden wordt de reeks nog steeds voortgezet en is het belang daarvan verder toegenomen.

Naast het werk dat serieus genomen werd, viel er met hem ook te lachen. De maaltijden na afloop van de telling van de Slikken van Flakkee verliepen dan ook altijd zeer gezellig. Het ringen van kuikens van weidevogels, visdiefjes en plevieren was iets wat hij graag deed. Daarnaast bezat hij een grote plantenkennis en ook van insectengroepen als vlinders en kevers wist hij heel erg veel. Dat kwam soms mooi van pas. Zo determineerde hij nog wel eens loopkevers van de Hompelvoet uit de lastige Amara-familie.

De periode na zijn pensionering tot zijn dood was een moeilijke tijd en door problemen met zijn gezondheid zagen we hem in de Grevelingen ook niet meer. Jammer !

Rondlopend bij broedvogeltellingen in de Grevelingen, zullen wij ons hem blijven herinneren.

Samenvatting en aanbevelingen

BMP-plots

In 2009 werden in de gezamenlijke BMP-plots 79 soorten gevonden. De Kleine Mantelmeeuw verscheen voor het eerst op de lijst. Van de 79 soorten staat er bijna een kwart (18) op de Rode Lijst.

Er namen in 2009 veel meer soorten toe, dan af. Voor een belangrijk deel betreft het een herstel van een eerdere afname, vooral die uit 2008. Er zijn echter ook soorten die structureel toenemen zoals Grauwe Gans, Havik, Grote Mantelmeeuw, Dwergstern, Grote Bonte Specht en een hele serie zangvogels. Een recente nieuwkomer als de Cetti'szanger doet het ook erg goed. De toename van kustvogels in de BMP-plots, zoals van de Dwergstern, is niet representatief voor de Grevelingen. Dat is ook de reden voor het jaarlijks integraal inventariseren van deze groep.

Structurele afname werd vastgesteld bij soorten als Slobeend, Grutto, Zomertortel, Houtduif, Ekster en Zwarte Kraai. De eerste drie zijn Rode Lijstsoorten die ook buiten de Grevelingen een sterk negatieve trend vertonen en waarvan de oorzaak voor een belangrijk deel buiten het gebied zal liggen. De laatste drie genoemde soorten nemen af als gevolg van de aanwezigheid van de Havik, een belangrijke predator.

Momenteel beslaan de gegevens van de BMP-plots een periode van tien jaar. Daarmee is het mogelijk om een goed beeld te krijgen van de ontwikkeling in een bepaald plot en voor een belangrijk deel ook voor de Grevelingen als geheel, al zijn daarop nogal wat uitzonderingen.

De stippenkaarten met broedterritoria per soort berusten in het archief van het Staatsbosbeheer op Bommeneede, waar ook de basisgegevens van voorgaande jaren zijn opgeslagen.

Kustvogels

Kustvogels vormen een karakteristieke groep van het open landschap langs de kust. Voor de Grevelingen is dit kustlandschap een van de belangrijkste doeltypen. Het grootschalig broedgebied voor pioniersoorten dat ontstond na het wegvallen van het getij en instellen van een vast peil, is na verloop van tijd door toenemende begroeiing sterk afgenomen. Dit is een natuurlijk proces, maar met zorgvuldig beheer kunnen laag gelegen terreinen, met name eilandjes en schelpenbanken, geschikt blijven als broedplaats voor kustvogels als sterns, Kluten en plevieren.

2009

In 2009 kwamen weer belangrijke aantallen kustvogels in de Grevelingen tot broeden, daarbij zijn de aantallen van Dwergstern en Strandplevier van internationaal belang. Van de laatste soort neemt de NW-Europese populatie steeds verder af, zodat het zaak is om de Strandplevier in de Grevelingen te koesteren.

De aantallen Kluut, Bontbekplevier, Stormmeeuw, Zilvermeeuw, Grote Mantelmeeuw, Visdief en Noordse Stern zijn landelijk van belang.

Hoewel extreme weersomstandigheden uitbleven, verliep het broedseizoen voor de diverse soorten bijzonder wisselend. Buiten meer algemene oorzaken, zoals gebrek aan kleine vis waar vooral de sterns last van hadden, waren er per locatie verschillende factoren die het broedsucces omlaag hielpen. In de meeste gevallen gaat het daarbij om verstoring en predatie. Op sommige locaties kwam vrijwel niets groot (Slikken van Bommeneede en schelpenbank Slikken van Flakkee-Zuid), maar op de meeste broedplaatsen was er wel sprake van enig broedsucces. Echter, het gemiddeld broedsucces van Kokmeeuw, Kluut en sterns ligt in de Grevelingen vaak beneden het instandhoudingsniveau.

Kluut, plevieren en Kleine Mantelmeeuw bleven op ongeveer het zelfde aantal als in 2008.

Kokmeeuw, Zwartkopmeeuw, Grote Mantelmeeuw, Visdief en Noordse Stern vertoonden een toename, terwijl Stormmeeuw, Zilvermeeuw en Dwergstern in aantal omlaag gingen.

Uit de broedvogelaantallen kan geconcludeerd worden dat het huidig kustvogelbeheer dat rust op de drie peilers: peilbeheer, onderhoud en gebiedsinrichting, succesvol is.

Voortzetting en zo mogelijk uitbreiding hiervan wordt aanbevolen. Met betrekking tot het peilbeheer worden enkele aanbevelingen gedaan.

Aanbevelingen

- Naast de in uitvoeringsfase verkerende verdieping van de geul rond het broedvogeleiland op de Slikken van Bommenede (om de eilandfunctie bij een lagere waterstand in stand te houden), wordt het verlagen van het maaiveld van de "vroegere struweelkoppen" tot -10 cm NAP aanbevolen. Tevens kan ook hier aan eilandvorming gedaan worden, door deze gebieden middels een geul af te snoeren.
- Het is duidelijk dat de goede resultaten van de kustbroedvogels in de Grevelingen niet mogelijk zijn zonder het sturen op een iets lager peil gedurende het broedseizoen. Daarnaast zijn gerichte maatregelen, zoals het aanbrengen van schelpenvlakken, maaibeheer en isolatie van broedgebied belangrijk. Vanwege de lage ligging is het vaak lastig om werkzaamheden uit te voeren vanwege een natte slappe bodem. Alles moet dan ook klaar staan om te kunnen profiteren van tijdelijk droge omstandigheden of bevroren grond voor maatregelen als het verwijderen van overtollige vegetatie en het opbrengen van schelpen. Begrazing van kustvogelbroedterrein gedurende het broedseizoen moet vermeden worden.
- Op een recente brainstormsessie kwamen meerdere ideeën naar voren voor maatregelen ten gunste van kustvogels. Het verdient aanbeveling deze ideeën aan een nadere beschouwing te onderwerpen en indien geschikt en haalbaar, verder uit te werken.

Handhaving van het lagere peil vanaf half april tot half juli wordt nu als standaardprocedure door Rijkswaterstaat gehanteerd. De laatste jaren zijn de peilmarges (peil tussen -10 en -30 cm NAP) redelijk goed benut. Wel zou men zich buiten het broedseizoen op een gemiddelde kunnen richten dat nog wat dichterbij die -10 cm NAP ligt. Voor een verdere verruiming van de peilmarges, verdient het aanbeveling de mogelijkheden daartoe op te nemen in een volgend beheersplan (huidig 2004-2009). Een peil dat gedurende de broedtijd tussen -25 en -30 cm NAP ligt en dat daarbuiten schommelt tussen -25 en 0 cm NAP, met incidenteel (tweemaal een week: namelijk begin augustus en begin maart) hogere waterstanden tot +10 cm NAP lijkt voor duurzame aanwezigheid van kustvogelbroedterrein ideaal. Een dergelijk peilbeheer vereist bovendien geen grootschalige en dure aanpassingen van de bestaande recreatieve infrastructuur. De incidentele verhoging zou op vaste dagen kunnen plaatsvinden zodat gebruikers hiervan op de hoogte zijn. Hiermee zou op zijn minst een aantal jaren geëxperimenteerd kunnen worden.

Evenals voorgaande jaren kan hier aan toegevoegd worden dat een aanzienlijke vergroting van de getijde invloed, zoals in de gebiedsvisie Zicht op de Grevelingen bepleit, tot een sterke afname van broedterrein en van kustvogels zal leiden. Het is een onjuiste voorstelling van zaken om te beweren dat het tegenovergestelde het geval zal zijn.

Veel aanbevelingen uit voorgaande verslagen zijn nog onverminderd van kracht en worden hier daarom nog eens herhaald:

- Op Markenje is sprake van sterk voortschrijdende oevererosie. Bij voorkeur zou dit opgelost moeten worden door het opspuiten van zand aan de westzijde. Berijding met machines zou door spoorvorming het natuurlijke karakter van het plaatje sterk aantasten. Steenbestorting tegen de oever moet worden vermeden. Dit trekt Zilvermeeuwen en vormt een schuilplaats voor ratten en marterachtigen. Ook voor de Kleine Stampersplaat zou opspuiting in de toekomst een mogelijkheid zijn om nog een gedeelte boven water te houden.
- De gedane aanbevelingen met betrekking tot de Slikken van Flakkee-Zuid (aanleg drinkputten /plassen voor vee op de voormalige landbouwgronden) ten behoeve van broedvogels als Slobeend, Tureluur, Grutto, ganzen en allerlei vogels buiten het broedseizoen, lijken nog steeds zinvol.
- In de grootste plas bij de Punt zou een eilandje gemaakt kunnen worden, wat de verdere ontwikkeling van een gemengde kolonie Aalscholvers + reigerachtigen zou stimuleren.

Opzet van broedvogelinventarisaties in de Grevelingen

Met de sluiting van de Brouwersdam in 1971 ontstond het Grevelingenmeer. Na het instellen van een vast peil op -20 cm N.A.P. viel een deel van het voormalig intergetijdengebied voorgoed droog. Het merendeel van de drooggevallen gronden kreeg de bestemming natuur (ca. 2700 ha) en wordt sindsdien als zodanig beheerd. Door de terreinbeherende instantie – tot 1975 de Dienst der Domeinen en vanaf 1975 het Staatsbosbeheer (eerst zelfstandig, later in opdracht van het Natuur- en Recreatieschap de Grevelingen) – werd in samenwerking met anderen, jaarlijks het hele gebied op broedvogels geïnventariseerd.

Op deze wijze is een unieke reeks van gegevens tot stand gekomen, waarin de ontwikkeling van een gebied vanuit de nulsituatie tot een veel complexer geheel is vastgelegd. De resultaten daarvan zijn in een aantal rapporten verwerkt.

Sinds het begin van de tellingen is steeds volgens dezelfde methode gewerkt (turfmethode), waardoor de resultaten goed vergelijkbaar zijn. De resultaten geven een redelijke afspiegeling van de werkelijke aantallen broedvogels daar, waar het open gebied betreft. Voor weinig toegankelijke terreinen als riet, ruigte, struwelen en bossen was de gebruikelijke opzet niet zo geschikt. Bovendien geeft de turfmethode geen inzicht in de verspreiding van vogels in een bepaald gebied, waardoor deze voor het beheer minder bruikbaar zou zijn. Nauwkeuriger en meer informatie wordt verkregen met broedvogelkartering volgens de BMP-methode, deze sluit ook beter aan bij de praktijk elders in den lande. Omdat het ondoenlijk is het hele gebied jaarlijks op deze wijze te inventariseren, is gekozen voor:

1. jaarlijks, inventarisatie van een aantal representatieve proefvlakken volgens de BMP-methode
2. jaarlijks, inventarisatie van kustvogels in heel de Grevelingen
3. 1x per drie jaar, inventarisatie van alle soorten in heel de Grevelingen op dezelfde wijze als tot 1999 gebeurde (3 tellingen, turfmethode). Dus van 1971 t/m 1999 jaarlijks, vervolgens in '02, '05, '08, **2012**
4. de Hompelvoet en Markenje worden jaarlijks geïnventariseerd

Enkeel maal in de drie jaar wordt dus nog op de oude voet verder gegaan, zodat de opgebouwde gegevensreeks, die de ontwikkeling van heel de Grevelingen globaal weergeeft, gecontinueerd wordt. Daarnaast wordt meer detail-informatie verkregen door het nauwkeurig karteren van broedvogels in een aantal geselecteerde gebieden.

Omdat kustvogels vaak sterk geclusterd in kolonies broeden, heeft het werken met proefvlakken voor deze soorten weinig zin. Voor het beheer van de Grevelingen vormen kustvogels een belangrijke doelgroep. Jaarlijks worden de gegevens van alle broedgevallen van kustvogels in het Deltagebied door het Rijksinstituut voor Kust- en Zeeonderzoek verzameld. Deze instantie was van meet af aan ook betrokken bij de gebruikelijke inventarisaties in de Grevelingen. Vanwege het belang dat alle betrokkenen hechten aan informatie over het jaarlijks verloop van de aantallen broedende kustvogels in het gebied, worden deze nog steeds overal geteld, ook buiten de BMP-plots. In de Grevelingen wordt een deel van de gegevens in samenwerking met het RIKZ verzameld. Veranderingen met betrekking tot het RIKZ worden bij de paragraaf over kustvogels vermeld. De inventarisatiegegevens van de Hompelvoet en Markenje worden vastgelegd in het jaarlijkse rapport van de vogelwachter.

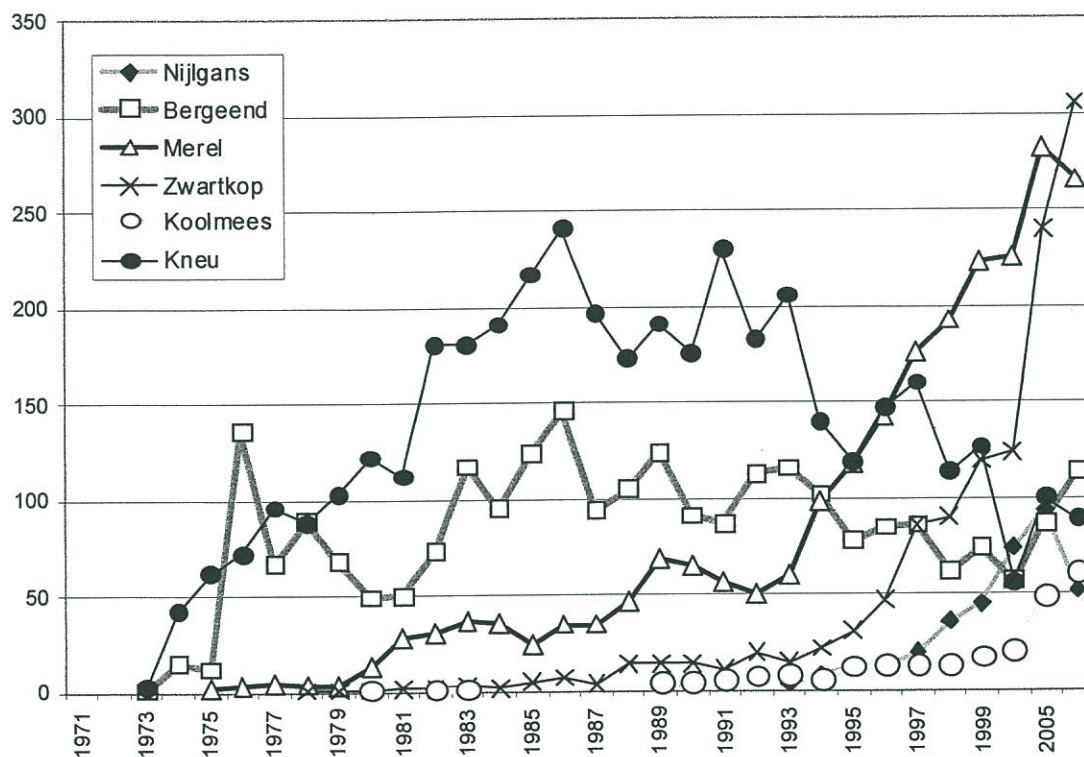
Turfmethode

Tijdens de inventarisatie worden alle waarnemingen die op een broedgeval / territorium duiden geturfd (per soort bij elkaar opgeteld). Veel soorten worden slechts eenmaal of tweemaal geteld, waarbij de hoogste score (binnen de datumgrenzen) als aantal broedvogels van het geïnventariseerde gebied wordt aangehouden. Door het geringe aantal bezoeken zijn de resultaten, met name in een meer gesloten landschap, sterk afhankelijk van weersomstandigheden en tijdstip van één enkele inventarisatie. Bepaalde soorten kunnen moeilijk vastgesteld worden (o.a. roofvogels, nachtvogels, sommige eenden). De ruimtelijke spreiding van soorten in een bepaald gebied wordt niet vastgelegd. Met relatief weinig inspanning wordt een groot gebied onderzocht.

BMP-Methode (Broedvogel Monitoring Plot)

Gestandaardiseerde methode waarbij verspreid in het broedseizoen een minimum aantal bezoeken aan een bepaald gebied (proefvlak) gebracht wordt en de soorten aan de hand van broedcriteria op kaart worden ingetekend. Na afloop van het broedseizoen worden de verschillende waarnemingen per soort samengevoegd en volgens vastgelegde regels (zoals: aantal waarnemingen binnen bepaalde datumgrenzen), het aantal territoria of broedgevallen vastgesteld. Op de plaats van het broedgeval of in het midden van het territorium komt een stip te staan. De stippenkaart legt dus de verspreiding van een soort in een gebied op overzichtelijke wijze vast.

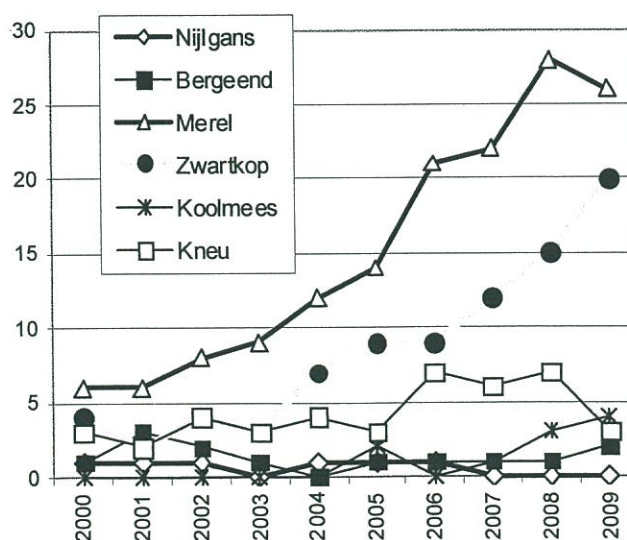
Figuur 2. Aantalsverloop van 6 soorten broedvogels in de Grevelingen sinds de afsluiting in 1971. Aantallen t/m 1999 jaarlijks, vervolgens 3-jaarlijks ('02, '05, '08). Bij kustvogels zijn ook na 1999 nog totaalaantallen voor de Grevelingen op jaarbasis beschikbaar.

Integrale tellingen

Dankzij de integrale tellingen kan het populatieverloop in heel de Grevelingen van iedere soort sinds de afsluiting (1971) in beeld gebracht worden (Figuur 2). Hierboven het verloop van **Nijlgans** (aanvankelijk een snel stijgende nieuwkomer), **Bergeend** (al vroeg aanwezig, golfbeweging zonder duidelijke trend), **Merel** (trage start sinds 1975, vanaf 1994 snel toenemend), **Zwartkopje** (trage start sinds 1978, na 1993 volgt een exponentiële toename), **Koolmees** (incidenteel aanwezig periode 1980-1990, 1991-2002 langzame toename, na 2002 sterker toenemend), **Kneu** (1973-1986 sterk toenemend, maximale aantallen 1982-1993, sinds 1994 afnemend met tussentijds wel enig herstel, o.a. in 2005).

BMP-plots

BMP-plots geven inzicht in vestigingspatroon en aantalsverloop van vogelsoorten binnen een plot.

Figuur 3. Verloop aantal territoria van enkele soorten in het BMP-plot Veermansplaat periode 2000-09 + verspreiding van het Zwartkopje in 2009.

Het aantalsverloop in dit plot volgt, voor wat de zangvogels betreft, in grote lijnen het totaal voor de Grevelingen.

Resultaten Grevelingen – 2009

Weersomstandigheden (gegevens ontleend aan Hompelvoetarchief, neerslaghoeveelheid op Hompelvoet)

na een normale winter (vorstperiode in december/januari) volgden:

maart – vrij zonnig, zacht, normale hoeveelheid neerslag

april – neerslag - 16 mm, droog, zonnig en warm

mei – neerslag - 71 mm, aan de natte kant, eerste decade zeer zonnig en warm, tweede helft mei wisselend, onweer met regen en wind op 25/26 mei

juni – neerslag - 37 mm, tamelijk droog en wisselend, nooit lang warm, soms onweersbuien

juli – neerslag - 43 mm, zonnig, vrij warm, wat meer wind en aan de droge kant (Grevelingen, elders soms veel neerslag)

Met in totaal 167 mm neerslag van april t/m juli was het broedseizoen 2009 aanzienlijk droger dan het langjarig gemiddelde (221).

Enkele opmerkingen bij het totaaloverzicht van de BMP-plots in 2009

Sinds de start van de BMP-plot inventarisaties in 2000 zijn 99 vogelsoorten vastgesteld, waarvan meer dan een kwart op de Rode Lijst (2004) voorkomt. In 2009 werden in de gezamenlijke BMP-plots 79 soorten gevonden. De Kleine Mantelmeeuw (Slikken van Bommenede) was de enigste soort die nog niet eerder in een BMP-plot werd vastgesteld. Overigens behoort de Kleine Mantelmeeuw al sinds 1981 tot de broedvogels in de Grevelingen.

Van de in 2009 vastgestelde broedvogelsoorten staan er 18 (24%) op de Rode Lijst, waarvan in de categorie: Ernstig bedreigd – 0, Bedreigd – 1, Kwetsbaar – 8 en Gevoelig – 9 (Tabel 2).

Duidelijk beter dan in 2008 scoorden:

Krakeend, **Middelste Zaagbek**, Sperwer, Fazant, Meerkoet, Kokmeeuw, Zilvermeeuw, **Dwergstern**, Ransuil, Grote Bonte Specht, Heggenmus, **Nachtegaal**, Zanglijster, Cetti'szanger, Bosrietzanger, **Spotvogel**, Grasmus, Zwartkop, Fitis, Pimpelmees, Koolmees, **Kneu**, Rietgors

een stuk slechter dan in 2008:

Blauwe Reiger, Kluut, Houtduif, **Zomertortel**, Blauwborst, Staartmees, Ekster, Vink,

In tegenstelling tot vorig jaar, toen de lijst met soorten die het slechter deden dan in het voorafgaande jaar veel langer uitviel dan de soorten die het beter deden, is het dit jaar weer andersom. Vorig jaar werd de opvallende afname in een aantal plots vooral aan een inventarisatie-effect geweten, in andere jaren kunnen het de weersomstandigheden tijdens de tellingen zijn die roet in het eten gooien. Pas bij een langere reeks met gegevens wordt duidelijk of een soort werkelijk afneemt, toeneemt of een wisselend verloop zonder duidelijke trend laat zien. De gegevens van de acht onderzochte plots beslaan nu een reeks van tien opeenvolgende jaren en daar valt al heel wat uit op te maken.

Laten we eerst eens kijken naar enkele opvallende verschillen met vorig jaar, zoals die hierboven zijn vermeld. Het gaat daarbij deels om een herstel van de dip van vorig jaar, anderzijds gaat het om soorten die structureel toenemen. Bij kustvogels zoals Kokmeeuw, Zilvermeeuw, Dwergstern kan hier niet veel betekenis aan gehecht worden omdat het merendeel van de populatie elders in de Grevelingen tot broeden komt.

Een nieuwelinge die het goed deed was de Cetti'szanger. In de zeventiger jaren bleek deze soort erg gevoelig voor koude winters en de winter 2008-2009 was weer eens wat strenger dan we de afgelopen jaren gewend waren. Extreem koud en bijzonder langdurig kon de winter echter niet genoemd worden, al bleek deze wel van invloed op andere opgerukte zuiderlingen als de Kleine Zilverreiger. De Cetti'szanger blijkt de winterse kou in elk geval goed getrotseerd te hebben (Arjan Boele in Sovonnieuws december 2009), aangezien de populatie voor Nederland in 2009 (110-150) groter was dan in 2008 (90-120) toen er circa een kwart in de Grevelingen zat (24). De aantallen in de BMP-plots laten zien dat ook in de Grevelingen het aantal broedparen in 2009 verder toenam. Dat het niet altijd eenvoudig is om het juiste aantal broedparen van deze soort vast te stellen en de soort hier en daar wellicht overteelt wordt, blijkt uit waarnemingen op de Hompelvoet. Bij enkele bezoeken werd op ruim 300 meter vanuit het midden van een vastgesteld territorium waar vrijwel altijd gezongen werd een Cetti'szanger gehoord. Eenmaal bleek deze zanger zich te verplaatsen tot middenin het vastgestelde territorium. In deze omgeving werden nooit twee tegelijkertijd zingende vogels gehoord. Dit soort verplaatsingen werd ook elders op de Hompelvoet vastgesteld. Mogelijk gaat het hierbij om ongepaarde mannetjes. In elk geval bleken de zangposten van een en dezelfde vogel wel tot 500 meter uit elkaar te kunnen liggen.

De Rietzanger die vroeger op de Rode Lijst stond, doet het tegenwoordig weer beter, ook in de Grevelingen, al is daar niet zo veel geschikt biotoop. Opmerkelijk dat de Bosrietzanger weer wat toeneemt. Wellicht is dat evenals bij de Rietzanger niet zozeer het gevolg van veranderingen in de omstandigheden ter plaatse, maar

wordt de toename veroorzaakt door groei van de populatie (landelijk, Europa). Andersom laat een soort als de Zomertortel sinds 2008 een sterke daling zien, wat in overeenstemming is met de landelijke trend. Ook hierbij is er geen relatie met een verslechtering van het biotoop in de Grevelingen.

Deze relatie wordt wel gelegd voor een andere duif, de Houtduif. Hoewel er waarnemingen zijn van Houtduiven die vlakbij een Havik broeden - deze zou de duiven met rust laten om te profiteren van hun waakzaamheid - zijn de duiven er zelf niet zo op gebrand om in de buurt van een Havik te gaan broeden. Regelmatig vallen er duiven aan deze vogel ten prooi en zoals we in de Grevelingen bij herhaling hebben kunnen vaststellen: bij aanwezigheid van de Havik neemt het aantal broedparen van de Houtduif na verloop van tijd flink af. Hetzelfde geldt voor Ekster en Zwarte Kraai die de omgeving van een Havik mijden. Al eerder werd op deze plaats de aanzienlijke invloed van een predator als de Havik op een aantal andere vogelsoorten genoemd (eenden, meeuwen, sterns, weidevogels, Ransuil, Sperwer).

Nu is de Havik niet de enige roofvogel die invloed uitoefent op bijvoorbeeld weidevogels. In het BMP-plot de Slikken van Flakkee-Zuid lijkt het vooral een Buizerd te zijn, die behalve het broedsucces ook het aantal broedparen naar beneden bijstelt. De effecten van zulke specialisten, die je tegenwoordig in tal van terreinen ziet verschijnen, worden nog veel te vaak onderschat. Gebrek aan ander voedsel zoals muizen, vormt doorgaans de aanleiding tot het ontstaan van dergelijk gedrag. Gespecialiseerde muizeneters als Torenvalken, ontbreken in de Grevelingen als broedvogel, wel heb je marterachtigen als Wezel en Hermelijn die als muizeneter niet voor een Torenvalk of Buizerd onderdoen en evenmin de neiging hebben hun dieet tot deze diergroep te beperken.

Wanneer we eens de balans proberen op te maken aan het eind van de afgelopen tien jaar, dan zien we: **Positief sinds 2000: 27 soorten**, waarvan 1 watervogel, 3 soorten moeras, 6 kustvogels, 1 weidevogel, 16 soorten struweel- en bosontwikkeling

Negatief sinds 2000: 14 soorten, waarvan 2 watervogels, 4 weidevogels, 3 moerasvogels, 5 struweel/bos (incl. 2 kraaiachtigen)

De toename van de bosvogels staat in het licht van de successie, de verdere ontwikkeling naar struweel en bos. De afname van weidevogels kan echter niet gerelateerd worden aan een verdere afname van het open grasland, het oppervlak daarvan is in de afgelopen tien jaar niet veel veranderd. De afname van weidevogels wordt veroorzaakt door afname van de kwaliteit van het open gebied (voedsel, structuur, predatiekans)

Wanneer we de trend van de afgelopen tien jaar bekijken zien we bij de soorten die een daling te zien geven, vooral de namen van soorten die ook landelijk dezelfde trend vertonen: Slobeend, Bruine Kiekendief, Scholekster, Grutto, Zomertortel en Braamsluiper.

Aardig is de top 5 van de meest talrijke zangvogels, waarbij de Fitis nog steeds bovenaan staat (2010/2000=203/174), gevolgd door Winterkoning (152/143), Heggenmus (125/80), Zwartkop (111/52) en Merel (100/64). In vergelijking met tien jaar geleden is alleen de Grasmus (88/118) uit dit rijtje verdwenen. Het is ook leuk om twee soorten van jong bos, de Zwartkop en Tjiftjaf met elkaar te vergelijken. Tot 2004 gaan ze nog gelijk op, maar vanaf 2005 neemt de Zwartkop veel sterker toe dan de Tjiftjaf. Tuinfluiter in 2000 helft van Tjiftjaf, in 2010 iets meer Tuinfluiters. Spotvogel neemt toe. Braamsluiper laatste twee jaar opvallend afgenomen

Hoewel de trend in de BMP-plots representatief geacht mag worden voor veel water-, moeras, struweel- en bosvogels is dat niet of in mindere mate het geval voor kustvogels, weidevogels en sommige andere soorten. Zo geven de BMP-plots een gestage afname van de Bruine Kiekendief (7 naar 2), terwijl het totaal over de Grevelingen in de afgelopen tien jaar vrijwel onveranderd is gebleven (van 16-17 naar 15). Dit geeft aan dat er binnen het gebied verschuivingen plaatsvinden omdat bepaalde delen minder geschikt voor deze soort zijn geworden. Deze verschuivingsmogelijkheden zijn niet eindeloos en op een gegeven moment kan de stand snel inzakken. Zoiets speelt heel sterk bij mobiele soorten met speciale eisen aan hun broedhabitat zoals veel kustvogels. Trends van kustvogels in de BMP-plots zeggen vooral iets over de waarde van de plots voor deze soorten, maar zijn niet representatief voor de Grevelingen als geheel en worden hier dan ook buiten beschouwing gelaten. (zie daarvoor het overzicht en de bespreking vanaf blz. 36).

2010 is het jaar van de biodiversiteit. Weliswaar gaat het hier over 2009 maar wanneer we de plots eens op hun biodiversiteit beoordelen dan zien we dat er twee plots zijn met 51 broedvogelsoorten: de Slikken van Bommenede en de Kil (Tabel 2.). De Kil is bovendien het kleinste BMP-plot. Dat dit terreintje zo hoog scoort ligt aan het feit dat het een grensgebied is en er dankzij de schelpenbankjes ook kustvogels kunnen broeden. Waar verschillende biotopen aan elkaar grenzen is er vaak een hoge diversiteit.

Het andere uiterste wordt gevormd door de Slikken van Flakkee-Zuid waar op een zesmaal zo grote oppervlakte zesmaal minder soorten (9) voorkomen als op de Kil. Soms is een geringe soortenrijkdom gekoppeld aan een grote talrijkheid van enkele aan bepaalde omstandigheden aangepaste soorten. Maar weidevogels herbergt het grasland van de Slikken helaas ook maar weinig. Alleen de Veldleeuwerik is goed vertegenwoordigd, al neemt ook daarvan het aantal af.

Totaalverloop van de BMP-plots

Tabel 1. Totaal aantal territoria van de 8 BMP-plots in de Grevelingen, periode 2000-2009.

Soort	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	Soort
1. Dodaars	6	5	5	5	4	4	4	8	6	6	Dodaars
2. Fuut	3	2	2	1	-	1	1	1	1	1	Fuut
3. Aalscholver	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	Aalscholver
4. Blauwe Reiger	-	1	2	2	4	4	4	6	6	4	Blauwe Reiger
5. Knobbelzwaan	2	2	4	1	2	2	-	1	2	2	Knobbelzwaan
6. Grauwe Gans	5	4	9	11	17	18	19	19	32	36	Grauwe Gans
7. Soepgans	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	Soepgans
8. Nijlgans	9	8	10	12	8	10	8	6	5	4	Nijlgans
9. Bergeend	14	15	28	31	20	22	24	20	19	17	Bergeend
10. Krakeend	9	11	9	11	8	9	9	11	4	8	Krakeend
11. Wintertaling	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Wintertaling
12. Wilde Eend	49	55	57	64	65	76	75	67	59	58	Wilde Eend
13. Slobeend	9	7	6	10	4	5	8	5	2	3	Slobeend
14. Tafeleend	2	-	1	-	-	1	-	-	1	-	Tafeleend
15. Kuifeend	14	9	8	13	9	12	6	12	8	8	Kuifeend
16. Midd. Zaagbek	4	4	7	8	9	9	12	13	8	11	Midd. Zaagbek
17. Br. Kiekendief	7	4	7	3	4	2	3	3	3	2	Br. Kiekendief
18. Bl. Kiekendief	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	Bl. Kiekendief
19. Havik	-	-	-	0-1	1	2	2	2	4	5	Havik
20. Sperwer	-	1	3	3	2	2	2	2	1	3	Sperwer
21. Buizerd	2	1	3	2	1	-	1	2	2	2	Buizerd
22. Patrijs	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	Patrijs
23. Kwartel	2	-	-	-	-	-	2	-	-	-	Kwartel
24. Fazant	n.g.	n.g.	20	20	15	17	22	18	16	25	Fazant
25. Waterral	2	-	-	2	2	1	3	4	2	3	Waterral
26. Waterhoen	10	6	2	6	7	7	6	9	6	5	Waterhoen
27. Meerkoet	14	14	21	19	15	21	17	16	14	18	Meerkoet
28. Scholekster	52	24	45	39	34	30	28	25	23	25	Scholekster
29. Kluut	37	49	47	58	77	70	85	115	99	51	Kluut
30. Kleine Plevier	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	Kleine Plevier
31. Bontbekplevier	6	6	3	2	3	5	4	6	3	4	Bontbekplevier
32. Strandplevier	17	16	17	24	32	29	35	33	15	17	Strandplevier
33. Kievit	68	26	56	61	73	54	55	55	50	47	Kievit
34. Watersnip	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	Watersnip
35. Houtsnip	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	Houtsnip
36. Grutto	7	-	9	11	11	8	6	3	3	2	Grutto
37. Tureluur	26	14	27	28	29	25	18	21	21	21	Tureluur
38. Kokmeeuw	99	151	5	6	-	-	10	20	22	33	Kokmeeuw
39. Zwartkopmeeuw	-	2	-	-	-	-	-	2	-	-	Zwartkopmeeuw
40. Stormmeeuw	-	1	1	1	1	2	2	3	2	6	Stormmeeuw
41. Zilvermeeuw	2	7	7	6	6	8	6	5	10	27	Zilvermeeuw
42. Kl. Mantelmeeuw	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	Kl. Mantelmeeuw
43. Gr.Mantelmeeuw	-	-	-	-	-	-	1	1	2	3	Gr.Mantelmeeuw
44. Grote Stern	-	1	-	1	-	-	1	-	-	-	Grote Stern
45. Visdief	79	113	15	28	56	50	49	121	100	102	Visdief
46. Noordse Stern	1	1	4	4	14	8	9	9	10	10	Noordse Stern
47. Dwergstern	8	15	20	17	32	25	19	25	34	52	Dwergstern
48. Houtduif	53	68	62	52	42	31	42	37	28	22	Houtduif
49. Holenduif	1	1	3	2	3	2	-	-	-	-	Holenduif
50. Turkse tortel	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	Turkse tortel
51. Zomertortel	17	13	11	11	11	8	14	13	8	4	Zomertortel
52. Koekoek	12	11	14	14	11	12	14	14	9	10	Koekoek
53. Ransuil	1	1	4	2	5	3	4	3	-	2	Ransuil
54. Velduil	(1)	1	-	-	-	-	-	-	-	-	Velduil
55. Gr Bonte Specht	2	3	2	4	3	2	4	5	3	5	Gr Bonte Specht
56. Veldleeuwerik	34	14	41	41	42	44	43	44	35	38	Veldleeuwerik
57. Graspieper	18	15	23	24	36	31	43	43	37	40	Graspieper
58. Witte Kwikstaart	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	Witte Kwikstaart
59. Gele Kwikstaart	1	-	1	1	-	1	1	2	-	-	Gele Kwikstaart
60. Winterkoning	143	137	155	160	153	144	178	173	152	152	Winterkoning

Soort	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
61. Heggenmus	80	86	107	107	100	105	144	145	113	125	Heggenmus
62. Roodborst	11	9	21	26	31	29	45	45	41	43	Roodborst
63. Nachtegaal	48	42	38	50	47	53	56	61	50	56	Nachtegaal
64. Blauwborst	11	15	13	16	10	10	9	8	7	5	Blauwborst
65. Paapje	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Paapje
66. Roodborsttapuit	2	1	-	1	1	1	1	2	-	1	Roodborsttapuit
67. Merel	64	80	80	77	83	89	106	105	95	100	Merel
68. Zanglijster	18	21	29	24	21	28	41	37	28	44	Zanglijster
69. Grote Lijster	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	Grote Lijster
70. Sprinkhaanzanger	13	10	12	15	10	15	13	15	12	11	Sprinkhaanzanger
71. Cetti'zanger	-	-	-	-	1	1	2	6	4	10	Cetti'zanger
72. Snor	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Snor
73. Rietzanger	10	14	15	11	14	13	22	17	28	27	Rietzanger
74. Bosrietzanger	17	22	22	21	19	16	21	22	21	25	Bosrietzanger
75. Kleine Karekiet	25	35	43	40	31	31	27	23	17	19	Kleine Karekiet
76. Spotvogel	12	8	13	16	12	11	13	17	18	22	Spotvogel
77. Braamsluiper	32	28	28	30	29	36	35	30	22	20	Braamsluiper
78. Grasmus	118	91	87	90	88	91	94	75	79	88	Grasmus
79. Tuinfluiter	26	43	58	48	69	65	70	86	76	79	Tuinfluiter
80. Zwartkop	52	54	60	49	72	70	88	88	99	111	Zwartkop
81. Tjiftjaf	54	42	67	70	72	59	67	73	71	75	Tjiftjaf
82. Fitis	174	159	145	183	167	183	202	162	188	203	Fitis
83. Gr. Vliegenv.	-	-	-	-	-	-	2	3	-	-	Gr. Vliegenv.
84. Staartmees	4	7	7	12	10	16	15	21	15	12	Staatmees
85. Pimpelmees	3	4	8	7	7	10	13	16	14	18	Pimpelmees
86. Koolmees	14	15	15	14	16	18	22	21	24	27	Koolmees
87. Boomkruiper	-	-	-	-	-	-	2	3	1	1	Boomkruiper
88. Buidelmees	-	-	0-1	-	-	-	-	-	-	-	Buidelmees
89. Wielewaal	1	-	1	-	-	-	1	4	3	1	Wielewaal
90. Gaai	3	2	4	9	3	4	4	5	5	6	Gaai
91. Ekster	15	14	18	8	9	4	6	2	5	3	Ekster
92. Zwarte Kraai	9	7	10	7	6	4	5	2	3	3	Zwarte Kraai
93. Ringmus	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	Ringmus
94. Vink	1	-	3	4	1	3	7	9	7	5	Vink
95. Goudvink	-	-	2	7	5	6	14	17	12	13	Goudvink
96. Groenling	-	-	2	-	-	-	1	1	-	3	Groenling
97. Putter	1	-	2	1	-	-	2	3	2	1	Putter
98. Kneu	23	17	22	18	29	27	39	45	37	43	Kneu
99. Rietgors	25	28	27	28	28	34	41	26	28	31	Rietgors
Aantal soorten	74	68	75	73	72	71	82	83	76	79	Aantal soorten

n.g. = niet geteld   cursief: in 2001 niet alle gebieden volledig onderzocht vanwege MKZ-crisis

Trend 2000-2009

overwegend **positief**:

Blauwe Reiger, Grauwe Gans, **Middelste Zaagbek**, Havik, Kluut, Stormmeeuw, Zilvermeeuw, Grote Mantelmeeuw, Noordse Stern, **Dwergstern**, Grote Bonte Specht, **Graspieper**, Heggenmus, Roodborst, Merel, Zanglijster, Cetti'zanger, Rietzanger, **Spotvogel**, Tuinfluiter, Zwartkop, Pimpelmees, Koolmees, Staartmees, Gaai, Goudvink, **Kneu**

overwegend **negatief**:

Fuut, Nijlgans, **Slobeend**, Bruine Kiekendief, Scholekster, Kievit, **Grutto**, Houtduif, **Zomertortel**, Blauwborst, Kleine Karekiet, Braamsluiper, Ekster, Zwarte Kraai.

trend stabiel of sterk schommelend

Het verloop van de overige soorten is stabiel of min of meer schommelend zonder duidelijke trend over de hele periode.

Aantallen broedvogels en dichtheid per 100 ha. in 2009

Tabel 2. Overzicht broedvogelaantallen per plot en dichtheid/100 ha. in de BMP-plots Grevelingen – 2009.

soort / gebied	RL	Hompelvoet		Veermansplaat		Slikken van Bommenede		Kabellaarsbank		Plasjes De Punt		Slik de Kil		Slikken van Flakkee-Noord		Slikken van Flakkee-Zuid	
grootte BMP-plot in ha. (circa)		30		25		80		34		15		13		80		90	
verhouding open gebied : struweel / bos (indicatief)		open 8 ha	dicht 22 ha	open 5 ha	dicht 20 ha	open 75 ha	dicht 5 ha	open 4 ha	dicht 30 ha	open 6,5 ha	dicht 8,5 ha	open 11,5 ha	dicht 1,5 ha	open 25 ha	dicht 55 ha	open 90 ha	dicht -
percentage van het plot		27%	73%	20%	80%	94%	6%	12%	88%	43%	57%	88%	12%	31%	69%	100%	-
aantal plot / dichtheid p/100 ha		totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100
1. Dodaars										6	40						
2. Fuut										1	7						
3. Aalscholver																	
4. Blauwe Reiger										4	27						
5. Knobbelzwaan								1	3	1	7						
6. Grauwe Gans		21	70	3	12	3	4	2	6			6	46	1	1		
7. Soepgans														1	1		
8. Nijlgans		2	7					1	3			1	8				
9. Bergeend		7	23	2	8	4	5	2	6			2	15				
10. Krakeend		1	3							5	33	2	15				
11. Wintertaling	K																
12. Wilde Eend		7	23	3	12	10	13	6	18	9	60	12	92	7	9	4	4
13. Slobeend	K									1	7	2	15				
14. Tafeleend																	
15. Kuifeend										5	33	3	23				
16. Middelste Zaagbek	G	7	23	1	4	1	1					2	15				
17. Bruine Kiekendief						1	1					1	8				
18. Blauwe Kiekendief	G																
19. Havik		1	3	1	4	1	1	1	3					1	1		
20. Sperwer								1	3	1	7			1	1		
21. Buizerd				1	4									1	1		
22. Patrijs	K																
23. Kwartel																	
24. Fazant						8	10	2	6	4	27	3	23	8	10		
25. Waterral										1	7	1	8	1	1		
26. Waterhoen								1	3	2	13	1	8	1	1		
27. Meerkoet								3	9	7	47	6	46	2	3		
28. Scholekster		3	10			12	15	2	6			4	31	2	3	2	2
29. Kluut						18	23	7	21			26	200				
30. Kleine Plevier												1	8				
31. Bontbekplevier	K					4	5										
32. Strandplevier	B					14	18							3	4		
33. Kievit		1	3			16	20							4	5	26	29
34. Watersnip	B																
35. Houtsnip																	
36. Grutto	G															2	2
37. Tureluur	G					10	13							7	9	4	4
38. Kokmeeuw						7	9	3	9			23	177				
39. Zwartkopmeeuw																	
40. Stommeeuw						6	8										
41. Zilvermeeuw		2	7	1	4	20	25					4	31				
42. Kleine Mantelmeeuw						1	1										
43. Grote Mantelmeeuw	G					1	1	2	6								
44. Grote Stern	B																
45. Visdief	K					24	30	10	30			68	524				
46. Noordse Stern						7	9	1	3			2	15				
47. Dwergstern	K					16	20					36	277				
48. Houtduif		4	13	5	20	4	5	3	9	2	13	2	15	2	3		
49. Holenduif																	
50. Turkse tortel																	
51. Zomertortel	K							1	3	1	7	1	8	1	1		
52. Koekoek	K	1	3	1	4	1	1	2	6	1	7	1	8	3	4		
53. Ransuil	K					1	1			1	7						
54. Velduil	EB																
55. Grote Bonte Specht								2	6	1	7	1	8	1	1		
56. Veldleeuwrik	G	4	13	2	9	10	13							6	8	16	18
57. Graspieper	G	3	10	3	12	13	15							12	15	9	10
58. Witte Kwikataart																	
59. Gele Kwikstaart	G																
60. Winterkoning		28	93	20	80	8	11	34	102	20	133	14	108	28	35		

soort / gebied (vervolg)	RL	Hompel-voet		Veermans-plaat		Slikken van Bommenede		Kabellaars-bank		Plasjes De Punt		Slik de Kil		Slikken van Flakkee-Noord		Slikken van Flakkee-Zuid	
		open 8 ha 27%	dicht 22 ha 73%	open 4 ha 17%	dicht 19 ha 83%	open 75 ha 94%	dicht 5 ha 6%	open 4 ha 12%	dicht 30 ha 88%	open 6,5 ha 43%	dicht 8,5 ha 57%	open 11,5 ha 88%	dicht 1,5 ha 12%	open 25 ha 31%	dicht 55 ha 69%	open 90 ha 100%	dicht - -
aantal plot / dichtheid n/100 ha		totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100
grote BMP-plot in ha. (circa)		30		23		80		34		15		13		80		90	
61. Heggenmus		27	90	17	72	12	15	26	78	14	93	12	92	17	21		
62. Roodborst		2	7					17	51	11	73	4	31	9	11		
63. Nachtegaal	K	13	43	9	36	2	3	14	42	7	47	3	23	8	10		
64. Blauwborst						1	1					1	8	3	4		
65. Paapje	B													1	1		
66. Roodborsttapuit																	
67. Merel		22	73	26	104	14	19	14	42	11	73	4	31	9	11		
68. Zanglijster		10	33	7	28	10	13	7	21	4	27	2	15	4	5		
69. Grote Lijster																	
70. Sprinkhaanzanger						5	7					2	15	4	5		
71. Cettiszanger		3	10	2	8			1	3			1	8	3	4		
72. Snor	K																
73. Rietzanger				2	8	3	4					10	77	12	15		
74. Bosrietzanger		2	7	1	4	12	15					4	31	6	8		
75. Kleine Karekiet						5	6	3	9	5	33	3	23	3	4		
76. Spotvogel	G	9	30	6	24	2	3	2	6			2	15	1	1		
77. Braamsluiper		4	13	6	24	4	5	3	9	1	7			2	3		
78. Grasmus		9	30	18	72	16	20	10	30	1	7	14	108	20	25		
79. Tuinfluiter		15	50	15	60	14	18	16	48	4	27	4	31	11	14		
80. Zwartkop		24	80	20	80	9	11	17	51	14	93	9	69	18	23		
81. Tjiftjaf		17	57	12	48	8	10	14	42	10	67	4	31	10	13		
82. Fitis		37	123	36	144	42	53	23	69	18	120	16	123	31	38		
83. Gr. Vliegenvanger	G																
84. Staartmees				1	4	2	3	3	9	2	13	2	15	2	3		
85. Pimpelmees								6	18	5	33	1	8	6	8		
86. Koolmees				4	16	1	1	8	24	6	40	2	15	6	8		
87. Boomkruiper								1	3								
88. Buidelmees																	
89. Wielewaal	K							1	3								
90. Gaai				1	4	1	1	1	3	1	7	1	8	1	1		
91. Ekster						2	3					1	8				
92. Zwarte Kraai						2	3	1	3								
93. Ringmus	G																
94. Vink								2	6					3	4		
95. Goudvink		3	10	2	9			3	9	3	20			2	3		
96. Groenling						1	1					2	15				
97. Putter														1	1		
98. Kneu	G	1	3	3	12	19	24	7	21	3	20	4	31	6	8		
99. Rietgors				2	8	6	8					9	69	14	18		
aantal territoria. / dichtheid aantal soorten 2009 aantal RL-soorten		290 31 7	967	233 32 7	932	414 51 13	518	287 44 8	844	193 39 5	1287	342 51 9	2630	306 49 9	383	63 7 4	70
gebied		Hompel-voet		Veermans-plaat		Slikken van Bommenede		Kabellaars-bank		Plasjes De Punt		Slik de Kil		Slikken van Flakkee-Noord		Slikken van Flakkee-Zuid	

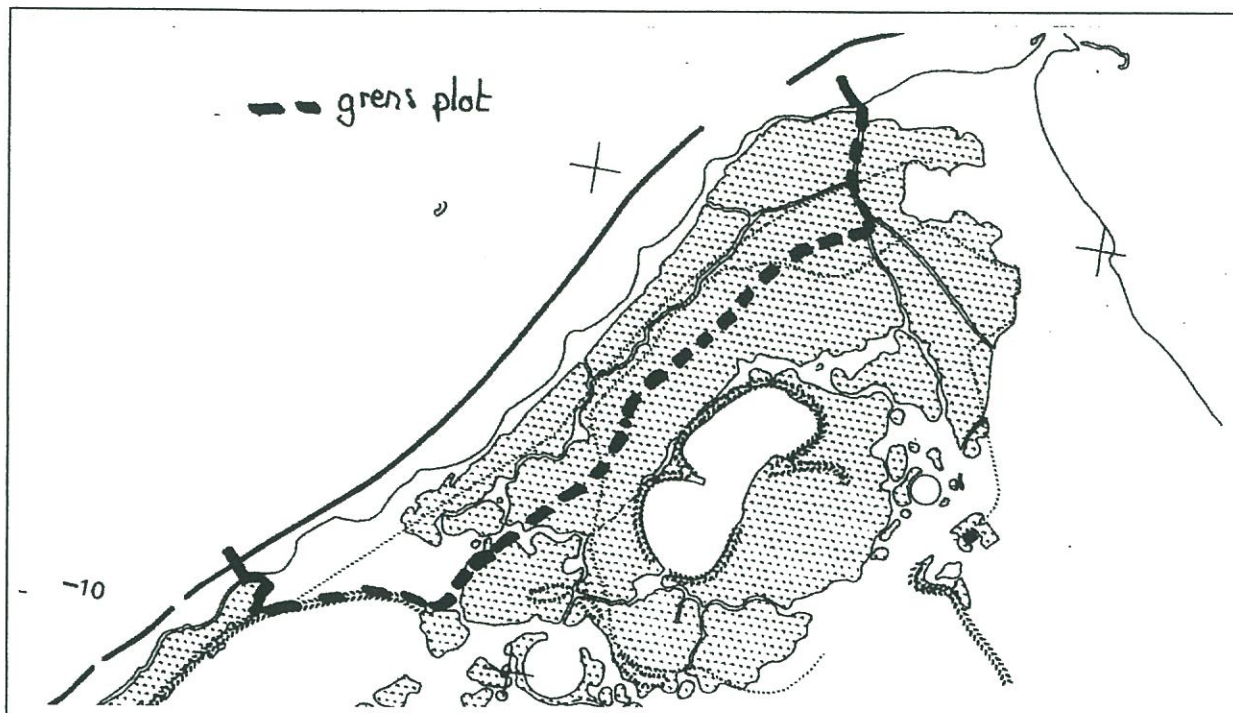
Toelichting tabel:

- voor de berekening van de dichtheid per 100 hectare is het totale oppervlak van het onderzochte plot gebruikt; in de onderste rij van de tabel is het totaal aantal broedvogels per 100 ha. berekend
- code Rode Lijst: Gevoelig, Kwetsbaar, Bedreigd, Ernstig Bedreigd

Bespreking

Na het algemeen gedeelte volgt nu een bespreking per plot waarbij steeds eenzelfde volgorde wordt gehanteerd, volgens de opzet uit het rapport over 2001. Algemene gegevens aangaande het plot worden hierbij steeds als basisinformatie aan de bespreking toegevoegd.

- ♦ Allereerst de kaart van de omgeving van het gebied waarop het plot met een dikke stippellijn is aangegeven en eventueel de gevolgde inventarisatieroute met een dunne stippellijn.
- ♦ Enkele algemene gegevens aangaande het plot
- ♦ Een beschrijving van de vegetatiesamenstelling en factoren die daarop van invloed zijn.
- ♦ Een algemene beschrijving van de vogelsamenstelling in het plot
- ♦ een tabel met de aantallen 2000 – 2009
- ♦ Beschrijving van ontwikkelingen in het afgelopen seizoen
- ♦ Tot slot een kaartje met de vastgestelde territoria van een bepaalde broedvogel of een aantal broedvogels

3. Hompelvoet

Plotgrootte: ca. 30 ha., waarvan ca. 22 ha. struweel/bos
Beheer: niet vrij toegankelijk in het broedseizoen; begrazing; plaatselijk maaien in augustus
Zoogdieren: Limousinkoeien (seizoenbegrazing), Fjordenpaarden (jaarrondbegrazing), Bruine rat, Noordse woelmuis, Dwergmuis, Hermelijn
Vegetatiekarakteristiek: gevarieerd duinstruweel op vochtige bodem grenzend aan smalle begraasde zilte oeverzone

Landschap / vegetatie

Oeverstrook geëxponeerd op het noordwesten, vooroeververdediging aanwezig – grotendeels gesloten, oever met grind versterkt na eerdere afslag (sikkelvormige inhammen), smalle in breedte variërende zilte zone; kruipwilg, duindoorn, geschoren op de wind; zuidelijk deel open, struweelopslag wordt daar gemaaid. Twee stuifdijkjes in ondergrond, ter plaatse dus droger. Anderzijds wordt afstromend regenwater door deze stuifdijkjes gestagneerd, daardoor vochtig struweel met riet. Ouder struweel, tamelijk soortenrijk. Langs westkant vooral wilgen, meer landinwaarts geleidelijk overgaand in hoofdzakelijk duindoorn, gevarieerde structuur, oud en jong. Belangrijkste soorten: Duindoorn, Vlier, Koebraam, Kruipwilg, Grauwe wilg, Boswilg en Schietwilg. Schaarser: Berk, Bittere wilg, Ratelpopulier, Egelantier en Hondсроos, (soms: Meidoorn, Lijsterbes, Wegedoorn, Sporkehout, Veldiep, Gelderse roos, Zwarte populier, Liguster). Berk en Grauwe wilg uitbreidend. Riet in lager struweel. In ondergroei geregeld Grote brandnetel. Bosbramen (vnl. Koebraam) zijn de laatste jaren sterk toegenomen. Duindoornstruweel door veroudering lokaal instortend en vervangen door ruigte van Wilgenroosjes en bramen.

Zuidelijk open deel gemaaid kruipwilgstruweel met gras/zeggenvegetatie, extensief begraasd, relatief sterk geaccidenteerd.

De invloed van het vee op het struweel is gering en beperkt tot de randen: langs noordwestoever inbraakjes bij ouder struweel; ondanks begrazing raakt de oeverzone toenemend begroeid met Kruipwilg en Duindoorn. De buitenste rand wordt tegenwoordig gemaaid.

Broedvogels

Algemeen

Vogels van struwelen en jong bos scoren in dit plot hoog. Met het hoger en dichter worden van het struweel verdwijnt de openheid, waardoor soorten als Graspieper, Kneu, Rietgors en Blauwborst het veld ruimen. De doornige structuur van Duindoorn met braamstruweel is gunstig voor struweelsoorten als Winterkoning, Heggenmus, Grasmus, Braamsluiper en Tuinfluiter, die hier hoge dichtheden bereiken.

Hoge aantallen van Merel en Zanglijster duiden op openheid onder struweel en de aanwezigheid van een goed ontwikkelde humuslaag met veel wormen.

De opkomst van Tjiftjaf en Zwartkop, gevolgd door de komst van Roodborst is karakteristiek voor hoger geboomte met een rijke ondergroei. Nog geen holenbroeders als mezen, omdat natuurlijke holtes ontbreken. Een ondiepe oeverzone met op ruime afstand een vooroeververdediging (beschut foerageergebied) en dicht doornstruweel (broedgelegenheid) kort bij de oever is gunstig voor de Middelste Zaagbek. Hoewel Krakeenden deels op zout water foerageren, is de nabijheid van zoet of licht brak water van belang. Op de Hompelvoet wordt aan deze behoefte voldaan door de aanwezige vijvers (buiten het plot). Vermoedelijk zijn deze ook van belang voor Middelste Zaagbek, Bergeend, Nijlgans en Grauwe Gans.

Tabel 3. Aantal territoria BMP-plot Hompelvoet (30 ha) 2000 – 2009.

soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	06	'07	'08	'09	soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	06	'07	'08	'09	
Grauwe Gans	3	1	2	4	6	8	11	12	16	21	Blauwborst	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nijlgans	4	5	5	7	5	4	5	3	3	2	Merel	31	33	30	31	25	28	25	28	24	22	
Bergeend	7	8	8	9	8	8	9	8	8	7	Zanglijster	9	9	8	6	6	8	11	11	7	10	
Krakeend	3	3	3	2	2	2	1	1	-	1	Cetti'szanger	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	
Wilde Eend	6	11	7	9	7	8	7	5	6	7	Sprkh. zanger	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	
Mid. Zaagbek	3	4	5	7	7	8	7	6	7	7	Bosrietzanger	3	2	1	1	2	1	-	1	3	2	
Br. Kiekendief	1	1	1	-	1	-	-	-	-	-	Kl. Karekiet	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	
Havik	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	Spotvogel	8	4	5	10	4	5	3	5	7	9	
Scholekster	11	9	8	9	8	8	7	5	3	3	Braamsluiper	9	9	8	10	7	8	6	8	3	4	
Kievit	5	3	1	1	1	1	1	1	1	1	Grasmus	12	15	17	12	10	13	17	8	7	9	
Tureluur	3	1	2	1	1	-	-	1	1	-	Tuinfluit	9	8	13	16	11	18	14	17	18	15	
Zilvermeeuw	2	6	3	4	3	4	1	1	1	2	Zwartkop	7	12	10	10	14	13	17	19	31	24	
Houtduif	16	18	11	11	9	6	11	7	6	4	Tjiftjaf	15	10	14	14	15	15	13	15	19	17	
Zomertortel	1	-	-	2	-	1	3	4	2	-	Fitis	40	37	36	37	38	33	42	36	37	37	
Koekoek	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	Staatmees	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	
Veldleeuwerik	2	2	2	3	1	2	2	2	2	4	Koolmees	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	
Graspieper	2	1	1	2	2	2	4	2	2	3	Wielewaal	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	
Gr. B. Specht	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	Ekster	1	2	2	1	-	1	1	-	-	-	
Winterkoning	41	42	35	35	27	29	32	33	32	28	Zwarte Kraai	2	2	2	-	1	-	-	-	-	-	
Heggenmus	22	20	25	19	15	20	25	25	23	27	Kneu	2	-	-	-	-	-	-	-	1	1	
Roodborst	1	-	2	2	2	8	7	7	8	2	Goudvink	-	-	-	2	1	1	3	3	4	3	
Nachtegaal	4	6	6	7	6	7	9	10	12	13	Rietgors	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	
											soortentotaal	35	31	31	31	32	32	32	31	34	31	

Ontwikkelingen in 2009

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2008 waren:

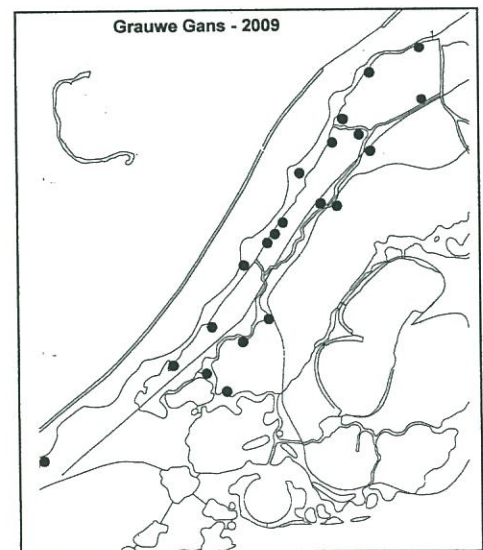
- (op)nieuw: Krakeend
- niet meer: Tureluur, Zomertortel, Koolmees, Wielewaal
- opvallend meer: Grauwe Gans, Veldleeuwerik, Zanglijster, Cetti'szanger,
- opvallend minder: Houtduif, Roodborst, Zwartkop

De Grauwe Gans liet een verdere toename zien. De nesten bevinden zich zowel in de oeverzone als lang de paden door het struweel (zie nevenstaande figuur). Het vaststellen van de nestlocaties vergt actief zoeken, op een andere manier het aantal broedparen bepalen is bijna niet te doen. Hoewel het broedhabitat niet erg geschikt is, blijft het aantal broedparen toenemen. Het broedsucces wordt dan ook in hoofdzaak bepaald door het beschikbare oppervlak aan opgroeihabitat voor de kuikens dat op de Hompelvoet ruim aanwezig is.

De ontwikkeling van de Nijlgans verliep na 2003 tegengesteld aan de Grauwe Gans. Het is de laatst genoemde die tegenwoordig het meeste kabaal maakt, terwijl slechts af en toe een stiekeme Nijlgans wordt gezien. Afschot van volwassen individuen buiten het broedseizoen op agrarisch terrein waarop ze graag foerageren, lijkt de belangrijkste oorzaak, terwijl ook het broedsucces sterk is verminderd.

Opnieuw was er een broedgeval van de Havik in het plot. Het nest bevindt zich echter op een onzichtbare en onbereikbare plaats in dicht struweel waardoor het verloop van het broedgeval moeilijk is te volgen. Vanaf eind mei werd er niet meer gealarmeerd al werden nog wel enkele geplukte prooien gevonden. Prooi-resten van Bergeend en Grauwe Gans (adult) werden het vaakst genoteerd (beiden 11). Overigens opvallend dat de stand van deze soorten weinig beïnvloed lijkt te worden, terwijl we dat voor soorten die betrekkelijk weinig als prooi worden gevonden, wel aannemen (Houtduif, Ekster, Zwarte Kraai). Wellicht vertonen deze vogels meer Havikmijndend gedrag.

Op de toename van de Cetti'szanger wordt elders in gegaan, maar de scherpe terugval van de Roodborst vond alleen op de Hompelvoet plaats. Onduidelijk of dat eenmalig is en wat daarvan de oorzaak was.

2. Veermansplaat

Plotgrootte: ca. 23 ha

Beheer: vrij toegankelijk; begrazing;
plaatselijk maaien in
augustus/september

Zoogdieren: runderen (seizoenbegrazing),
Shetlandpony's (jaarrondbegrazing),
Dwergmuis, Bruine rat, Ree,
Hermelijn, Amerikaanse nerts??

Vegetatiekarakteristiek: jong struweel op
vochtige tot natte bodem
Recente veranderingen: aanleg
drinkput in NO-deel plot (herfst 2007)
en pad naar oostoever halverwege
plot

Landschap/vegetatie

Strook door het meest gevarieerde
deel van de plaat met voormalige
verstuvingsgebieden, daardoor
relatief sterke hoogteverschillen
aanwezig. Aan noord-, oost- en
zuidzijde plot een stuifdijkje aanwezig,

waarachter afstromend water stagneert. Gebied grotendeels bedekt met struweel, gemiddeld jonger dan op Hompelvoet: Duindoorn, Kruiwilg. Verder Grauwe wilg, Boswilg, Berk, Vlier, Schietwilg, Bittere wilg. Structuur plaatselijk vrij jong en open (vooral op natte plaatsen) met Kruiwilg/Duindoorn en ruigte (Duinriet, Riet, Zilte zegge); verspreid hogere bomen als Berk, Schiet-, Bos- en Grauwe wilg; aan de zuidelijke struweelrand nabij de oever een meer ontwikkeld bosje met hogere Schietwilg, Ratelpopulier, Zwarte populier, Berk, Bos- en Grauwe wilg. Door uitbreiding van Berken zal het struweel de komende jaren snel aan hoogte winnen. Stagnatieplas tegen noordelijke stuifdijk met daaromheen moerassig gedeelte met veel Kruiwilg. Winterse grondwaterstand over grote delen kort onder of boven het maaiveld. Vanwege uitdroging in de zomer is er tot nu toe weinig echte moerasontwikkeling. Gemaaid deel vnl. kruiwilgmat. Oeverzone overgang van zilt naar zoet met karakteristieke soorten als Zilte zegge, Zilte rus, Fioringras en naarmate zoeter toenemend aandeel Kruiwilg en Duinriet, deze wordt jaarlijks gemaaid.

De invloed van het vee op het struweel in het plot is gering. Alleen rond de noordelijke plas wordt door runderen wel eens in het struweel ge graasd. Door de aanwezige hoogteverschillen en de daarmee samenhangende grondwaterstand kan zich in de toekomst een gevarieerd struweel ontwikkelen.

Broedvogels

Algemeen (situatie 2000)

De vogelbevolking van de Veermansplaat is karakteristiek voor een nat, moerassig gebied en jong struweel. Moerassoorten als Bruine kiekendief, Blauwborst, Sprinkhaanzanger en Rietgors zijn in het plot goed vertegenwoordigd. Daarnaast wordt de ontwikkeling van het struweel gekenmerkt door grote aantallen Grasmus, Winterkoning en Fitis. De hoge dichtheid die de Grasmus hier bereikt, geeft aan dat het struweel op veel plaatsen nog vrij laag en niet helemaal gesloten is. De ruige grassen tussen de struiken vormen een goed voedsel- en broedbiotoop, terwijl verspreide bomen een ideale zangpost zijn.

Na een strenge winter werden halverwege de negentiger jaren voor het eerst Fazanten waargenomen op de Veermansplaat en de Stampersplaat. Sindsdien heeft de soort zich op deze plaatsen kunnen handhaven.

De ontwikkeling naar meer struweel ten koste van de natte ruigte, zoals die zich de laatste jaren voordoet zal in de toekomst wellicht voor een afname van de moerasvogels gaan zorgen.

Tabel 4. Aantal territoria BMP-plot Veermansplaat (23 ha) 2000 – 2009.

soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	06	'07	'08	'09	soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	06	'07	'08	'09
Grauwe Gans	-	2	3	3	1	1	1	1	4	3	Merel	6	6	8	9	12	14	21	22	28	26
Nijlgans	1	1	1	-	1	1	1	-	-	-	Zanglijster	1	-	1	3	3	3	6	6	4	7
Bergeend	1	3	2	1	-	1	1	1	1	2	Cetti'szanger	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Wilde Eend	9	4	1	1	-	1	2	1	2	3	Sprinkhanger	4	2	3	2	3	5	3	2	2	-
M. Zaagbek	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1	Rietzanger	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2
Br. Kiekendief	2	1	1	1	-	-	-	-	-	-	Bosrietzanger	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1
Havik	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	Kl. Karekiet	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-
Buizerd	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	Spotvogel	1	1	3	4	5	4	3	4	4	6
Fazant	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	Braamsluiper	4	4	4	5	6	12	10	6	9	6
Scholekster	2	2	3	1	-	-	-	-	-	-	Grasmus	35	23	21	20	25	25	19	19	18	18
Stormmeeuw	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	Tuinfluit	6	6	9	8	12	10	12	19	12	15
Zilvermeeuw	-	1	2	1	1	1	-	-	-	1	Zwartkop	4	2	4	3	7	9	9	12	15	20
Houtduif	10	7	8	6	4	4	8	7	10	5	Tjiftjaf	3	2	7	8	9	7	6	7	12	12
Holenduif	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Fitis	34	27	24	32	34	32	27	34	38	36
Turkse tortel	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Staartmees	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Zomertortel	2	-	-	-	-	-	2	-	-	-	Koolmees	-	-	-	-	2	-	1	3	4	-
Koekoek	-	1	-	1	1	1	-	1	2	1	Wielewaal	-	-	1	-	-	-	1	1	1	-
Veldleeuwerik	-	-	1	1	-	-	1	2	2	2	Gaai	-	-	-	1	-	-	1	1	2	1
Graspieper	2	-	-	-	-	2	1	2	2	3	Ekster	4	4	4	1	1	-	-	-	-	-
Gr.B.Specht	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	Zwarte Kraai	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-
Winterkoning	25	19	21	26	21	23	26	28	26	20	Vink	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Heggenmus	10	12	10	14	10	13	14	18	19	17	Goudvink	-	-	-	-	-	1	2	2	2	2
Roodborst	-	-	-	-	-	1	1	1	1	-	Kneu	3	2	4	3	4	3	7	6	7	3
Nachtegaal	2	4	5	7	6	13	11	9	8	9	Rietgors	5	5	6	4	2	2	3	3	1	2
Blauwborst	5	4	4	5	5	4	5	3	3	-	soortentotaal	29	29	28	27	23	28	30	32	33	32

Ontwikkelingen in 2009

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2008 waren:

- niet meer vastgesteld: Grote Bonte Specht, Roodborst, Blauwborst, Sprinkhaanzanger, Wielewaal
- (op)nieuw: Zilvermeeuw, Cetti'szanger, Bosrietzanger, Staartmees
- opvallend meer: Zanglijster, Spotvogel, Zwartkop
- opvallend minder: Houtduif, Winterkoning, Braamsluiper, Kneu

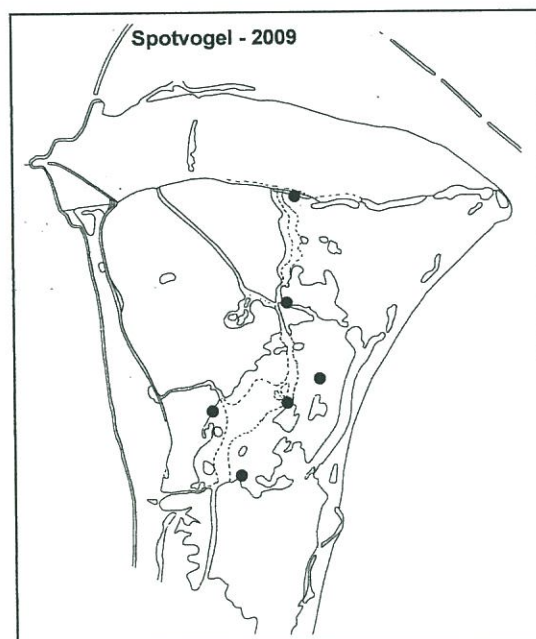
Het plot op de Veermansplaat laat een geleidelijke ontwikkeling naar meer en ouder struweel zien. Waarschijnlijk zijn er de laatste jaren ook meer regenwormen vanwege een dikkere humuslaag en het wat lagere Grevelingenpeil gedurende het broedseizoen (Merel en Zanglijster sindsdien opvallend toegenomen).

Moerassig biotoop met riet, ruigte en wat struiken komt steeds minder voor. Blauwborst en Sprinkhaanzanger waren totaal afwezig. Opvallend dat de Rietzanger op zo'n moment zelfs een toename kan laten zien. Nu lijkt het deze soort de laatste jaren toch meer voor de wind te gaan en beide paren werden vastgesteld in de lage ruigte rond de nieuwe drinkput die in 2007 werd gegraven.

De Kneu, vooral te vinden in betrekkelijk jong duindoornstruweel, nam opvallend af. Broeden van deze vogeltjes die op grote afstand van de nestlocatie foeragerend zijn aan te treffen, is niet altijd even makkelijk vast te stellen.

De Havik broedde op dezelfde locatie als in het voorgaande jaar. Op 18 juni werden drie vrijwel vliegvlugge jongen op het nest waargenomen. Opvallend dat in het plot bijna nooit prooirestanten werden gevonden (vlakbij het nest is niet gezocht). Ze zullen vooral elders op de Veermansplaat en daarbuiten (Slikken van Bommene/de/ Kleine Stamper?) gejaagd hebben - een enkele maal lagen er de restanten van Kokmeeuw (juveniel) en Noordse Stern (adult).

De Cetti'szanger werd op verschillende plaatsen in het plot gehoord. Uit waarnemingen op de Hompelvoet bleek, dat hoewel deze vogels vaak op dezelfde plek te horen zijn ze zich soms in korte tijd over flinke afstand (tot 400 meter) verplaatsen. Bij de op de Veermansplaat vastgestelde territoria ging het om zulke incidentele zangers. Mogelijk gaat het daarbij om ongepaarde mannetjes.

3. Slikken van Bommenede

Plotgrootte: 80 ha.

Beheer: niet vrij toegankelijk; seizoenbegrazing met 30 runderen, in het verleden periodiek met paarden; plaatselijk maatregelen t.b.v. kustvogels

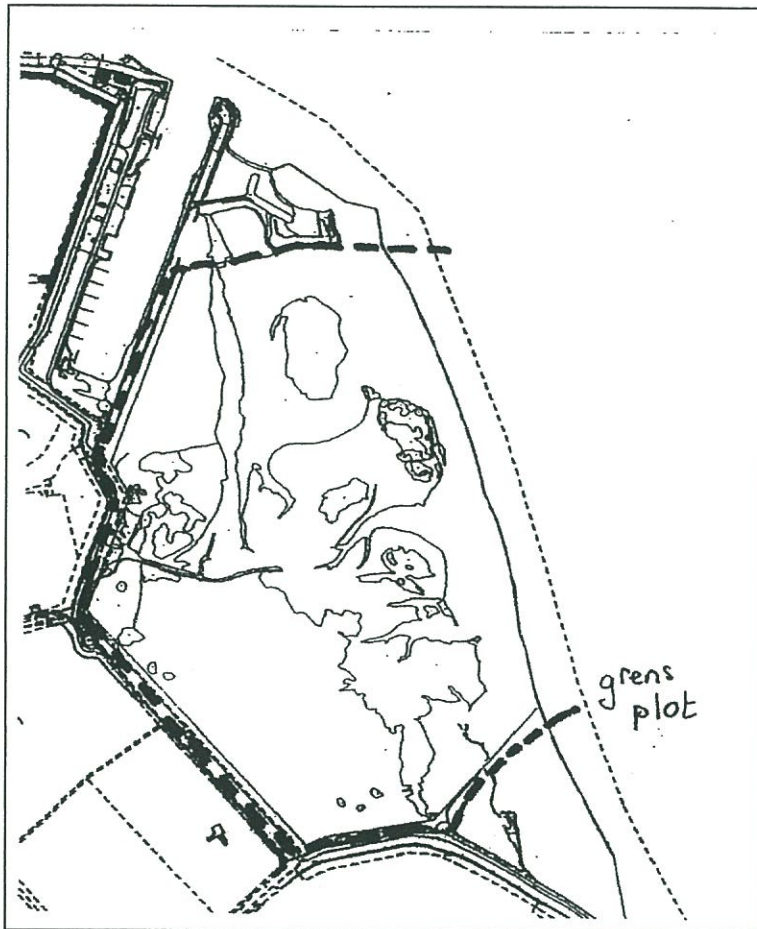
Zoogdieren: koeien, Noordse woelmuis, Bosmuis, spitsmuizen, Ree, Konijn, Haas, Huiskat, Hermelijn, Wezel, Bunzing, Bruine rat, Egel, Mol, soms honden

Vegetatiekarakteristiek: laaggelegen voedselrijk slik met zilte vegetatie overgaand in ruigte en struwelen naar hoger gelegen deel langs dijk

Recente veranderingen: klepelen van struweelopslag in Ruitenwei (gedeelte grenzend aan oosthavendijk). In de winter 2006-07 zijn de struweel-eilanden aan de NO-zijde van het gebied geroid.

Landschap/vegetatie

Grotendeels laaggelegen zilt gebied met inhammen en brede (zeer ondiepe) krekken. Schelpenrichel/bankjes aan oostkant. Aantal zandige kopjes met struweel (Duindoorn/ Grauwe wilg) als eilanden in het zilte gebied (geroid in winter 2006-07), dat een kleiachtige ondergrond heeft. Zilte zone voornamelijk Zeekraal en Schorrenkruid, lokaal wat Engels slijkgras. Brakke overgangs-zone naar zoet met o.a. Zeeaster, Gewoon kweldergras, Dunstaart en Kwelderzegge; vervolgens Zilte rus, Zeerus, Zilte zegge en Fiorin. Daarna een ruige zone met veel Riet en meer plaatselijk Strandkweek en Duinriet, waartussen overigens nog veel wat brakke vegetaties met Zeebies, Fiorin, Zilte rus, Zilte zegge en Aardbeiklaver. Verspreid opslag van Grauwe wilg. De integrale begrazing sedert 1993 geeft verschuiving van Riet/Duinriet/Strandkweek naar Fiorin/Zilte rus met klavers en haarden van Zeerus. Hoger gelegen zuidwesthoek meer zandig met Duindoorn/ Grauwe wilgstruweel. Voormalige schapenweide (Ruitenwei) aan westkant van het gebied eveneens wat hoger en zandig, nu kruidenrijk grasland. Langs de dijk een zone met verspreide bomen (Boswilg, Grauwe wilg, Schietwilg) en struiken (Meidoorn, Duindoorn, Vlier, Wegedoorn). Open ruimte daartussen vooral ruigte van Riet.

Broedvogels

Algemeen

De Slikken van Bommenede heeft door de aanwezigheid van uitgestrekte vlakten met zilte pioniervegetaties een hoge potentie als broedgebied voor kustvogels. Het is een van de weinige gebieden in de Grevelingen waar nog Dwergsterns en Strandplevieren broeden. De Strandplevier-groep, die karakteristiek is voor schaars begroeide zandplaten, is hier dan ook prima vertegenwoordigd. De aantallen wisselen jaarlijks, afhankelijk van lokale omstandigheden als te nat door neerslag en hogere waterstand in de Grevelingen, of omstandigheden elders in de regio. Een geschikte broedplaats kan op een klein oppervlak grote aantallen kustvogels herbergen. Deze zijn echter kwetsbaar voor verstoring, zoals betreding door vee en predatie met name door grondpredators. Een geïsoleerde ligging, liefst door flink wat water omgeven, is voor dit soort broedgebiedjes van groot belang.

De dichtheid aan weidevogels ligt laag. In een dergelijk gebied met een flink oppervlak aan Zilte rus, zou je een hoger aantal Tureluurs verwachten. Mogelijk is het gebied deels nog te ruig of zijn er veel predators. Anderzijds zijn grote delen van open gebied te nat voor weidevogels (zeekraalzone). Door het instellen van begrazing neemt de hoeveelheid Riet en ruigte af. Dit werkt op langere termijn in het nadeel van soorten als Blauwborst, Bruine Kiekendief, Velduil en Kleine Karekiet, terwijl weide- en kustvogels daarvan profiteren.

Tabel 5. Aantal territoria BMP-plot Slikken van Bommenede (80 ha) 2000 – 2009*.

soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08	'09	soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08	'09
Knobbelzwaan	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	V. leeuwerik	12	10	16	10	7	5	5	5	6	10
Grauwe Gans	-	-	-	-	-	-	-	2	2	3	Graspieper	5	10	14	15	25	18	25	20	16	13
Nijlgans	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	Winterkoning	6	14	15	18	24	16	16	17	11	8
Bergeend	4	2	15	10	7	6	7	6	7	4	Heggenmus	2	4	14	20	17	16	18	14	12	11
Wilde Eend	13	18	23	15	24	27	23	15	22	10	Nachtegaal	1	1	-	1	4	2	3	4	1	2
Slobeend	-	2	1	2	-	1	-	-	-	-	Blauwborst	1	3	5	5	3	4	1	-	-	1
Kuifeend	2	-	1	-	-	-	-	1	-	-	Merel	3	8	10	10	17	14	19	17	15	14
Mid. Zaagbek	-	-	1	1	1	1	1	-	-	1	Zanglijster	1	-	2	2	1	3	5	3	5	10
Br. Kiekendief	-	1	3	1	2	1	2	2	2	1	Sprinkhanger	3	2	4	4	1	5	3	6	3	5
Bl. Kiekendief	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	Rietzanger	-	-	3	-	2	2	2	2	8	3
Havik	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	Bosrietzanger	4	10	12	11	11	9	11	8	9	12
Patrijs	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	Kl. Karekiet	8	14	22	14	11	12	10	9	5	5
Fazant	n.g	n.g	10	12	12	10	10	9	7	8	Spotvogel	-	-	-	-	-	1	2	1	3	2
Scholekster	12	5	12	10	6	7	8	8	10	12	Braamsluiper	3	1	6	4	5	6	6	4	4	4
Kluut	27	43	39	30	68	49	47	59	53	18	Grasmus	11	15	18	16	22	14	19	12	15	16
Bontbekplevier	6	4	2	2	3	3	2	3	2	4	Tuinfluitier	3	7	7	6	15	13	10	7	11	14
Strandplevier	15	14	15	24	35	25	25	11	13	14	Zwartkop	-	-	3	-	4	7	6	4	8	9
Kievit	22	18	17	18	14	8	13	13	12	16	Tjiftjaf	5	3	7	11	8	2	4	6	9	8
Watersnip	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	Fitis	17	28	36	41	33	43	51	29	40	42
Tureluur	11	9	19	11	14	10	10	7	9	10	Startmees	-	-	1	2	1	1	1	2	1	2
Kokmeeuw	2	1	1	-	-	-	-	3	22	7	Pimpelmees	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-
Stormmeeuw	-	-	1	1	1	2	2	3	2	6	Koolmees	-	1	1	1	1	1	1	1	-	1
Zilvermeeuw	-	-	1	-	-	-	-	-	5	20	Wielewaal	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Kl. Mantelm.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	Gaai	-	-	1	1	1	-	-	1	1	1
Gr. Mantelm.	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	Ekster	2	3	3	3	3	2	3	1	2	2
Visdief	10	15	5	6	18	24	15	31	57	24	Zwarte Kraai	1	2	2	1	2	2	2	1	2	2
Noordse Stern	1	1	4	4	12	7	6	9	10	7	Ringmus	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Dwergstern	8	15	15	15	32	27	9	7	9	16	Vink	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-
Holenduif	-	-	3	2	3	2	-	-	-	-	Groenlijng	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Houtduif	6	10	16	8	15	13	6	9	5	4	Putter	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Zomertortel	1	3	3	2	3	3	2	3	2	-	Kneu	7	6	9	7	12	14	14	20	15	19
Koekoek	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	Rietgors	4	7	8	9	7	13	14	6	6	6
Ransuil	-	-	3	2	3	2	1	1	-	1	soortentotaal	38	39	54	47	46	46	47	48	46	51
Velduil	(1)	1	-	-	-	-	-	-	-	-											

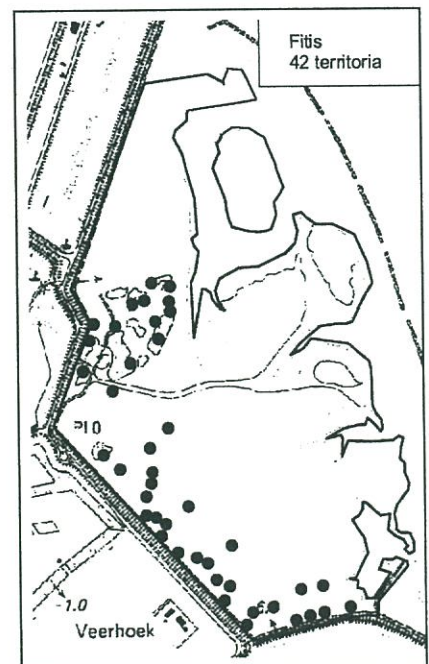
* Gegevens 2009 ontleend aan: Hoekstein M. 2009. Broedvogels van de Slikken van Bommenede in 2009. Inventarisatie rapport Het Zeeuws Alternatief, Goes.

Ontwikkelingen in 2009

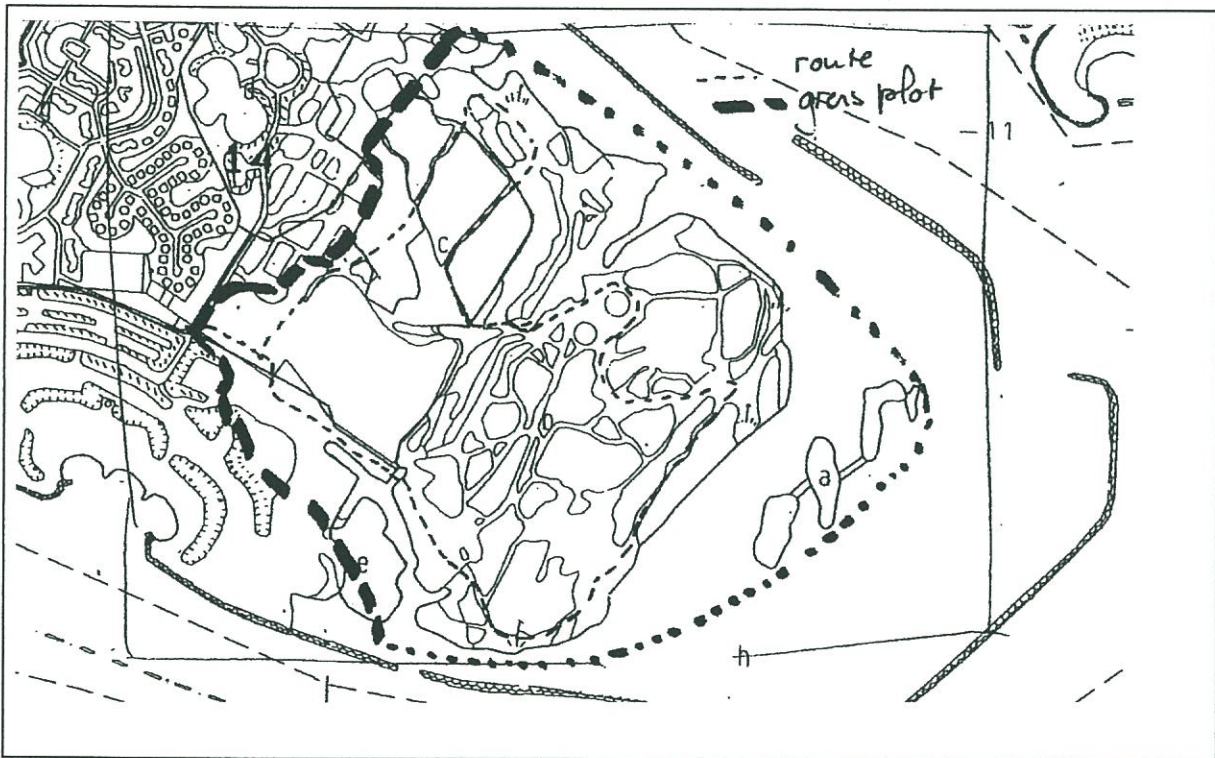
Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2008 waren:

- niet meer: Zomertortel
- (op)nieuw: Middelste Zaagbek, Kleine Mantelmeeuw, Ransuil, Blauwborst, Koolmees, Groenling
- opvallend minder: Bergeend, Wilde Eend, Kluut, Kokmeeuw, Visdief, Graspieper, Winterkoning, Rietzanger
- opvallend meer: Bontbekplevier, Kievit, Stormmeeuw, Zilvermeeuw, Dwergstern, Veldleeuwerik, Zanglijster, Sprinkhaanzanger, Bosrietzanger, Tuinfluitier, Kneu

Vaak is het lastig om de jaarlijkse veranderingen in broedvogelaantallen direct te koppelen aan veranderingen in het terrein of komst van bepaalde predatoren. Zo lijkt de aanwezigheid van een vos (half april in de nabijheid dood gevonden) een mogelijke oorzaak voor het sterk afgenomen aantal Wilde Eenden. Echter de Kievit, eveneens een grondbroeder die er toch ook vroeg bij is, nam juist toe en Fazanten waren er ook niet minder. Bovendien liet de Havik ook deze soorten niet ongemoeid (prooijst Mark Hoekstein). Op langere termijn kan de invloed van zulke predatoren echter groot zijn. Zo lijken Havik en Ransuil niet samen te kunnen gaan. Hoewel later nog een roepend exemplaar gehoord werd, behoorde de Ransuil dit broedseizoen opnieuw tot de slachtoffers.

Kustvogels, met uitzondering van de grote meeuwen, deden het niet best. Helaas is men nog steeds niet aan de verdieping van het geultje rond het kustvogeleiland toegekomen, terwijl de ten gunste van kustvogels geklepelde struweelkop zich tot een broedkolonie voor Zilvermeeuwen ontwikkelt. Het voorstel van Mark om ter plaatse het maaiveld flink te verlagen en met schelpen af te werken, verdient alle steun. Het zal nieuwe vestiging afremmen, maar Zilvermeeuwen zijn erg plaatstrouw en verdwijnen zullen ze niet meer zo gauw. De verspreiding van de Fitis op het kaartje geeft aardig de aanwezigheid van het struweel weer. Daar lijkt -afgezien van het verwijderde struweel op de koppen -de afgelopen jaren niet veel verandering in gekomen.

4. Kabbelaarsbank

- Plotgrootte:** ca. 34 ha.
Beheer: grotendeels vrij toegankelijk op wandelpaden (excl. uiterste oostzijde en eilandjes); wandelpaden en sommige stroken worden gemaaid. Kijkschem. Bos lijkt laatste jaren niet gedund en open plekken worden deels niet meer of onregelmatig gemaaid.
Zoogdieren: Ree, Noordse woelmuis, Konijn (erg weinig, is wel eens anders geweest), Bruine rat, Dwergmuis, Bosmuis, Huisspitsmuis, Mol
Vegetatiekarakteristiek: Jong aangeplant bos, omringd door spontane struwelen met smalle brakke oeverzone
Recente veranderingen: geen

Landschap / vegetatie

Nabij recreatieconcentratie (Port Zélande). Natuurbouw (gegraven krekens). Bosaanplant (nu ruim 30 jaar oud), samenstelling; Zwarte els, Grauwe abeel, Zomereik, Berk, Gewone esdoorn, Populier. Doorgaans weinig ondergroei. Aan noord- en zuidkant plaatselijk dichte berkenopslag. Rondom spontaan ontwikkeld struweel op droge tot vochtige bodem met Duindoorn, Vlier, Kruiwilg, Grauwe wilg, Boswilg, Bittere wilg (weinig), Schietwilg, Berk, Koebraam, Ratelpopulier, Meidoorn enz. Aandeel wilgen variërend met gemiddeld grondwaterpeil c.q. hoogteligging (in oostelijke richting aflopend). Langs gegraven krekens enige rietontwikkeling evenals langs de oevers (ondergronds wortelend in zoetwaterbel). Gemaaide vlakken oostpunt vnl. kruiwilgmat met vochtige duinvalleiplanten (eikopslag, 'n enkele zaailing in gemaaide deel). Vooroeververdediging aan oostzijde met ruime lus. Daarbinnen enkele laag gelegen eilandjes, deels binnen zoetwaterbel in ondergrond en daar een rietvegetatie, binnen directe invloedssfeer meerpeil een zoutvegetatie met Zeekraal en Zeeaster.

Processen: Bosvorming, met name ten noorden en ten zuiden van het aangeplante bos, vooral door uitbreiding van Berken. Langzame uitbreiding rietzoom langs krekens en oevers. Dichtgroei van open plekken en paden die niet meer gemaaid worden.

Broedvogels

Algemeen (situatie 2000)

De Kabbelaarsbank heeft op een relatief klein gebied een grote verscheidenheid aan biotopen, zodat het aantal soorten hier hoger is dan in meer homogene plots.

Hoewel de dichtheid aan broedvogels er vrij laag is, levert het aangeplante bos wel de echte bossoorten als Buizerd, Houtduif, Ransuil, Grote Bonte Specht, Zanglijster, Koolmees en Wielewaal. Het gaat hierbij om vogels die hoog in de bomen leven en broeden of het van holen moeten hebben. Ondergroei is er weinig, wat tot uiting komt in erg lage aantallen zangvogels.. Het spontane struweel rondom het bos is opvallend rijk aan Nachtegalen en Zwartkopjes. De dichtheid aan wandelpaden in het oostelijk deel is een aantal jaren geleden sterk verminderd, wat gunstig was voor de rust op de eilandjes die op vrij korte afstand van de oever liggen. Op deze eilandjes is, afhankelijk van het meerpeil, een laag gelegen zilte zone geschikt voor kustvogels.

Tabel 6. Aantal territoria BMP-plot Kabbelaarsbank (34 ha) 2000 – 2009.

soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	06	'07	'08	'09	soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	06	'07	'08	'09
Fuut	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Nachtegaal	14	16	10	16	11	14	12	16	12	14
Knobbelzwaan	1	-	1	-	1	1	-	-	1	1	Blauwborst	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Grauwe Gans	-	1	-	-	4	1	1	-	2	2	Paapje	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nijlgans	2	1	-	2	1	2	1	1	1	1	Merel	6	10	9	8	10	12	18	14	8	14
Bergeend	2	2	1	5	3	4	2	1	2	2	Zanglijster	1	2	6	3	2	4	8	6	4	7
Krakeend	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	Sprinkzanger	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Wilde Eend	4	5	6	11	9	7	12	6	4	6	Cetti'szanger	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Kuifeend	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	Rietzanger	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Mid. Zaagbek	-	-	1	-	-	-	1	1	-	-	Bosrietzanger	-	1	-	3	-	2	-	2	1	-
Havik	-	-	-	-	-	1	1	(1)	1	1	Kl. Karekiet	2	3	4	5	5	4	2	2	3	3
Sperwer	-	-	1	1	1	-	1	1	-	1	Spotvogel	1	2	3	2	2	1	2	3	3	2
Buizerd	1	-	1	1	1	-	-	-	-	-	Braamsluiper	5	4	3	3	3	4	3	4	2	3
Fazant	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	Grasmus	15	11	7	14	14	8	7	9	8	10
Waterhoen	2	-	1	1	1	2	2	3	2	1	Tuinfluit	2	9	14	5	20	9	9	11	17	16
Meerkoet	2	2	2	2	3	2	2	2	2	3	Zwartkop	17	18	21	8	20	12	21	18	12	17
Scholekster	5	1	4	2	3	4	3	2	2	2	Tjiftjaf	12	12	12	12	14	14	14	18	10	14
Kluut	10	6	4	26	5	15	16	28	17	7	Fitis	26	20	14	24	21	28	24	19	19	23
Houtsnip	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	Gr. Vliegenv.	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-
Kokmeeuw	97	150	-	6	-	-	5	20	-	3	Boomkruiper	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-
Zwartk.meeuw	-	2	-	-	-	-	-	2	-	-	Staatmees	1	3	2	3	3	6	4	7	6	3
Grote Mantmw	-	-	-	-	-	-	-	2	1	2	Pimpelmees	-	1	2	2	2	4	3	6	4	6
Grote Stern	-	1	-	1	-	-	1	-	-	-	Koolmees	5	3	5	3	3	5	5	6	7	8
Noordse Stern	-	-	-	-	2	1	2	-	-	1	Wielewaal	1	-	-	-	-	-	1	1	1	1
Visdief	69	98	6	22	38	40	22	50	15	10	Gaai	-	-	-	2	1	1	1	1	1	
Houtduif	6	14	12	8	5	2	4	4	2	3	Ekster	3	2	3	1	2	-	-	-	1	-
Zomertortel	2	3	2	2	2	1	1	2	1	1	Zwarte Kraai	1	1	3	2	2	1	1	1	1	1
Koekoek	2	-	2	3	2	2	3	2	2	2	Goudvink	-	-	-	-	-	3	4	2	3	2
Ransuil	1	-	1	-	1	-	1	1	-	-	Vink	-	-	2	1	-	1	2	3	3	2
Gr. B. Specht	1	1	-	1	1	1	2	1	2	2	Putter	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-
Winterkoning	20	19	28	22	22	26	35	32	27	34	Kneu	3	3	3	5	3	4	7	8	4	7
Heggenmus	12	14	15	15	13	18	28	22	19	26	Rietgors	2	-	1	-	1	1	2	1	1	-
Roodborst	5	3	10	8	8	10	15	15	15	17	soortentotaal	41	37	38	42	41	39	45	49	43	44

Ontwikkelingen in 2009

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2008 waren:

- niet meer: Bosrietzanger, Ekster, Rietgors
- (op)nieuw: Sperwer, Kokmeeuw, Noordse Stern, Cetti'szanger
- sterke toename: Wilde Eend, Winterkoning, Heggenmus, Merel, Grasmus, Zwartkop, Tjiftjaf, Fitis, Pimpelmees, Kneu
- sterke afname: Kluut, Visdief, Staatmees

Enmaal gevestigd blijkt de Fazant een blijvertje en dit ondanks een gretige Havik die hier drie jongen wist groot te brengen.

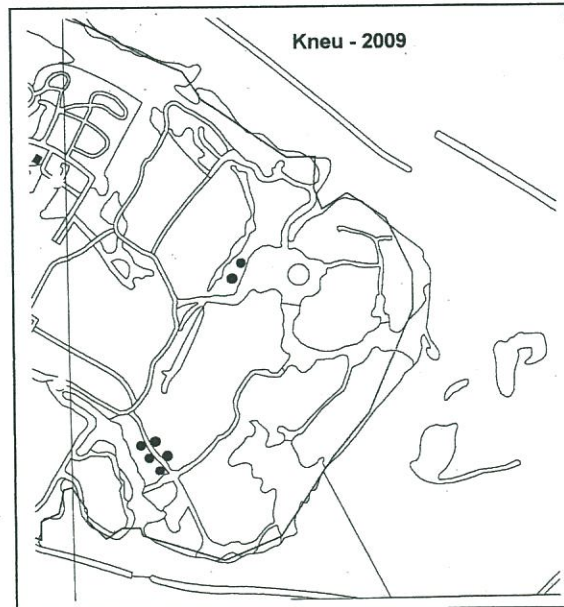
Ook de Sperwer was er weer. Niet makkelijk voor deze soort om zich te handhaven bij aanwezigheid van haar grotere familielid, want niet zelden worden broedende Sperwers van het nest geplukt door de Havik.

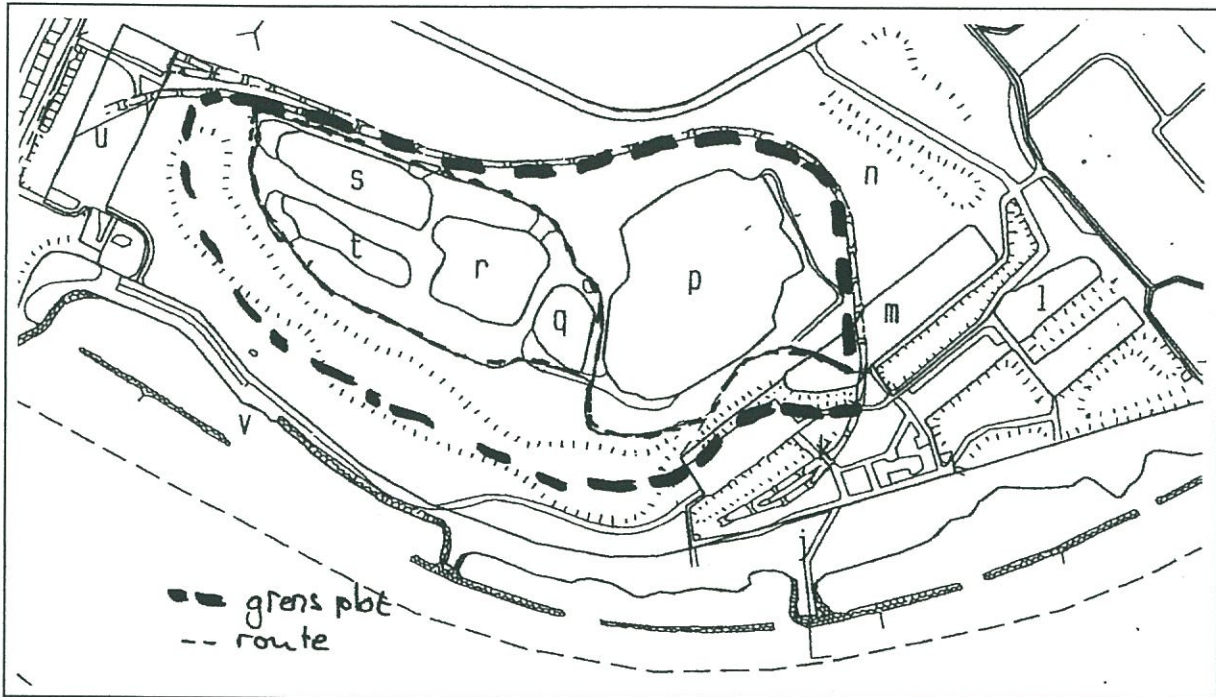
De vogeleilandjes deden het niet zo best. Weinig kustvogels en wat er zat bracht er niets van terecht, zodat het halverwege het seizoen erg stil was daar. Dat was vorig jaar niet veel beter. De nabije aanwezigheid van predatoren en (incidentele?) verstoring door recreanten maken het de kustvogels hier niet makkelijk.

De Wielewaal werd slechts eenmaal gehoord. Wat dat betreft is broeden niet helemaal zeker. Eigenlijk was dat bijna overal zo in de Grevelingen: heel erg stil met Wielewalen, alleen in het bos op de Punt was het beter - daar waren er 2 tegelijk te horen meldde Trudy Leerschoon. Nog wel aanwezig was de Zomertortel, die zijn bestaan op de Kabbelaarsbank opnieuw met één paartje wist te rekken, net zoals in de volgende drie plots. Op de Hompelvoet en de Slikken van Bommenede keerde de Zomertortel niet meer terug.

De Cetti'szanger was opnieuw aanwezig. Een beestje met zo'n opvallende zang wordt (zo lang het er niet van stikt) erg gewaardeerd door de met gespitste oren rondlopende inventarisator.

De Kneu (bovenstaande figuur) broedt graag met meerdere paren bijeen in jonger duindoornstruweel aan de rand van een open plek of pad.

5. Plasjes de Punt

Plotgrootte: ca. 14 ha.

Beheer: vrij toegankelijk op wandelpad waarlangs kijkschermen met uitzicht op de plasjes; pad en enkele stroken om uitzicht op de plasjes te houden worden gemaaid. Grootste plas 's winters in trek als ijsbaan bij bevolking Ouddorp.

Zoogdieren: o.a. Noordse woelmuis, Hermelijn, Ree, Beverrat, Konijn,

Diversen: Groene kikker

Vegetatiekarakteristiek: Zoetwaterplasjes met smalle rietzoom en omringend duinstruweel

Recente veranderingen: geen

Landschap / vegetatie

Gegraven duinmeertjes. Het duin aan de zuidzijde is eveneens het resultaat van natuurbouw (gevormd uit voormalig zanddepot). Geleidelijk is een rietzoom langs de oevers ontstaan (alle plasjes nu vrijwel geheel omzoomd). In het water diverse waterplanten als Schedefonteinkruid en Waterranonkel. Grootste plas vervult vanwege het zoete water een functie als was-, poets- en slaapplaats voor vogels (eenden, meeuwen, Knobbelzwanen, Aalscholvers, reigers) die op de Grevelingen foerageren. Daardoor tamelijk voedselrijk. Struweel er omheen vooral Grauwe wilg, Duindoorn en Wilde liguster; verder vrij veel Grauwe abeel en Schietwilg (beiden aangeplant), Vlier en Koebraam. Op veel plaatsen is het struweel behoorlijk hoog. Het gebied wordt aan de noord- en oostzijde begrenst door de spoorbaan van de stoomtram, die hier als museum- en recreatieobject is aangelegd.

Processen: geleidelijke verlanding door uitbreiding Riet (kleine plasjes). Uitgroei struweel.

Broedvogels

Algemeen

Een dicht bevolkt vogelgebiedje. Watervogels van ondiep voedselarm (kleine plasjes) en wat voedselrijker open zoet water (grote plas) zijn goed vertegenwoordigd. Vrijwel elk plasje heeft nu zijn eigen paar Dodaars. De plasjes (vooral de grote plas) worden vanwege het zoete water ook door allerlei passanten, broedvogels uit de omgeving en overzomeraars gebruikt als was-, drink- en rustplaats. Hierdoor is het soms lastig te bepalen of het al dan niet broedvogels uit het plot betreft.

De rietkraag is kennelijk voldoende breed voor Kleine Karekieten maar te smal voor Rietzanger en Rietgors, die beiden opvallend ontbreken, evenals de Blauwborst. Vermoedelijk wordt dat veroorzaakt doordat het struweel al behoorlijk hoog is en de abrupte overgang van rietkraag naar struweel.

Het struweel rondom de plasjes is rijk aan Winterkoninkjes, Heggenmussen, Nachtegalen en Zwartkopjes. Dat het struweel al aardig bosachtige trekken krijgt, blijkt uit de aanwezigheid van Gaai en mezen, deels zal dit een effect zijn van het in de nabijheid aangeplante bos en aangrenzende duingebied van de Kop van Goeree.

Tabel 7. Aantal territoria BMP-plot Plasjes De Punt (14 ha) 2000 – 2009.

soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08	'09	soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08	'09
Dodaars	6	5	5	5	4	4	4	8	6	6	Heggenmus	13	14	14	13	14	12	19	21	10	14
Fuut	2	2	2	1	-	1	1	1	1	1	Roodborst	2	2	6	7	10	5	10	9	7	11
Aalscholver	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	Nachtegaal	17	7	10	12	10	12	12	11	8	7
Blauwe reiger	-	1	2	2	4	4	4	6	6	4	Merel	5	6	8	8	8	10	9	11	9	11
Knobbelzwaan	1	1	1	1	1	1	-	1	1	1	Zanglijster	3	5	4	2	4	3	4	4	3	4
Grauwe Gans	1	-	1	1	-	-	-	-	-	1	Sprinkzanger	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nijlgans	-	-	-	1	1	1	1	1	-	1	Cetti'szanger	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-
Bergeend	-	-	-	-	1	-	1	2	-	-	Bosrietzanger	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Krakeend	4	3	4	7	4	5	6	8	3	5	Kl. Karekiet	7	11	8	12	6	8	6	5	4	5
Wintertaling	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Spotvogel	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-
Wilde Eend	7	4	4	8	6	14	8	12	8	9	Braamsluiper	4	3	3	2	4	2	3	2	1	1
Slobeend	3	2	2	2	-	-	3	3	-	1	Grasmus	3	2	-	-	1	3	2	1	-	1
Tafeleend	2	-	1	-	-	1	-	-	1	-	Tuinfluitier	-	6	8	4	5	4	11	14	4	7
Kuifeend	10	7	7	6	6	8	6	9	6	5	Zwartkop	12	8	8	12	11	12	12	11	15	14
Midd. Zaagbek	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	Tjiftjaf	7	5	16	11	11	8	14	12	12	10
Sperwer	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1	Fitis	19	11	14	15	10	10	17	12	22	18
Buizerd	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	Startaarn	1	2	2	3	3	3	4	5	3	2
Fazant	n.g	n.g	2	-	-	-	2	2	3	4	Pimpelmees	1	1	2	1	2	2	5	4	4	5
Waterral	1	-	-	1	1	1	1	2	1	1	Koolmees	3	3	3	3	3	3	4	3	6	6
Waterhoen	5	2	2	2	3	2	2	3	2	2	Buidelmees	-	-	0-1	-	-	-	-	-	-	-
Meerkoet	9	8	10	11	9	11	7	8	9	7	Gaai	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1
Houtduif	4	8	7	9	2	4	4	5	2	2	Ekster	2	1	2	1	2	-	1	-	1	-
Zomertortel	5	3	3	3	2	1	2	1	1	1	Zwarte Kraai	2	-	1	1	1	1	1	-	4	3
Turkse Tortel	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	Goudvink	-	-	1	4	2	3	4	4	3	3
Koekoek	3	2	3	2	1	2	2	2	1	1	Vink	1	-	-	1	-	-	2	2	1	-
Ransuil	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	Kneu	2	-	1	-	2	1	3	3	2	3
Gr. B. Specht	-	-	-	1	1	-	1	1	-	1	Rietgors	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-
Winterkoning	24	15	18	21	18	18	24	20	22	20	aantal	39	34	40	38	38	36	42	43	37	39
											soorten										

Ontwikkelingen in 2009

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2008 waren:

- (op)nieuw: Grauwe Gans, Nijlgans, Slobeend, Ransuil, Gr. B. Specht, Grasmus,
- niet meer: Aalscholver, Tafeleend, Ekster, Vink
- sterk toegenomen: Krakeend, Heggenmus, Roodborst, Tuinfluitier
- sterk afgenomen: Blauwe Reiger, Meerkoet, Fitis

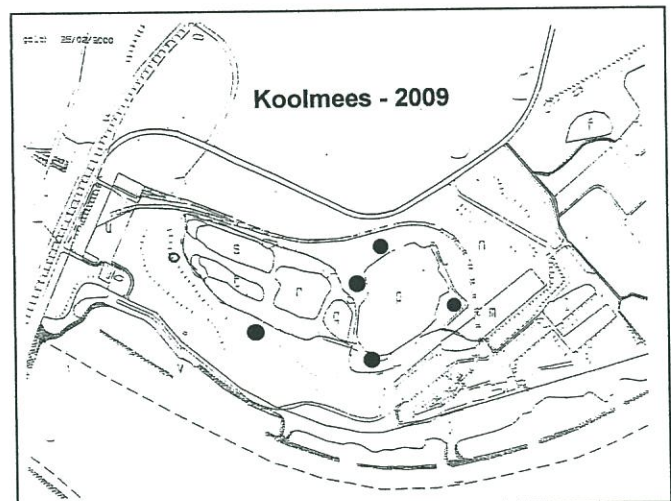
Met het verdwijnen van de Aalscholver als broedvogel en de afname van het aantal Blauwe Reigers wordt duidelijk dat die grotere kolonie van reigerachtigen er op deze plaats wellicht nooit zal komen. Waarschijnlijk is het plekje niet aantrekkelijk genoeg: te weinig geïsoleerd, te smal en te laag struweel/geboomte en te vaak in de zwarte rookwolken van de stoomtram.

Er ligt een voorstel om een eilandje in de grote plas te maken ten gunste van de Aalscholvers/reigers. De toekomst van het gebied is echter onduidelijk met de plannen voor een ecohotel.

In tegenstelling tot de andere mezen neemt de Staartmees de laatste jaren af. Misschien wordt dit veroorzaakt door de wat grotere openheid onder het geboomte en minder dicht struweel waar de Staartmees graag in broedt. De geleidelijke afname Nachtegaal heeft wellicht eveneens te maken met de toenemende hoogte van het struweel. De schaarse aanwezigheid van lager struweel met ruigte zal de reden zijn dat de toename van de Cetti'szanger hier nog niet tot hernieuwde vestiging heeft geleid.

De Roodborst doet het in zo'n omgeving juist erg goed. Deze soort liet dan ook een flinke toename zien en dat terwijl de soort op de nabijgelegen Hompelvoet sterk afnam (8 → 2). Kennelijk is er op de Hompelvoet wat bijzonders aan de hand.

Afgezien van jaarlijkse fluctuaties vertonen de meeste broedvogelsoorten in dit plot een opvallend stabiel verloop. Buiten de langzame verschuiving van struweel naar bos (Grote Bonte Specht, Ransuil, Sperwer, mezen), gebeurt er niet zo veel. Populatie-ontwikkelingen van vogelsoorten die niets met de geschiktheid van het broedterrein te maken hebben, zoals de afname bij de Zomertortel, gaan uiteraard niet aan het plot voorbij. De afname van de Houtduif en de afwezigheid van kraaiachtigen wordt ook hier in verband gebracht met de aanwezigheid van de Havik, waarvan iets verderop in Bos de Punt een broedpaar aanwezig is.

6. Slik de Kil

Plotgrootte: ca. 13 ha

Beheer: goed vanaf weg of dijk te overzien, verder niet vrij toegankelijk (ook niet vanaf het water); spontane ontwikkeling

Zoogdieren: o.a. Noordse woelmuis, Ree

Vegetatiekarakteristiek: Vochtig brak rietland op klei met struweelzoom langs dijk en weg

Recente veranderingen: geen

Landschap / vegetatie

Fraai gelegen rietland aan baai. Slik de Kil is één van de weinige laag gelegen gebieden op klei in de Grevelingen die aan een lozingspunt voor polderwater grenst, waardoor de omgeving brak is. De kleiige ondergrond verhindert een snelle ontzilting. Langs weg en dijk een struweelgordel van Duindoorn met Koebraam. Daardoor vrijwel ontoegankelijk. Aan Grevelingenzijde een ondiepe modderige baai die door een schelpenrichel van het diepere water gescheiden wordt. Hier af en toe kanovaarders, catamaranzeilers en mensen met kleine bootjes aanlandend. Vanwege het voedselrijke uitgeslagen zoete polderwater en de verminderde uitwisseling door de schelpenrichel, vindt in de baai bij warm weer al snel een sterke algenontwikkeling plaats.

Voor het overgrote deel begroeid met halfhoog (ca. 1,5 - 2m) Riet op vochtige bodem (landriet) alleen langs de oever een smalle strook waterriet. Tussen het riet kruiden als Gewone engelwortel, Lisdodde, Zeerus en Geel lis. Verspreid in het riet wat opslag van Grauwe wilg en Duindoorn. Struweel op de kribben langs de dijk wat soortenrijker met Duindoorn, Vlier, wilgen, bramen, rozen. Aan de noordkant een hoekje met wat meer struweel en enkele Schietwilgen, de bodem werd hier in het verleden opgehoogd met zand.

De Preekhildijk waar het gebied deels aan grenst, is een fraaie bloemdijk met onder andere Bevertjes, Geel walstro en Kattendoorn; rijk aan vlinders en vrij toegankelijk als wandelroute, in beheer bij het Zuid-Hollands Landschap.

Broedvogels

Algemeen

Bij de Kil ligt in feite het enige rietveld van betekenis in de Grevelingen. De vogelbevolking is deels dan ook karakteristiek voor rietland. Het overjarig Riet is aantrekkelijk voor Rietgors, Rietzanger en Bruine Kiekendief. De oeverzone biedt uitstekende broedgelegenheid voor tal van watervogels.

Ondanks het feit dat het struweel slechts een smalle mantelzoom om het rietland vormt, is het aantal soorten zangvogels daarin aanzienlijk. Territoria van holenbroeders zullen een overlap vormen met aangrenzend terrein buiten het plot. In het plot is het geschikte biotoop daarvoor niet aanwezig.

De schelpenbankjes die de baai afsluiten, vormen een potentieel broedgebied voor Kluut, Scholekster en Bontbekplevier.

Tabel 8. Aantal territoria BMP-plot Slik de Kil (13 ha) 2000 – 2009.

soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08	'09	soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08	'09
Knobbelzwaan	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	Heggenmus	8	8	12	10	7	7	12	14	9	12
Grauwe Gans	1	-	3	3	6	8	6	4	8	6	Roodborst	-	-	-	2	1	1	4	3	2	4
Nijlgans	-	-	1	-	-	1	-	-	1	1	Nachtegaal	-	1	1	-	3	1	1	3	2	3
Bergeend	-	-	2	3	1	2	2	2	1	2	Blauwborst	-	1	-	-	-	-	1	-	-	1
Krakeend	2	4	1	2	2	2	2	2	1	2	Merel	5	5	5	4	5	3	5	5	3	4
Wilde Eend	4	6	8	8	8	6	10	14	8	12	Zanglijster	1	1	2	2	2	3	1	2	1	2
Slobeend	5	1	3	3	1	2	2	1	2	2	Cetti'szanger	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Kuifeend	2	2	-	6	3	4	-	2	2	3	Sprinkhanger	2	1	2	3	2	2	3	3	2	2
Mid. Zaagbek	1	-	-	-	1	-	-	2	1	2	Snor	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Br. Kiekendief	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	Rietzanger	10	12	8	9	9	8	10	8	9	10
Fazant	-	-	-	-	-	-	3	3	2	3	Bosrietzanger	5	6	4	4	3	3	6	4	4	4
Waterral	1	-	-	1	1	-	1	1	1	1	Kl. Karekiet	3	3	5	5	4	4	6	3	4	3
Waterhoen	3	2	-	2	2	1	1	2	2	1	Spotvogel	-	-	-	-	-	-	1	1	-	2
Meerkoet	3	3	7	4	3	6	6	5	3	6	Braamsluiper	3	2	2	2	2	2	2	3	1	-
Scholekster	1	-	1	-	2	-	2	4	2	4	Grasmus	8	9	6	10	7	9	8	7	10	14
Kluut	-	-	4	2	4	6	22	28	29	26	Tuinfluit	1	1	1	1	-	2	2	3	2	4
Kleine Plevier	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	Zwartkop	2	2	2	3	4	2	8	7	5	9
Bontbekplevier	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	Tjiftjaf	1	1	2	4	3	3	2	3	2	4
Kokmeeuw	-	-	4	-	-	-	5	-	-	23	Fitis	6	10	6	8	13	13	10	11	14	16
Zilvermeeuw	-	-	1	1	2	3	5	4	4	4	Staartmees	-	-	-	1	-	2	2	2	2	2
Gr. Mantelmw	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	Pimpelmees	-	-	-	2	1	1	1	1	1	1
Visdief	-	-	4	-	-	2	12	40	28	68	Koolmees	2	-	1	1	1	1	2	2	1	2
Noordse Stern	-	-	-	-	-	-	1	-	-	2	Gaai	1	-	1	1	-	-	-	-	-	1
Dwergstern	-	-	5	2	-	-	10	18	25	36	Ekster	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1
Houtduif	2	3	2	2	4	1	6	3	2	2	Zwarte Kraai	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Holenduif	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	Groenling	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2
Zomertortel	2	2	1	1	-	-	1	1	1	1	Putter	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Ransuil	-	-	-	-	1	1	1	-	-	-	Goudvink	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Koekoek	2	2	2	1	2	1	3	2	1	1	Kneu	4	3	4	2	3	2	4	4	3	4
Gr. B. Specht	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1	Rietgors	7	10	8	7	10	11	8	7	6	9
Winterkoning	9	8	14	13	9	10	14	11	12	14	aantal	34	32	40	38	37	38	48	47	44	51
											soorten										

Ontwikkelingen in 2009

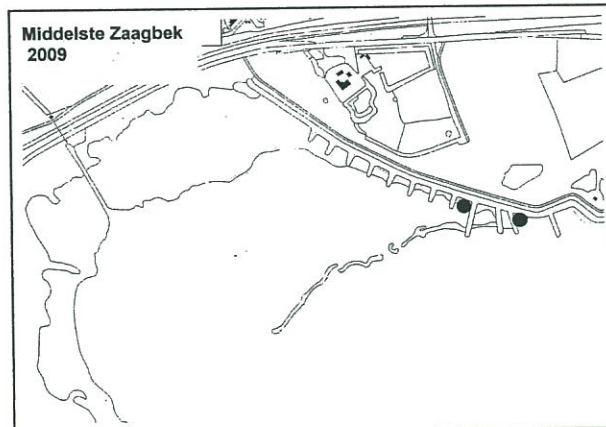
Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2008 waren:

- niet meer: Braamsluiper
- (op)nieuw: Kokmeeuw, Noordse Stern, Gr. B. Specht, Blauwborst, Cetti'szanger, Spotvogel, Gaai, Groenling
- opvallend afgenomen: Grauwe Gans,
- opvallend toegenomen: Wilde Eend, Meerkoet, Scholekster, Visdief, Dwergstern, Heggenmus, Roodborst, Grasmus, Tuinfluit, Zwartkop, Tjiftjaf, Rietgors

De schelpenbankjes herbergden dit jaar opvallend veel kustvogels. Met Nijlgans-1, Scholekster-4, Kluut-26, Kleine Plevier-1, Kokmeeuw-23, Zilvermeeuw-4, Visdief-68, Noordse Stern-2 en Dwergstern-36 moeten de bankjes vol gezeten hebben. Dat is best bijzonder wanneer we bedenken dat een flink deel van deze vogels op het bankje dat het dichtst bij de dijk ligt nestelde, terwijl over de dijk een wandelroute loopt die regelmatig door mensen met honden wordt gebruikt. Niet dat dat helemaal geen effect heeft. Een deel van de vogels gaat voor de wandelaars de lucht in en op zulke momenten is er altijd een verhoogde predatiekans van eieren en kuikens door bijvoorbeeld Kok- en Zilvermeeuwen of Scholekster. Het broedsucces was mager. Kluten moeten met hun kuikens naar de overkant van de baai en hebben ook daar last van predatie. De overige soorten brachten een beperkt aantal jongen groot (tussen 0,1 en 0,5 vliegvlug jong /paar).

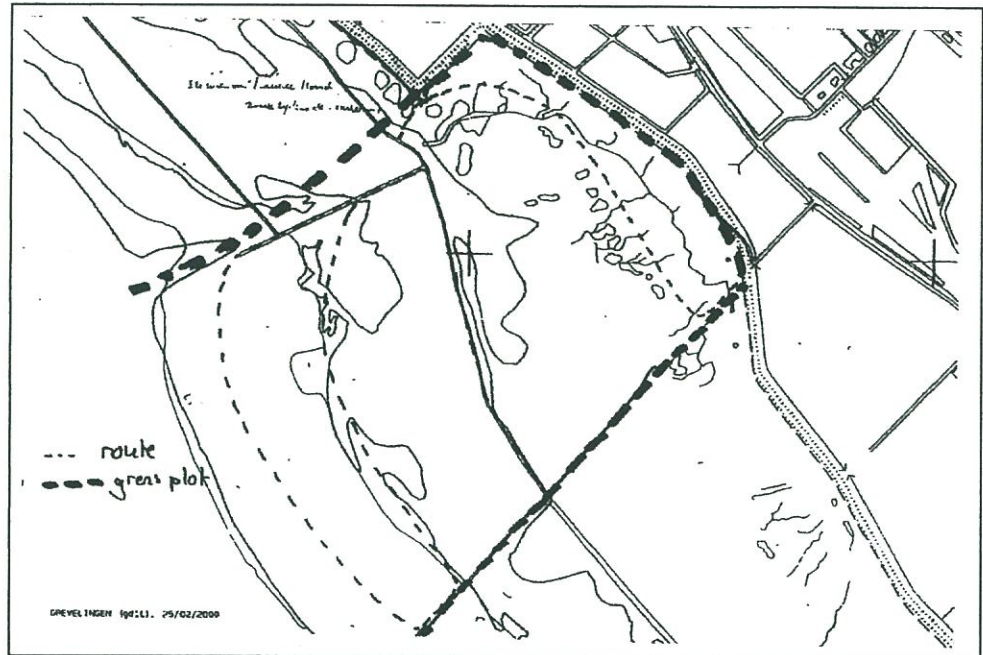
Vogels van rietmoeras vertonen de afgelopen tien jaar een stabiel beeld, ook bij de eenden is er weinig verandering; bij de struweelsoorten is er doorgaans een toename die naast enige uitbreiding, vooral de ontwikkeling naar ouder struweel/geboomte markeert.

Met 51 soorten op 13 ha is dit momenteel het soortenrijkste stukje van de Grevelingen. Hoewel op de Slikken van Bommenede eveneens 51 soorten werden vastgesteld gaat het daarbij om een veel groter gebied (80 ha) en bij de 53 soorten op heel de Hompelvoet zelfs om 310 ha. Het gaat bij de Kil dan ook om het raakvlak van meerdere biotopen waar kust-, water-, moeras-, struweel- en bosrandsoorten elkaar ontmoeten. Eén van de mooiste en makkelijkste stukjes om te inventariseren, al valt dat laatste soms lelijk tegen door tegenlicht en hinderlijk verkeerslawai op de achtergrond.

Slikken van Flakkee-Noord

Plotgrootte: ca. 80 ha
Beheer: vrij toegankelijk op doorgaand pad (daarbuiten niet); natuurlijk bosreservaat, spontane ontwikkeling; "ontsnapte" koeien begrazen een klein gedeelte grenzend aan de dijk; het pad wordt gemaaid
Zoogdieren: o.a. Ree, Vos!, Haas, Hermelijn, Wezel, Mol,
Vegetatiekarakteristiek: Bos en ruigte op voormalig schor, doorsneden met smalle kreken en struweel + ruigte op voormalig slik en ruig grasland overgaand in korte zilte vegetatie en kale grond
Recente veranderingen: geen

Landschap / vegetatie

Voormalig schor met ruigtebegroeiing en verspreide opslag; veel Duinriet, Strandkweek, Akkerdistel, Dauwbraam, Adelaarsvaren, Grote brandnetel, Riet, wilgenroosjes en Koebraam; opslag van Meidoorn, Wegedoorn en Vlier. Meer naar de schorrand hoog ontoegankelijk struweel met een bosachtig karakter van Boswilg, Grauwe wilg, Ratelpopulier en Duindoorn. Veel structuurverschillen door terreinvariatie (met kreken doorsneden gebied). Langs de bosrand zijn Adelaarsvaren en Duinriet dominant. Aan de oostzijde is het schor tot op grote afstand van de dijk in meerdere jaren gemaaid met het oog op distelbestrijding. Dat dit averechts werkt is te zien op het deel waar geen distelbestrijding heeft plaats gevonden.

Slik grenzend aan schorrand deels met wat meer Riet (in kommen waar kreken uitmonden) verder vooral Grauwe wilg, Kruiwilg en Duindoorn. Tamelijk monotoon over grote oppervlakten. Naar oever toe aandeel Duindoorn toenemend. Buitenste struweelrand vrijwel uitsluitend Duindoorn. Pad door het gebied geeft vrijwel nergens uitzicht op de omgeving en de struweelranden aan weerszijden lijken nog het meest op het windscherm bij een boomgaard, zo dicht en met hoog opgeschoren kanten.

Struweel overgaand in ruig grasland van Duinriet en Strandkweek; verder Zilte rus en Fiorin, met daartussen wat Zeeaster. Ruigte afgewisseld met zilte open plekken met Zeekraal, Schorrenkruid en Zilte schijnspurrie. Buitenste vegetatierand soort kopjeslandschap van deels kale grond met lage kopjes die een begroeiing van Gewoon kweldergras en Hertshoornweegbree hebben, met aan de buitenkant een gordel Zeekraal en Schorrenkruid. Op hogere, veelal iets meer landinwaarts gelegen kopjes, komt Duindoorn voor. Tenslotte, afhankelijk van de waterstand en windrichting, een brede zeer langzaam aflopend strook met kaal slik.

Broedvogels

Algemeen

Een gebied met een zeer gevarieerde vogelbevolking, al zijn de dichtheden veelal laag.

De bosvogelgemeenschap op de schorrand is reeds behoorlijk compleet met Buizerd, Havik, Ransuil, Grote Bonte Specht, Roodborst, Gaai en mezen. De ruigte op het schor met verspreide opslag is goed voor Kleine Karekiet, Bosrietzanger, Heggenmus, Grasmus.

In het struweel op het voormalig slik vinden we allerlei zangvogels, maar in lage dichtheden. Naarmate het struweel jonger wordt (richting waterlijn) neemt het aantal soorten af en worden de dichtheden bijzonder laag. Aan de rand van het struweel vinden we nog wel een enkele Roodborsttapuit en een aantal Rietgorzen. In de ruige begroeiing met Strandkweek en hier en daar wat jonge duindoornopslag broeden alleen Graspieper en Kneu. Meer naar de waterkant, waar ruigte en open plekken elkaar afwisselen broeden Kievit en Tureluur. Dichtbij het slik vormen grote kale of schaars begroeide plekken, die worden afgewisseld met een lage zilte vegetatie, in sommige jaren een geschikt broedbiotoop voor plevieren.

Tabel 9. Aantal territoria BMP-plot Slikken van Flakkee-Noord (75 ha) 2000 – 2009.

soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08	'09	soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08	'09
Grauwe Gans	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	Roodb. tapuit	2	1	-	1	1	1	1	1	-	1
Soepgans	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	Merel	8	12	10	7	6	8	9	8	8	9
Nijlgans	1	-	1	1	-	1	-	1	-	-	Grote Lijster	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Bergeend	-	-	-	3	-	1	2	-	-	-	Zanglijster	2	4	6	6	3	4	6	5	4	4
Wilde Eend	2	7	6	8	5	8	10	8	3	7	Sprinkhanger	2	5	3	6	4	3	3	3	5	4
Slobeend	-	2	-	1	1	-	1	-	-	-	Cettiszanger	-	-	-	-	1	1	2	3	3	3
Br. Kiekendief	1	-	-	-	-	-	(1)	-	-	-	Rietzanger	-	2	4	2	2	3	10	7	10	12
Havik	-	-	-	0-1	1	1	1	1	0-1	0-1	Bosrietzanger	5	1	5	2	3	1	4	5	4	6
Sperwer	-	1	1	1	-	1	-	-	-	1	Kl. Karekiet	5	4	4	4	4	2	3	3	2	3
Buizerd	1	1	1	1	-	-	-	1	1	1	Spotvogel	1	-	-	-	1	-	2	3	1	1
Waterral	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	Braamsluiper	4	5	2	4	2	2	5	3	2	2
Fazant	n.g	n.g	8	8	3	7	7	4	4	8	Grasmus	34	16	18	18	9	19	22	19	21	20
Waterhoen	-	2	-	1	1	1	1	1	-	1	Tuinfluit	5	6	6	8	6	9	12	15	12	11
Meerkoet	-	1	-	2	1	2	2	1	-	2	Zwartkop	10	12	12	14	12	15	15	17	16	18
Scholekster	6	7	7	3	4	3	2	3	1	2	Tijftjaf	11	9	9	10	12	10	14	12	12	10
Bontbekplevier	-	2	1	-	-	2	2	1	-	-	Fitis	32	16	25	26	18	24	31	21	22	31
Strandplevier	1	2	2	-	4	4	10	22	2	3	Gr. Vliegenv.	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-
Kievit	7	5	5	3	3	3	4	5	3	4	Staartmees	2	2	2	3	3	3	4	5	3	2
Tureluur	7	4	5	4	6	6	3	5	6	7	Pimpelmees	2	2	2	1	2	3	4	5	5	6
Houtduif	8	8	6	8	3	1	3	2	1	2	Koolmees	4	8	5	6	8	6	10	8	8	6
Zomertortel	4	2	2	3	2	2	3	2	1	1	Boomkruiper	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-
Koekoek	2	2	3	3	2	3	3	4	2	3	Gaai	1	1	1	2	-	1	1	1	1	1
Ransuil	-	1	-	-	-	-	1	1	-	-	Ekster	1	2	2	-	-	-	-	-	-	-
Gr. B. Specht	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	Zwarte Kraai	1	1	1	3	-	-	-	-	-	-
Veldleeuwerik	4	2	3	3	2	2	3	6	7	6	Groenling	1	-	1	-	-	-	-	1	2	2
Graspieper	5	4	5	4	6	6	8	9	10	12	Putter	-	-	1	-	-	-	1	2	2	1
Winterkoning	28	20	24	28	32	22	31	32	22	28	Vink	-	-	-	1	1	2	2	4	3	3
Heggenmus	13	14	17	18	24	19	28	31	10	17	Goudvink	-	-	1	1	2	1	2	3	1	2
Roodborst	3	4	3	7	10	4	8	10	8	9	Kneu	2	3	3	1	5	3	4	4	6	6
Nachtegaal	10	7	6	7	7	6	8	8	7	8	Rietgors	6	4	6	8	8	7	12	8	12	14
Blauwborst	3	6	4	4	2	2	3	3	4	3	Aantal	42	45	44	46	43	46	52	54	42	49
											soorten										

Ontwikkelingen in 2009

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2008 waren:

- niet meer: geen
- (op)nieuw: Grauwe Gans, Soepgans, Sperwer, Waterral, Waterhoen, Meerkoet, Roodborsttapuit,
- sterk afgenomen: geen
- sterk toegenomen: Wilde Eend, Winterkoning, Heggenmus, Bosrietzanger, Fitis

Met 49 soorten is het gebied behoorlijk soortenrijk, maar de meeste soorten hebben hier lage dichtheden in vergelijking met andere plots die voor een flink deel uit struweel bestaan, zoals bijvoorbeeld de Veermansplaat. Voor een deel wordt dat wellicht veroorzaakt door de ontoegankelijkheid van het plot waardoor het nooit helemaal volledig onderzocht kan worden. Op zich geen ramp wanneer bij inventarisatie jaarlijks dezelfde route gevolgd wordt, zodat de vergelijkbaarheid van de verzamelde gegevens in stand blijft.

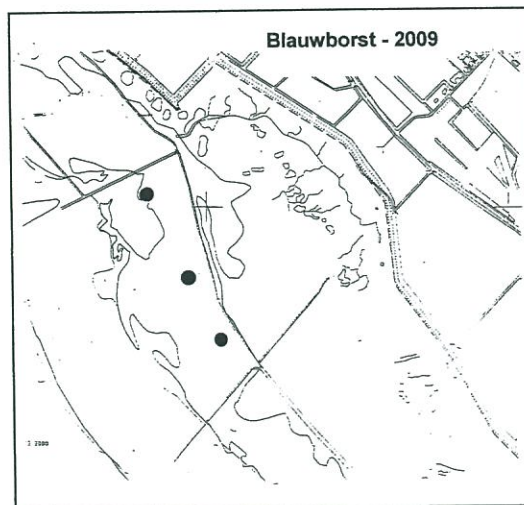
Afgezien van doorgaans kleine jaarlijkse fluctuaties zijn de meeste soorten opvallend stabiel, zelfs van een te verwachten verschuiving van struweelsoorten naar bosvogels komt nauwelijks iets uit het aantalsverloop naar voren. Alleen een toename van Roodborst, Zwartkopje en Pimpelmees wijst in die richting.

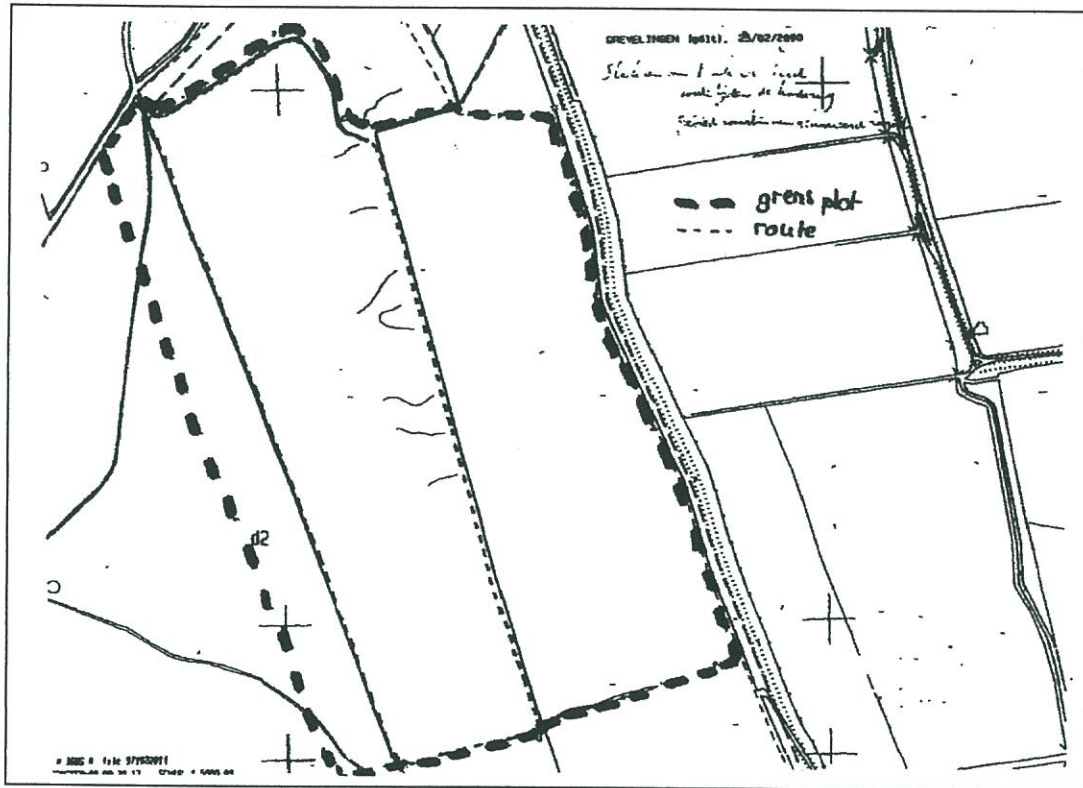
Jammer dat de Strandplevier het niet wat beter doet. Bij het verlaagde voorjaarspeil is hier een geschikt biotoop voor aanwezig, maar mogelijk speelt de aanwezigheid van grondpredatoren, onder andere Wezel en Hermelijn, ook een rol. Ook liep hier in het verleden nog wel eens een Vos rond, maar nu zijn er al langere tijd geen meldingen. Daarnaast zijn broedende Strandplevieren op deze locatie erg gevoelig voor veel neerslag omdat nestkuiltjes op het vlakke terrein snel vollopen.

Verder zien we het beperkende effect van de Havik op Houtduif, Ekster, Zwarte Kraai en Scholekster.

Opmerkelijk dat de Fazant dan toch weer een herstel laat zien, wellicht dankzij een succesvol broedseizoen in 2008. De Zomertortel is als overal gemarginaliseerd.

De Graspieper laat een toename zien en de stand van de Veldleeuwerik is de laatste jaren ook wat verbeterd. Mogelijk heeft het te maken met minder nattigheid in de grazige oeverzone vanwege het lagere peil gedurende het broedseizoen.

8. Slikken van Flakkee-Zuid

Plotgrootte: ca. 90 ha

Beheer: Beheer: niet vrij toegankelijk, wel regelmatig excursies met trekker+aanhanger over paden; begraasd met Fjordenpaarden en Heckrunderen; oostelijk deel op voormalige landbouwgrond is de laatste jaren niet beweide, maar alleen 's zomers gehooid (half juli). Overig deel: opslag 1x per 2-3 jaar gemaaid

Zoogdieren: o.a. Ree, Haas, Konijn, Mol,

Vegetatiekarakteristiek: gevarieerd weiland op voormalige schorrand en aangrenzend slik (westelijk deel); tamelijk eenvormig hooiland op voormalige landbouwgrond / geëgaliseerd schor (oostelijk deel)

Landschap / vegetatie

Open weidelandschap op voormalig schorren en slikken. Schor binnen voormalige zomerkade werd na de afsluiting in 1971 gescheurd, geëgaliseerd en omgezet in landbouwgrond. De kreken werden dichtgeschoven. Het droogvallend slik binnen het plot werd later ingezaaid met een grasmengsel en begraasd met runderen. De schorrand heeft nog het oude profiel. Het lutumgehalte van de bodem loopt van het slik naar de dijk toe op, van slibhoudend zand en lichte zavel tot zware zavel vlakbij de dijk. Op de schorrand en het slik is een gevarieerd grasland ontstaan met kortgrazige en ruigere gedeelten met veel Kattendoorn. In het westelijk deel van het plot op het slik is nogal wat opslag van Kruiptwilg. Deze struweelopslag wordt tegenwoordig middels een roulerend programma eens in de drie jaar gemaaid. Bij de schorrand bevatten de mondingen van de oude kreken vaak zoet water.

Het bouwland is na een jaar of dertien agrarisch gebruik, aangekocht door de staat en bij het natuurreservaat gevoegd. Het gebied is met gras ingezaaid en bij de begrazing betrokken. Vanwege de voedselrijke bodem, concentreerde de begrazing van het vee zich op dit gedeelte en werd de rest van het gebied onderbegrasd, waardoor daar op grote schaal struweelvorming plaatsvond. Daarom wordt dit voedselrijke deel tegenwoordig in het voorjaar tijdelijk uitgerasterd en gehooid. In natte perioden treedt hier en daar plasvorming op, die het vlakke gebied nog wat afwisseling geeft.

Broedvogels

Algemeen (situatie 2000)

Wat broedvogels betreft scoort dit weidegebied niet erg hoog. Daarbij gaat het niet zozeer om het aantal soorten want dat voldoet grotendeels aan de verwachtingen, maar de dichtheden zijn over het algemeen laag. Dit blijkt

vooral te worden veroorzaakt door het feit dat er op de helft van het plot, de voormalige landbouwgrond, vrijwel geen weidevogel broedt. De oorzaak daarvan is niet helemaal duidelijk. De Kievit is niet erg kritisch en toch zitten ze er nauwelijks. Wellicht is het terrein te ruig voor deze soort die kort gras prefereert. Grutto's zijn hier al helemaal niet te vinden, terwijl je die er met een hooibeheer juist zou verwachten. Het is al jaren bekend dat daar weinig weidevogels zaten, maar in plaats van toe te nemen lijkt er eerder sprake te zijn van afname. De verandering van een weide- naar een hooilandbeheer lijkt voor weidevogels ongunstig uit te pakken. Gelukkig zaten er nog een paar Kwartels, dat is tenminste nog wat! De soort werd eerder in 1981 en 1986 vastgesteld. Het genoteerde broedgeval van een Strandplevier bevond zich op het met schelpen verstevigde pad aan de noordwestkant van het plot, een bekende locatie.

Tabel 10. Aantal territoria BMP-plot Slikken van Flakkee-Zuid (90 ha) 2000 – 2009.

soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	06	'07	'08	'09	soort	'00	'01	'02	'03	'04	'05	06	'07	'08	'09	
Wilde Eend	4	MKZ	2	4	6	5	3	6	6	4	Wulp	-	MKZ	1?	-	-	-	-	-	-	-	-
Slobeend	1	MKZ	-	2	2	3	2	1	-	-	Houtduif	1	MKZ	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kwartel	2	MKZ	-	-	-	-	2	-	-	-	Veldleeuwerk	16	MKZ	19	24	31	34	32	29	20	16	
Scholekster	15	MKZ	10	14	13	8	6	3	5	2	Graspieper	4	MKZ	3	3	3	3	5	10	7	9	
Strandplevier	1	MKZ	-	-	-	-	-	-	-	-	Gele Kwik	1	MKZ	1	1	-	1	1	2	-	-	
Kievit	34	MKZ	33	39	55	42	37	36	34	26	Witte Kwik	-	-	-	-	1	-	(1)	-	-	-	
Grutto	7	MKZ	9	11	11	8	6	3	3	2	Rdborsttapuit	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	
Tureluur	5	MKZ	1	12	8	9	5	8	5	4	aantal											
											soorten	12	-	9	9	9	9	10	10	7	7	

Ontwikkelingen in 2009

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2008 waren:

- niet meer: geen
- (op)nieuw: geen
- duidelijk afgenomen: Wilde Eend, Scholekster, Kievit, Veldleeuwerk
- duidelijk toegenomen: Graspieper

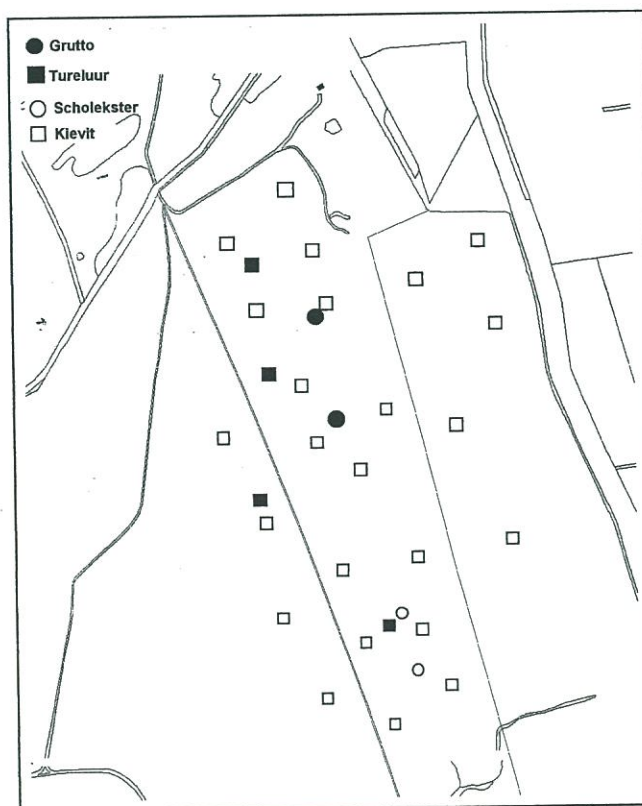
Ondanks het grote aaneengesloten open gebied een laag aantal weidevogels, dat in 2009 verder afnam. Scholekster en Grutto bereikten een dieptepunt, terwijl de Veldleeuwerk het lage aantal bij de start van het BMP-plot tien jaar geleden benaderde.

Zoals vorig jaar reeds werd aangegeven zal het feit dat het vee zich frequent in deze hoek ophoudt, op het geringe aantal broedvogels van invloed zijn. Bij grotere aantallen stuks vee (Fjordenpaarden en Heckrunderen in kuddeverband) kunnen legsels gemakkelijk vertrapt worden en veel weidevogels mijden zo'n gebied.

Mogelijke predatie door Boomvalken - vorig jaar ook genoemd - zal dit jaar minder het geval geweest zijn, maar door Buizerd des te meer. René kon dat meerdere keren constateren. Verder schrijft hij er bij als commentaar: "gebied veel te ruig!"

Onduidelijk of dit gedeelte bij het gebruikelijk maai-beheer te weinig wordt meegenomen. Overigens zou je bij aanwezigheid van meer ruigte verwachten dat de Grutto in het voordeel zou zijn ten opzichte van de Kievit.

Nog altijd verwonderlijk dat de 'wintergastenweide' (voormalige landbouwgrond ten oosten van het raster) zo ontzettend weinig broedvogels herbergt. Het aanleggen van een flinke serie drinkputten of plassen wordt al jaren als een mogelijke oplossing aangedragen. Een wat dieper gravend onderzoek naar de mogelijke oorzaken van het geringe aantal broedvogels (voedsel, dekking, predatie, begrazing) wordt aanbevolen.

Bijlage BMP-plots 1. Inventarisatiegegevens

Tabel 11. Bezoekdata plot 1. **Hompelvoet**, Kees de Kraker

datum	tijd	weersomstandigheden	bijzonderheden
1. 05-04	07.00 – 09.15 u	mistig, weinig wind, 6-8 °C	
2. 27-04	06.15 – 08.30 u	bewolkt met wat regen, Z 3, 12°C	
3. 04-05	06.00 – 07.30 u	zonnig, WNW 1-2, temp.5-12 °C	
4. 10-05	05.30 – 06.30 u	nevel, later zonnig, O-3, 14 °C	
5. 21-05	05.30 - 08.00 u	zonnig, later bewolkt, WNW 2, 14 °C	
6. 31-05	05.00 – 07.30 u	zonnig, NO 3-4, 15 °C	
7. 19-06	05.00 – 07.00 u	bewolkt, W4, 14 °C	

Tabel 12. Bezoekdata plot 2. **Vermansplaat**, Kees de Kraker

datum	tijd	weersomstandigheden	bijzonderheden
1. 07-04	07.15 – 09.15 u	bewolkt met regen, W 2-3, 9 °C	
2. 24-04	06.45 – 09.00 u	zonnig, ZO3, 6-10°C	
3. 08-05	06.30 – 08.30 u	wisselend bewolkt, W 5, 12 °C	
4. 20-05	06.00 – 08.30 u	zonnig, ZW1-2, 13 °C	
5. 03-06	06.30 – 08.30 u	wisselend bewolkt, N3-4, 13 °C	
6. 18-06	06.00 – 07.00 u	wisselend bewolkt, W3-4, 18 °C	

Tabel 13. Bezoekdata plot 3. **Slikken van Bommenede**, Mark Hoekstein*

	datum	start	eind	temp	bewolking	wind	neerslag	opmerkingen
1	17-mrt-09	5.50	8.00	7° C	50%	Z1	-	Tot 6.20 nachtbezoek
2	16-apr-09	6.00	8.30	11° C	50%	var 0	-	
3	29-apr-09	5.45	9.00	9° C	10%	O1	-	
4	14-mei-09	5.45	8.15	11° C	90%	O4	-	
5	27-mei-09	4.50	8.50	12° C	40%	ZW3	-	
6	17-juni-09	5.30	9.00	14° C	10%	O2	-	
extra	11-juli-09	6.30	8.40				-	

Tabel 14. Bezoekdata plot 4. **Kabellaarsbank**, René van Loo

datum	tijd	weersomstandigheden	bijzonderheden
1. 16-03	07.00 – 09.15 u	bewolkt, ZW3, 10 °C	
2. 06-04	06.45 – 08.30 u	licht bewolkt, ZW3-4, 12 °C	
3. 20-04	06.00 – 08.40 u	bewolkt, later zonnig, NO2, 14 °C	
4. 04-05	05.30 – 08.15 u	zonnig, fris, NW 3-4, 13 °C	
5. 25-05	05.00 – 08.15 u 21.30 - 24.00 u	broeierig later onweer, windstil, 26 °C	avond-/nacht ronde
6. 17-06	04.45 – 08.15 u	zonnig, ZO3, 22 °C	

Tabel 15. Bezoekdata plot 5. Plasjes De Punt, René van Loo

datum	tijd	weersomstandigheden	bijzonderheden
1. 26-03	07.00 – 08.45 u	bewolkt, koud, ZW3-4, 10 °C	
2. 11-04	06.15 – 09.00 u	zonnig, Z2, 10-18 °C	
3. 29-04	05.30 – 08.00 u	zonnig, ZO2, 16 °C	
4. 11-05	05.00 – 08.30 u	half bewolkt, NO 6-7, 12 °C	weinig zang, teveel wind
5. 27-05	04.30 – 07.45 u	half bewolkt, ZW5, 12 °C	
6. 17-06	04.30 – 07.45 u 22.00 - 01.00 u	zonnig, ZO3, 22 °C	avond-/nacht ronde

Tabel 16. Bezoekdata plot 6. Slik de Kil, René van Loo

datum	tijd	weersomstandigheden	bijzonderheden
1. 24-03	07.00 – 09.20 u	bewolkt, ZW2-3, 8 °C	
2. 13-04	06.30 – 08.15 u	mist, ZW 2-3, 9 °C	
3. 27-04	05.30 – 08.00 u	lichte regen later zon, ZW6, 14 °C	
4. 09-05	05.00 – 08.00 u	zonnig, Z 2, 16 °C	
5. 26-05	04.30 – 07.30 u	half bewolkt, ZW 4, 15 °C	
6. 22-06	04.30 – 07.00 u	half bewolkt, N 3, 17 °C	

Tabel 17. Bezoekdata plot 7. Slikken van Flakkee- Noord, René van Loo

datum	tijd	weersomstandigheden	bijzonderheden
1. 20-03	06.50 – 09.20 u	bewolkt, ZW3, 7 °C	
2. 08-04	06.00 - 09.30 u	zonnig later bewolkt Z6, 7 °C	
3. 22-04	05.30 – 09.30 u	eerst mist later zon, NW2, 8-13 °C	
4. 09-05	04.45 – 09.15 u	zonnig, Z2, 16 °C	
5. 22-05	04.30 - 09.00 u 21.00 - 01.30 u	zonnig, W5, 17 °C	avond-/nacht ronde
7. 17-06	04.30 – 07.45 u	zonnig, ZO3, 22 °C	

Tabel 18. Bezoekdata plot 8. Slikken van Flakkee-Zuid, René van Loo

datum	tijd	weersomstandigheden	bijzonderheden
1. 31-03	09.30 – 12.30 u	zonnig, ZW 3, 13 °C	
2. 14-04	08.00 – 11.50 u	licht bewolkt, NO 2, 16 °C	
3. 24-04	09.40 – 12.10 u	zonnig, NW 4, 15 °C	
4. 08-05	08.50 – 11.45 u	zonnig, W5, 17 °C	
5. 24-05	09.00 – 12.10 u	half bewolkt, ZW 5, 17 °C	

- Gegevens Slikken van Bommenede ontleend aan: Hoekstein M. 2009. Broedvogels van de Slikken van Bommenede in 2009. Inventarisatierapport Het Zeeuws Alternatief, Goes.

Bijlage BMP-plots 2. Bijzondere waarnemingen

Het is handig om bijzondere waarnemingen tijdens de inventarisaties te noteren. Hierbij kan het gaan om:

- ♦ soortwaarnemingen die in latere instantie niet voldoen aan de SOVON-criteria, zodat ze niet bij de broedvogels vermeld worden
- ♦ waarnemingen van minder algemene niet-broedvogels
- ♦ waarnemingen aangaande beheer, planten en fauna (zoogdieren, insecten en amfibieën)

Hieronder volgen de genoteerde waarnemingen (opmerkingen met betrekking tot broedvogels zijn niet altijd opgenomen).

1. Hompelvoet

datum - 09   Waarnemingen

5 april	Grauwe Gans, nest nabij pad met kapotte eieren; Geoorde Fuut ca. 30 ex. buiten oeververdediging; Grote Lijster 2 ex.; Knobbelzwaan 22 ex. binnen oeververdediging; op veel plaatsen sporen van Hermelijn
21 mei	Havik, Grauwe Gans (adult) geplukt
31 mei	Havik, niet alarmerend; 2 pr Zilvermeeuw broedend op schelpenbank NW-oever
19 juni	Havik, niet alarmerend, 2 geplukte Bergeenden in nestomgeving; Zilvermeeuw daar op oeververdediging broedend

2. Veermansplaat

datum - 09   Waarnemingen

7 april	op diverse plaatsen loopgangetjes van Bruine rat
24 april	Rotgans ca. 275 ex. noordkop
8 mei	Harlekijn, 1 ex. zelfde als in 2008 met 1 grotere (14 bloemen) en 1 kleinere bloeiar (6 bloemen)
20 mei	1 reebok, veel rattensporen, aardig wat Veldleeuwerik, Graspieper, Kievit en Tureluur op noordkop
18 juni	Havik, 3 bijna vliegvlugge jongen in nest; verderop geplukte jonge Kokmeeuw en Noordse Stern (adult)

3. Slikken van Bommenede

datum - 09   Waarnemingen

17 maart	Slechtvalk 1, Lepelaar 1
16 april	Beflijster 1, Egel 1
29 april	Watersnip 6, Toendraslechtvalk 1 (extreem lichte Slechtvalk); sporen van kat, ree en van een fiets!
14 mei	Slechtvalk 1, Lepelaar 5
2 mei	Krombekstrandloper 1, Grauwe Vliegenvanger 1, Bontbekplevier (subspec. Tundrae) 65
17 juni	koeensporen op het eiland

4. Kabellaarsbank

datum - 09   Waarnemingen

16 maart	1 Cetti'szanger, 2 Hazen, 1 Reebok
6 april	10 Grote Stern, 3 Grote Bontspecht(man), 1 Boompieper
20 april	1 Kramsvogel, 1 Koperwiek, 1 Reebok
4 mei	2 Hazen
25 mei	eindelijk een zingende Wielewaal, 3 roepende Zomertortels

5. Plasjes de Punt

<u>datum - 09</u>	<u>Waarnemingen</u>
27 april	9 Lepelaars
12 juni	Havik slaat Visdief in kolonie - enorme paniek!

6. Slik de Kil

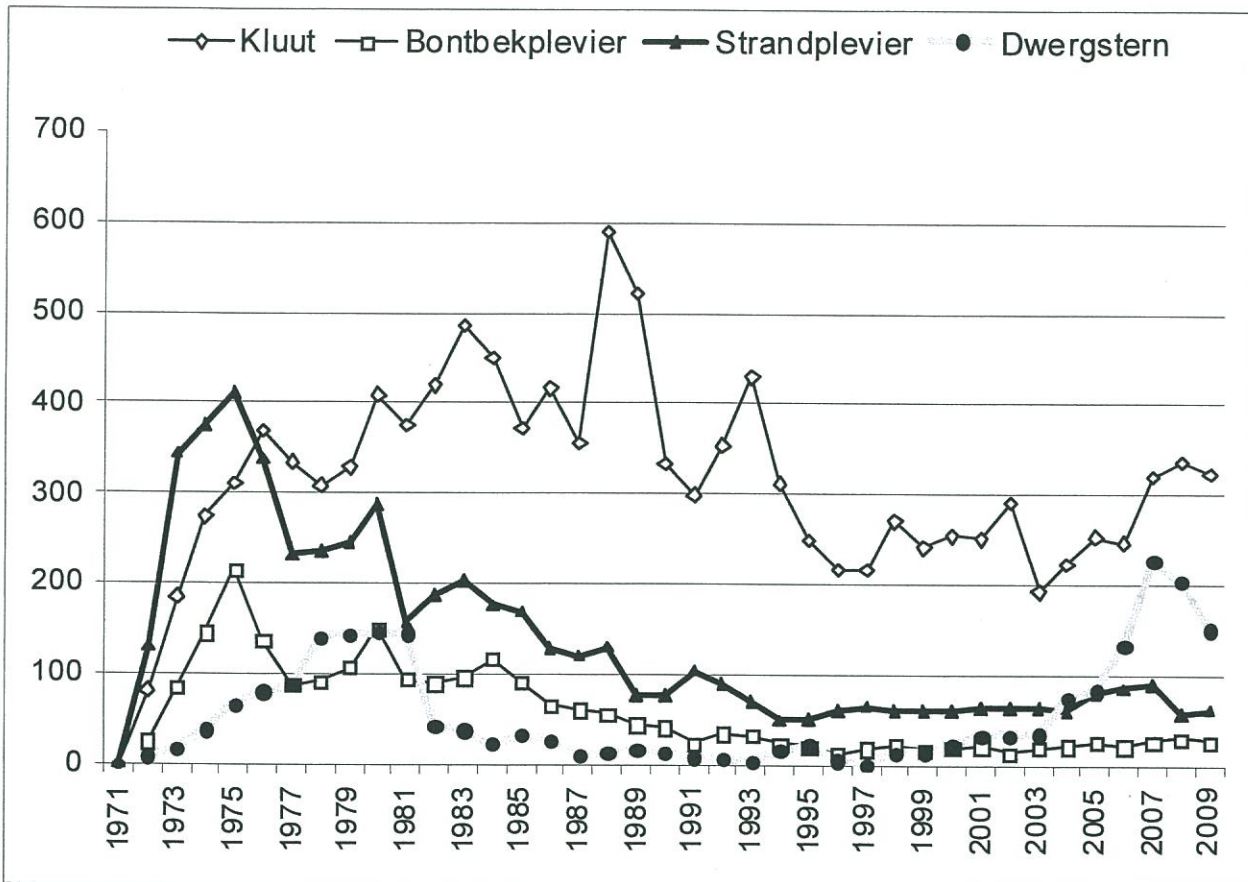
<u>datum - 09</u>	<u>Waarnemingen</u>
11 april	1dode Bunzing, 1 Citroenvlinder
29 april	1 Sperwer, 3 pr Goudvinken
17 juni	1 Ransuil!

7. Slikken van Flakkee-Noord

<u>datum - 09</u>	<u>Waarnemingen</u>
8 april	Havik, Sperwer
22 april	1 Draaihals!, 5 zingende Cetti'szangers
9 mei	2 Boomvalken, 1 Houtsnip
22 mei	2 Boomvalken, 1 Houtsnip, 1 Ransuil
17 juni	2 paar Strandplevier met 2 en 3 juvenielen

8. Slikken van Flakkee-Zuid

<u>datum - 09</u>	<u>Waarnemingen</u>
20 april	eerste jonge Kievit
2 mei	veel predatie door een Buizerd
22 mei	weer die Buizerd !
8 juni	erg weinig jonge vogels !

Figuur 4. Verloop van enkele kustvogels in de Grevelingen sinds de afsluiting.

Kustbroedvogels in 2009

Algemeen

Na de afsluiting van de Grevelingen in 1971 was er gedurende een aantal jaren een groot areaal aan geschikt broedterrein en ontwikkelde de voormalige zeearm zich tot een belangrijk gebied voor kustbroedvogels. Met name de aantallen van Kluut, Bontbekplevier, Strandplevier, Grote Stern en Dwergstern waren belangrijk en bevatten destijds een flink deel van de Nederlandse populatie.

Door afname van geschikt broedterrein vanwege zaken als toenemende begroeiing en opkomst van predators, daalden de aantallen van veel kustvogels in de Grevelingen na verloop van tijd. Sinds 2004 is er dankzij gericht beheer bij de kale grondbroeders echter weer sprake van toename (Fig. 4).

De kustbroedvogels in de Grevelingen worden jaarlijks integraal geteld met medewerking van het DPM (Delta Project Management). De door deze dienst verzamelde gegevens werden beschikbaar gesteld uit het Biologisch Monitoringprogramma van de Zoute Rijkswateren van Rijkswaterstaat Waterdienst, hetgeen onderdeel uitmaakt van het Monitoringprogramma Waterstaatkundige Toestand van het Land (MWTL). De hier gepresenteerde aantallen kunnen in details afwijken van de door het DPM genoemde aantallen. Dit heeft te maken met de gebruikte criteria om dubbel tellen te voorkomen. Door Staatsbosbeheer wordt op gebiedsniveau gekeken, terwijl het DPM op populatieniveau meet.

Doelstelling van het kustvogelbeheer in de Grevelingen is: door op geschikte plaatsen de mogelijkheden voor kustbroedvogels te versterken, de functie van de Grevelingen als kustvogelbroedgebied in stand te houden.

De laatste jaren wordt een meer gericht beheer ten gunste van kustvogels gevoerd. In eerste instantie gaat het daarbij om het open houden van laaggelegen terreinen en eilandjes middels een maaibeheer. In tweede instantie worden gebieden soms verlaagd, op geschikte plaatsen een schelpenlaag aangebracht en de eilandfunctie versterkt door het graven van een geul. Naast deze beheersmaatregelen steunt het kustvogelbeleid vooral op het peilbeheer in de Grevelingen. Rijkswaterstaat stuurt gedurende de periode begin april - half juli op een iets lager waterpeil, wel blijft men daarbij binnen vastgestelde peilmarges. De lagere waterstand gedurende het broedseizoen is van groot belang gebleken om gebieden aantrekkelijk te maken en te houden voor kustvogels als Kluut, Strandplevier, Dwergstern en Visdief (zie ook blz. 44)

Figuur 5. Natuurlijke schelpenbanken zijn de parels van de Grevelingen. Behalve een bijzonder landschap vormen ze vaak een belangrijk broedgebied voor de pioniers onder de kustvogels als Kluut, plevieren en sterns - tenminste wanneer daar geen begrazing is!
Foto: Pim Wolf.

Tabel 19. Overzicht totaal aantallen kustvogels in de Grevelingen periode 1995-2009. Rode Lijstsoorten zijn vetgedrukt en de status daarvan aangegeven in kolom 2 (G=gevoelig, K=kwetsbaar, B=bedreigd).

soort / jaar	R	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
1. Kluut	L	249	217	217	271	242	255	252	291	193	223	254	247	321	337	324
2. Bontbekplevier	K	21	14	19	24	18	20	22	18	20	23	27	23	28	31	28
3. Strandplevier	B	52	62	66	62	61	62	64	64	64	62	81	86	91	58	63
4. Kokmeeuw		3167	2763	3313	3655	2645	2733	1921	419	491	287	105	162	328	497	571
5. Zwartkopmeeuw		1	1	2	3	1	4	6	0	5	9	0	1	5	5	9
6. Stormmeeuw		130	183	306	312	206	233	277	261	319	325	280	259	305	302	227
7. Kleine Mantelmeeuw		9	37	63	262	461	361	461	371	747	803	538	772	946	789	765
8. Zilvermeeuw		?	1048	2083	1179	1143	939	1486	1261	2264	2152	2496	2206	2374	2369	2093
9. Grote Mantelmeeuw	G					1	2	2	3	2	4	4	5	8	9	12
10. Grote Stern	B	1850	1800	2975	1750	4102	2800	3250	1600	4201	3300	0	1	0	0	0
11. Visdief	G	344	319	384	453	600	369	463	264	424	366	405	659	1064	814	872
12. Noordse Stern		8	5	5	16	29	19	29	15	43	34	22	56	45	45	59
13. Dwergstern	K	23	6	2	15	16	23	34	37	36	76	84	134	228	205	152

Tabel 20. Aantallen broedgevallen kustvogels in de Grevelingen in 2009. Tabelgegevens van RWS-Waterdienst, René van Loo, Mark Hoekstein en Kees de Kraker.

soort / gebied	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabellaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battennoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
1. Kluut	11			28		18	7	26	112		38	28	24		32	324
2. Bontbekplevier				4		4			2		4	5	7		2	28
3. Strandplevier		1		10		14			7	13	5	7	3		3	63
4. Kokmeeuw	20			100		7	3	23	350		6	6	8	26	22	571
5. Zwartkopmeeuw	1								8							9
6. Stormmeeuw	90	7			5	6			35			84				227
7. Kleine Mantelm.	4	276			478	1			1		4	1				765
8. Zilvermeeuw	87	835		4	1108	20		9	12		10	5			3	2093
9. Grote Mantelm.			3	2	2	1	2					1			1	12
10. Grote Stern																
11. Visdief	76			80	7	24	10	68	310		28	31	12	116	110	872
12. Noordse Stern	3			25		7	1	2	3		2	10	4		2	59
13. Dwergstern				14		16		36	13		10	28	33		2	152

Bespreking resultaten 2009

Tabel 21. Aantalsverloop Kluut per deelgebied 2000 t/m 2009.

soort / gebied	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabellaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2000	67	17		20	1	27	10	1	47		5	36	3		21	255
2001	39	12		7		38	6		41	13	6	45	31		14	252
2002	39			11		39	4	4	61		59	60	8		6	291
2003	5	4		21		30	26	2	37	13		39	2		14	193
2004						68	3	6	48	41		48	6		3	223
2005				1(23)		49	15	6	59	4	60	40	17		3	254
2006	6			14		47	16	22	19	15	56	31	8		13	247
2007	7	2		32		59	28	28	46		31	41	18		29	321
2008	1	6		26		53	17	29	45		63	45	28		24	337
2009	11			28		18	7	26	112		38	28	24		32	324

Kluut

Het aantal Kluten bleef nagenoeg op hetzelfde niveau als in 2008. Wel waren er deze keer aanzienlijke verschillen met het voorgaande jaar in de aantallen per locatie. Op de Hompelvoet, Markenje en Slik Dijkwater nam het aantal toe, terwijl op de Veermansplaat, Slikken van Bommenede, Kabellaarsbank en Slikken van Flakkee veel minder Kluten tot broeden kwamen. Op de Kleine Stampersplaat, de Kil en Slik Battenoord waren de veranderingen minder groot.

Dit soort veranderingen hangt in de Grevelingen nauw samen met de rust gedurende de vestigingsperiode en het broedsucces in het voorafgaande jaar. Wanneer tijdens de vestiging herhaaldelijk verstoring optreedt (predatoren, vee, mensen) zal dat een negatief effect op de aantallen hebben. Het animo om zich op Markenje te vestigen zal zeker te maken hebben met het gunstige verloop van het vorige seizoen en de goede voedselsituatie ter plaatse.

Het broedsucces in 2009 was vrijwel overal slecht. Op Markenje, de Hompelvoet, Kleine Stampersplaat en Slik Battenoord werden wel wat jongen grootgebracht (0,2-0,5 vl.vl. jong/paar), maar onvoldoende om de populatie op niveau te houden.

Het aandeel van de Grevelingen bedraagt ongeveer 10-15% van het Delta-totaal en is van nationaal belang.

Bontbekplevier

De Bontbekplevier broedt voornamelijk in zeer open gebied aan de rand van begroeiing; altijd maar een enkel paar. Dikwijls nabij Visdief of Kluut op schelpenbanken. In tegenstelling tot Kluten en sterns, ligt het broedsucces van deze soort in de Grevelingen regelmatig op >1 vliegvlug jong per paar.

Doordat ze niet koloniegewijs broeden en het droogvallend terrein weinig extra broedgebied oplevert (ze blijven aan die begroeiingsrand vasthouden) heeft het nieuwe kustvogelbeheer bij deze soort nog niet tot een opvallende toename geleid.

De Bontbekplevier is zeer plaatstrouw, er deden zich in 2009 dan ook nauwelijks wijzigingen voor in locaties en aantallen. Het broedsucces van de Bontbekplevier is in vergelijking met veel andere kustvogels in de Grevelingen vaak nog redelijk hoog (0,5 - >1 vl.vl. jong / paar).

Minstens 16% van de Bontbekplevieren in de Delta zat in de Grevelingen en op landelijk gaat het om circa 5%.

Strandplevier

Wat plaatstrouw betreft hangt de Strandplevier een beetje tussen de buitengewoon honkvaste Bontbekplevier en de makkelijk verkassende Dwergstern in. Hun biotoopkeuze komt deels met de Dwergstern overeen en graag sluiten ze zich daarbij aan. Daar waar de Strandplevieren kiezen voor laaggelegen droogvallende vlakten, bestaat overspoelingsgevaar of vollopen van de nesten met stagnerend regenwater. Het gaat bij deze soort nogal eens mis en de vogels beginnen dan ook regelmatig overnieuw, of een vrouwtje begint elders aan een tweede legsel. Hierdoor komt het vastgestelde aantal broedparen wel eens hoger uit, dan wat er totaal aanwezig is.

Jarenlang vormden de Slikken van Flakkee-Zuid het bolwerk van de Strandplevier in de Grevelingen. Vanaf 2003 begon dat te veranderen en vanaf 2005 is er een toenemende spreiding (Tabel 22) die samenhangt met het beheer voor kustvogels (lager peil gedurende broedseizoen en aanleg of onderhoud kustvogelbroedgebied) en wellicht het minder geschikt worden van de Slikken van Flakkee-Zuid.

Op de Slikken van Bommenede en de Slikken van Flakkee was het broedsucces in 2009 laag, de andere locaties deden het duidelijk beter. Evenals de Bontbekplevier weet de Strandplevier vaak aan de aandacht van predatoren te ontsnappen, al kunnen Kok- en Stormmeeuw het broedsucces flink omlaag helpen. De Grevelingen vormt met circa 10% van de NW-Europese populatie van deze bedreigde soort, nog steeds een heel belangrijk broedgebied. Elders in het Deltagebied komen steeds minder Strandplevieren tot broeden. Middels een aangepast peilbeheer (winter liefst flink hoger, broedseizoen lager) kan een duurzaam geschikt broedgebied in stand gehouden worden.

Tabel 22. Aantalsverloop Strandplevier per deelgebied 2000 t/m 2009.

soort / gebied	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabellaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2000		1				15				5		39	(7)		2	62
2001						14			1	2		43	4			64
2002		1				15				2		46	1			64
2003						24					5	35				64
2004						35				9		18				62
2005						25				25	2	22	7			81
2006				4		25			1	27	1	27			1	86
2007				10		11			2	22	13	27	4		2	91
2008				8		13			2	14	4	14	3			58
2009		1		10		14			7	13	5	7	3		3	63

Tabel 23. Aantalsverloop Kokmeeuw per deelgebied 2000 t/m 2009.

soort / gebied	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabellaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2000	2500			15		2	97		115						4	2733
2001	1600			45		1	150		125							1921
2002	300			55		1		4	25		32				2	419
2003	5			480			6									491
2004	30			250					5			2				287
2005	65			30					10							105
2006				8		5		4	130		3	8			4	162
2007	20			35		3	20		250							328
2008	15			80	1	22			350		4			15	10	497
2009	20			100		7	3	23	350		6	6	8	26	22	571

Kokmeeuw

Bij de Kokmeeuw nam het aantal broedlocaties flink toe, een heel verschil met een aantal jaren geleden (Tabel 23). Ook het aantal broedparen vertoonde een verdere toename. Niet dat het nu duidelijk beter gaat met de Kokmeeuw in de Grevelingen. Het grote aantal broedlocaties is in dit geval meer een teken van armoede, want vrijwel nergens is er een plekje waar veilig gebroed en voldoende jongen grootgebracht kunnen worden. De nieuwe broedgebieden langs de Schouwse zuidkust beginnen een deel van hun aantrekkingskracht te verliezen, ook daar veel kommer en kwel.

Het broedsucces was - evenals in bijna alle voorafgaande jaren - bijzonder laag. Op de Hompelvoet, Kleine Stampersplaat, Slikken van Bommenede, Kabellaarsbank en Slikken van Flakkee-Midden kwam geen enkel jong groot, terwijl het elders nauwelijks beter was (0,1-0,5 vl. vl jong per paar, met de nadruk op 0,1).

Predatie van eieren en kuikens is de belangrijkste oorzaak van deze malaise, daarnaast speelt de voedselsituatie een rol. In de nabijheid broedende grote meeuwen, roofvogels, Nijlganzen, grondpredatoren of grazend vee: veel rust is de Kokmeeuwen niet beschoren. De kans dat de Grevelingen weer een gezonde Kokmeeuwkolonie gaat herbergen is dan ook klein.

Het aantal broedparen in de Grevelingen is tegenwoordig slechts een klein deel van het Deltatotaal en van weinig betekenis, maar ook elders in het Deltagebied en de rest van Nederland gaat het de Kokmeeuw niet voor de wind.

Zwartkopmeeuw

Het aantal broedparen in 2009 leek eventjes een forse impuls te krijgen toen eind april zo'n 40 paar Zwartkopmeeuwen neerstreken tussen te Kokmeeuwen op Markenje. Vermoedelijk is kort daarna de vaste Buizerd weer eens langsgelopen en verdween het merendeel van de Zwartkoppen. Op de Hompelvoet kwam 1 paar Zwartkopmeeuwen tussen de Stormmeeuwen tot broeden. Veel heeft het allemaal niet opgeleverd: op de Hompelvoet was het legsel verdwenen voordat er kuikens waren en op Markenje kwamen hooguit enkele jongen groot.

Zwartkopmeeuwen komen tegenwoordig op veel plaatsen in het Deltagebied tot broeden. De meest nabije liggen in het Haringvliet, waar ze op de Scheelhoekkeilanden en de Slijkplaat flinke kolonies (bij elkaar > 500) vormden bij grotere Kokmeeuwvestigingen. Op de Hooge Platen in de Westerschelde zaten er zelfs zo'n 750. Het belang van de Grevelingen is dan ook gering.

Stormmeeuw

Het aantal broedparen van de Stormmeeuw vertoonde een flinke afname. De broedparen aan de rand van de Zilvermeeuw/Kleine Mantelmeeuwkolonies op de Veermansplaat en Dwars in de Weg kunnen zich hier op langere termijn niet handhaven en hun aantal slinkt met de jaren. De gestage groei van de Stormmeeuw op de Slikken van Flakkee-Zuid is voor het eerst omgeslagen, het aantal broedparen viel hier in 2009 fors lager uit. Alleen op de Slikken van Bommenede was er een geringe toename.

Het broedsucces is doorgaans gering. Veel legfels en kuikens worden gepredeerd door de Zilvermeeuwen die vrijwel overal in de nabijheid van de Stormmeeuwen broeden. Op zijn beurt vormt de Stormmeeuw een belangrijke predator van eieren en kleine kuikens van andere kustvogels en weidevogels.

Ruim de helft van de Stormmeeuwen in de Delta komt in de Grevelingen tot broeden maar in groter verband is het belang gering. De Stormmeeuw zit hier aan de zuidgrens van zijn verspreidingsgebied. Het aandeel van de Grevelingen in de landelijke populatie schommelt tussen de 3,5 en 5%.

Kleine Mantelmeeuw

Sinds 2003 is de trend van de Kleine Mantelmeeuw voor de Grevelingen stabiel en schommelt het aantal broedparen rond 750. In de Grevelingen legt de Kleine Mantelmeeuw het in veel gevallen nog af tegen de Zilvermeeuw. Mogelijk heeft dat te maken met gevoeligheid voor begrazing, maar waarschijnlijk is het feit dat Zilvermeeuwen in de Grevelingen vaak dichtbij de broedplaatsen foerageren ook van invloed. Dwars in de Weg ligt dicht bij zee waar zich de belangrijkste foerageergebieden voor Kleine Mantelmeeuw bevinden. In voorgaande jaren was er sprake van een verplaatsing van de Veermansplaat naar Dwars in de Weg. Het aantal in 2009 bleef vrijwel gelijk aan dat van 2008. In de grote vestigingen vielen de aantallen net iets lager uit, maar er ontstonden ook een paar nieuwe broedlocaties (Slikken v Bommenede, Slikken v Flakkee-Midden), zij het met slechts enkele broedparen. Op de Veermansplaat lag het broedsucces in 2009 onder dat van de Zilvermeeuw (eigen waarneming).

Vanwege de grotere afname van het aantal broedparen bij de Zilvermeeuw verschuift de verhouding weer wat ten gunste van de Kleine Mantelmeeuw, maar het blijft bijna 1 : 3 in het voordeel van de Zilvermeeuw. Een verhouding die vrijwel nergens meer in de Delta wordt gehaald omdat het aantal Kleine Mantels tegenwoordig bijna overal het aantal broedparen Zilvermeeuw overtreft.

Het aandeel van de Grevelingen in de Delta-populatie is gering (ruim 2%).

Zilvermeeuw

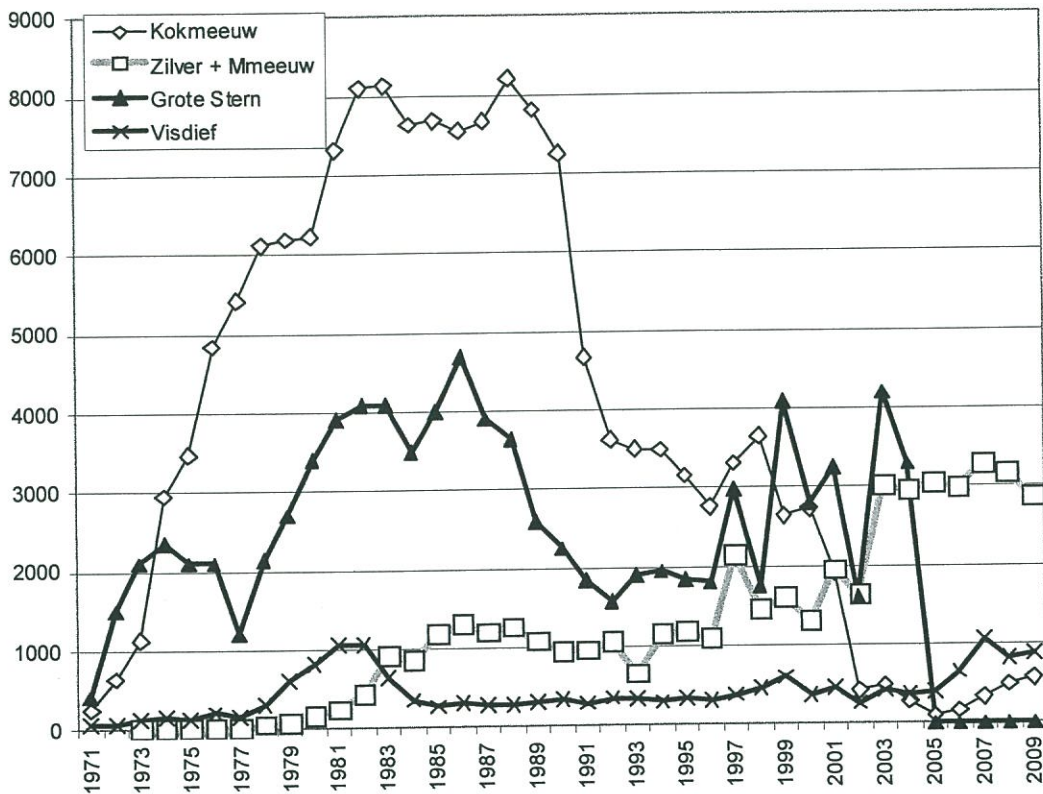
Het aantal broedparen Zilvermeeuw bleef bijna overal gelijk, alleen op de Veermansplaten werden er fors minder geteld (1106→835). Mogelijk dat de wat grotere begrazingsdruk hierop van invloed was. Het aantal broedparen op de daar dichtbij gelegen Slikken van Bommenede vertoonde een toename (5→20). Bij ongewijzigd beleid wordt hier een verdere groei verwacht, evenals op de Slikken van Flakkee-Midden. Op beide plaatsen kan dit nadelig zijn voor de toekomst van de andere kustvogels.

Terwijl op veel broedlocaties in het Deltagebied de aantallen Zilvermeeuw zijn afgenomen, gaat het de soort in de Grevelingen redelijk voor de wind. Dit zal te maken hebben met een minder grote concurrentie van Kleine Mantelmeeuwen, die op meer aan de kust gelegen locaties met visserij en scheepvaart in het voordeel zijn.

Veel Zilvermeeuwen foerageren dichtbij het broedgebied in de Grevelingen op krabben en Amerikaanse zwaardschede. Allerlei meeuwen hebben hun vaste foerageergebiedje en gewoonten. Menige vogel heeft daarbij een vorm van specialisme ontwikkeld. Zo zijn er op de Hompelvoet altijd een aantal die in juni en juli op jonge Spreeuwen jagen en daar erg succesvol in zijn. Anderen laten Japanse oesters stukvallen bij Bommenede. Als predator van kustvogels vormt de Zilvermeeuw een factor van betekenis.

Landelijk is er al jarenlang sprake van afname. Momenteel zit ruim 10% van de Zilvermeeuwen van de Delta (excl. Zeebrugge) en 5% van het landelijk aantal, in de Grevelingen.

Figuur 6. Verloop van Kokmeeuw, Grote Stern, grote meeuwen (Zilvermeeuw + Kleine Mantelmeeuw) en Visdief in de Grevelingen sinds de afsluiting.

Tabel 24. Aantalsverloop Grote Mantelmeeuw per deelgebied 2000 t/m 2009.

soort / gebied	Horpelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommede	Kabellaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2000			1		1											2
2001			1		1											2
2002	1			1	1											3
2003			1	1												2
2004			2	1	1											4
2005			2	1	1											4
2006			2	1	1			1								5
2007			2	1	1	1	2					1				8
2008			3	1	2	1	1					1				9
2009			3	2	2	1	2					1		(1)	1	12

Grote Mantelmeeuw

Zoals alle meeuwen is de Grote Mantelmeeuw bijzonder plaatstrouw. Eenmaal ergens gevestigd laat de soort daar niet snel verstek gaan en het gaat de Grote Mantelmeeuw in de Grevelingen voor de wind. Regelmatig komt er een nieuwe locatie bij en in de buurt van een eerder paar vestigen zich na verloop van tijd andere. Veelal zal het daarbij gaan om nakomelingen van de eerst gevestigde. Aan nakomelingen ontbreekt het dan ook niet. Het broedsucces is over het algemeen behoorlijk hoog (doorgaans 2 vl.vl. jongen per paar), alleen op de brede oeververdediging van de Stampersplaat met zijn begrazing, betreding door recreanten en aanwezigheid van Bruine rat, is het succes vaak lager. In 2009 vestigde zich voor het eerst een paar bij het Dijkwater en was een territorium aan de Grevelingendam. Op de Stampersplaten kwamen er 2 broedparen bij, voor de rest bleef alles bij het oude. Met 12-13 broedparen vormt de Grevelingen een bolwerk voor deze soort in Nederland, maar in internationaal opzicht is het belang van deze populatie nihil.

Het wat lagere peil gedurende het broedseizoen vermindert de overspoelingskans en vergroot daarmee het aantal geschikte broedplaatsen. Hoewel er niet meteen hele kolonies op de oeververdediging zullen gaan zitten is de verwachting dat de Grote Mantelmeeuw voorlopig verder zal toenemen.

Tabel 25. Aantalsverloop Grote Stern per deelgebied 2000 t/m 2009.

soort / gebied	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabellaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
Grote Stern																
2000	2800															2800
2001	3250															3250
2002	1200			400												1600
2003				4200			1									4201
2004				3300												3300
2005																0
2006							1									1
2007																0
2008																0
2009																0

Grote Stern

Al weer een aantal jaren en ook in 2009 broedden er geen Grote Sterns in de Grevelingen. Het wel en wee van Grote Sterns elders in de Delta, Nederland en Noord-Frankrijk werd echter met grote interesse gevolgd. De oude Grevelingenpopulatie bleef evenals voorgaande jaren opgesplitst in twee populaties (Haringvliet met Scheelhoekilanden en Oosterschelde met Flaauwersinlaag). Met in totaal 1833 broedparen lag het aantal flink beneden het gemiddelde van de laatste jaren. In het Grevelingenverslag 2009 (in prep.) wordt nader ingegaan op het voorkomen van de Grote Stern in Nederland en België.

De kans op hervestiging van Grote Sterns in de Grevelingen momenteel klein vanwege het ontbreken van een succesvolle kokmeeuwkolonie. Incidentele vestigingen behoren tot de mogelijkheden, met name wanneer kolonies elders vanwege onveiligheid verlaten worden. Markenje is in zo'n geval de meest aantrekkelijke locatie.

Tabel 26. Aantalsverloop Visdief per deelgebied 2000 t/m 2009.

soort / gebied	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabellaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
Visdief																
2000	30	2		36		10	69		178		2	3			39	369
2001	25	2		124	3	15	98		159		16	1			20	463
2002	24			94	6	5	6	4	102		15	2			6	264
2003	34			173	6	6	22		116		3	47	1		16	424
2004	100	1		30	3	18	38		101	24		45			6	366
2005	39			57	3	8	40	2	210	12	6	27			1	405
2006	32			76	6	15	22	12	360		28	78	3		27	659
2007	7			175	1	31	50	40	400		32	68	2	148	110	1064
2008	10			125		57	20	28	325		26	42	3	103	80	814
2009	76			80	7	24	10	68	310		28	31	12	116	110	872

Visdief

Het aantal broedparen van de Visdief vertoonde enige toename (814→872). Dit was vooral te danken aan de toename op de Hompelvoet (10→76), de Kil (28→68), Slik Dijkwater (80→110) en de Grevelingendam (103→116). Elders was er sprake van afname, zoals op de Slikken van Bommenede (57→24) en de Kleine Stampersplaat (125→80).

Zoals gewoonlijk was het broedsucces in de Grevelingen vrij mager en er waren dit jaar weinig uitzonderingen. Het Dijkwater en de schelpenbank op de zuidkop Slikken-Zuid die het vorig jaar goed deden, scoorden nu bijzonder slecht, terwijl op de Hompelvoet, de Kil en Markenje een iets beter resultaat werd geboekt. Elders in het Deltagebied verliep het broedseizoen voor de Visdief eveneens ongunstig. Kenners spraken van een dramatisch slecht jaar. Er was overal gebrek aan kleinere vis voor de kuikens.

Naar schatting zat zo'n 15% van de Deltapopulatie in 2009 in de Grevelingen, die hiermee van regionaal en nationaal belang is.

Tabel 27. Aantalsverloop Noordse Stern per deelgebied 2000 t/m 2009.

soort / gebied	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabellaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2000	2	1		4		1			2			8			1	19
2001	3	1		3		1			4			14			3	29
2002	1			4		4			1			4			1	15
2003	2	1		21		4			5			7	1		2	43
2004	2			3		12	2		5			9	1			34
2005	3			2		7	1		2		3	4				22
2006	3	2		19		6	2	1	10		3	8	1		1	56
2007	2			22		9			7			3	2			45
2008	2	2		11		10			4			13	2		1	45
2009	3			25		7	1	2	3		2	10	4		2	59

Noordse Stern

Met 59 broedparen kwamen een record aantal Noordse Sterns in de Grevelingen tot broeden. De Kleine Stampersplaat vormde opnieuw het bolwerk van deze soort evenals in veel voorgaande jaren.

Het broedsucces op de schelpenbank Slikken-Zuid was nihil, elders was dat doorgaans wat beter maar veel jongen zijn er niet groot gekomen.

In het Deltagebied broeden maar weinig Noordse Sterns (zuidrand verspreidingsgebied). Het aantal varieert jaarlijks, maar de Grevelingen is daarbij altijd erg belangrijk (25-65%). In 2009 lag het Grevelingenaandeel van de Delta op ruim 70%. Landelijk is de populatie van veel minder belang (in 2009 ca.5 %?).

Tabel 28. Aantalsverloop Dwergstern per deelgebied 2000 t/m 2009.

soort / gebied	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabellaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2000						8			10				3		2	23
2001						5			10				8		1	34
2002	1					15		5					11		3	34
2003		1		10		14			7	13	5	7	3		3	63
2004	2					15		2					16		1	36
2005	1					32			13	1		4	25			76
2006	2			18		9		10	19		27	35	12		2	134
2007	6	1		70		7		18	1		17	80	28			228
2008				42		9		25	2		20	68	38		1	205
2009				14		16		36	13		10	28	33		2	152

Dwergstern

De Dwergstern liet in de Grevelingen een flinke afname zien. Ook op de Hooge Platen (Westerschelde) nam het aantal af (180), terwijl er op de Hors (Texel) juist veel meer tot broeden kwamen (circa 200).

Belangrijk minder kwamen er tot broeden op de Kleine Stampersplaat en de Slikken van Flakkee (Midden en Zuid). Toename was er op de Slikken van Bommenede, de Kil en Markenje.

Het broedsucces was op Markenje, Kleine Stampersplaat en Battenoord redelijk goed (0,5> vl.vl. jong/paar), bij de Kil en de Slikken van Flakkee-Midden was er enig succes. Voor de rest, waaronder de schelpenbank Slikken-Zuid die het in 2008 prima deed, was het broedsucces (vrijwel) nihil. Dat was ook op de Hooge Platen het geval, maar op Texel was het broedsucces vrij goed. Evenals de Vissdief had de Dwergstern in het Deltagebied last van de schaarste aan kleine visjes voor de kuikens.

Voor de Dwergstern is de Grevelingen van internationaal belang, ongeveer een kwart van de Nederlandse populatie zat in 2009 in de Grevelingen.

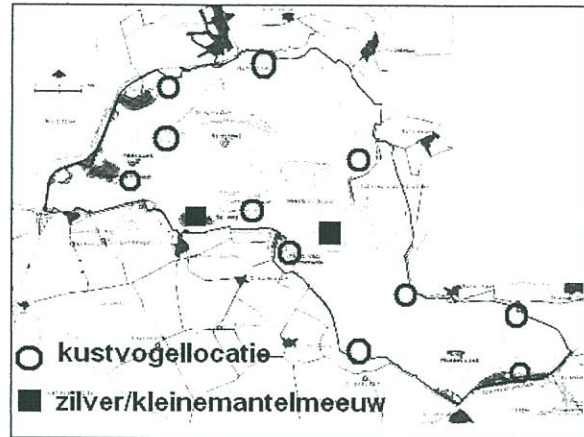
Verspreiding kustvogels

Alle kustvogellocaties in de Grevelingen betreffen laaggelegen terreinen en schelpenbanken, waarbij de invloed van het zoute meerwater van belang is om het gebied open te houden. Iets hoger gelegen gedeelten worden aanvullend gemaaid (Markenje, Kabellaarsbank, Kleine Stampersplaat).

Het kustvogelbeheer is er op gericht de bestaande locaties zo goed mogelijk in stand te houden door de vegetatie niet te laten verruigen (jaarlijks 1x maaien), zo nu en dan schelpen te storten en indien noodzakelijk een rattenbestrijding uit te voeren.

Beter dan gewoonlijk presteerden in 2009: de Kil (Visdief, Dwergstern), Markenje (Kluut, Strandplevier), Hompelvoet (Visdief), de Kleine Stampersplaat (Strandplevier).

Slechter ging het op de Kabellaarsbank, Kleine Stampersplaat (Dwergstern), Slikken van Bommenede (Kluut, Visdief) en Slikken van Flakkee (alle soorten).

Figuur 6. Overzicht belangrijkste broedlocaties kustvogels.

Kustvogels en peilbeheer

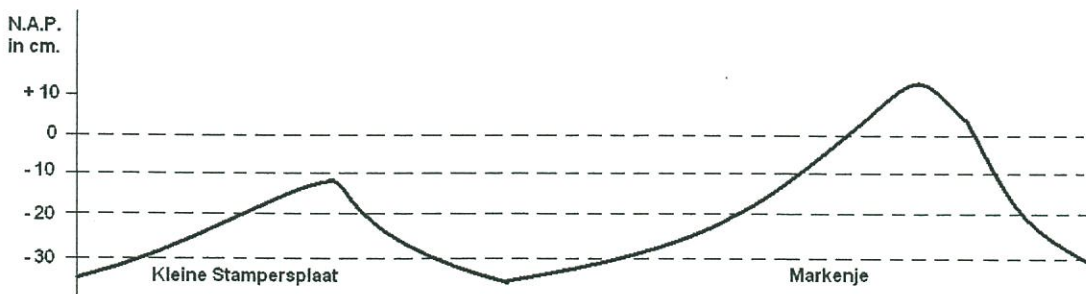
Aan de basis van het kustvogelbeheer in de Grevelingen staat het peilbeheer van Rijkswaterstaat.

Het peil in de Grevelingen wordt geregeld middels de sluis in de Brouwersdam, waar zeewater de Grevelingen in en uit stroomt. In principe wordt de sluis zoveel mogelijk open gehouden, waardoor er in de Grevelingen een minigetij is van enkele centimeters. Randvoorwaarde voor het peilbeheer is dat de uitersten waarbinnen het peil fluctueert liggen tussen de -10 en -30 cm NAP. Doorgaans wordt op -20 cm NAP of een iets hoger peil gestuurd. Door langdurig harde wind kan scheefstand in het meer (bekken) ontstaan, waardoor lokaal grotere verschillen mogelijk zijn, zoals bij westelijke wind een hogere waterstand aan de oostzijde van het gebied.

Door gedurende het broedseizoen op een iets lager peil te sturen, vallen langzaam aflopende oevers droog en ontstaat er broedgebied voor kale grondbroeders (Kluten, plevieren, Dwergstern, Visdief, Noordse Stern). Aan de hand van het verloop van de aantallen kustbroedvogels in de Grevelingen, kunnen we vaststellen dat het peilbeheer werkt!

waterhoogte / maand	mrt	april 1-13	april 14-30	mei	juni	juli 1-12	juli 14-31
maximale hoogte	-10	-16	-21	-23	-23	-23	-14
minimale hoogte	-24	-28	-30	-31	-30	-30	-27
gemiddelde waterhoogte	-16	-21	-26	-26	-26	-26	-19

Tabel 29. Waterhoogten in cm NAP volgens meetpaal Rijkswaterstaat Bommenede (meetnet ZEGE) in 2009. De gemiddelde hoogte is niet exact berekend maar door mij ingeschat aan de hand van de gegevens (waterhoogte per 10 minuten). Met grijze arcering het tijdvak met iets lager waterpeil ten gunste van kustbroedvogels

Figuur 7. Profielschets Kleine Stampersplaat en Markenje in relatie tot het peilbeheer in de Grevelingen

Om de kale of met zoutplanten begroeide zone waar gebroed kan worden, zo breed mogelijk te houden, wordt van deze zijde al jaren gepleit voor incidenteel hogere waterstanden buiten het broedseizoen. Met name begin augustus en begin maart. Daarnaast zou gedurende het winterhalfjaar op een gemiddeld wat hoger peil gestuurd kunnen worden.

Een getij dat rond NAP schommelt, zou in één klap alle huidige broedplaatsen voor kustvogels doen verdwijnen. Alle vormen voor getij in de Grevelingen die momenteel worden bestudeerd, zullen voor kustbroedvogels ongunstig uitpakken.

Bladvulling met info uit Boomblad

22 augustus 2008

Computer herkent vogels aan hun zang

Wetenschappers aan de universiteit van Bonn hebben een computerprogramma ontwikkeld dat vogelzang herkent. De software kan opnames van vele honderden uren verwerken, waarna het nauwkeurig aangeeft hoeveel vogels van welke soort hoe vaak gezongen hebben. Vogeltellers kunnen dus thuisblijven.

In veel gebieden is het bijna onmogelijk om vogelpopulaties volledig in kaart te brengen. Dat komt doordat tellingen veelal door vrijwilligers in hun vrije tijd gedaan worden. Maar ook doordat vogels vaak verborgen zitten in de vegetatie, waar niemand ze kan zien. Dankzij het project van Daniell Wolf aan de universiteit van Bonn kunnen nu microfoons en computers ingezet worden voor een beter resultaat. Hiervoor is gebruikgemaakt van het archief van dierengeluiden van de Humbolt Universiteit in Berlijn.

Wolff onderzocht vooral de herkenning van de vink (*Fringilla coelebs*) en van de snor (*Locustella luscinioides*). De zang van de snor bleek een gemiddelde frequentie van 4 kHz te hebben, en bepaalde elementen van het signaal worden herhaald met een frequentie van 50 Hz.

De software die deze rietvogel moet herkennen is uitgebreid getest in een natuurgebied in Brandenburg, en bleek zeer betrouwbaar. Ondanks regen, wind en amfibieën werd de snor met 92 procent nauwkeurigheid waargenomen.

Voorlopig kunnen alleen individuele soorten herkend worden. In de toekomst moet het mogelijk zijn om zoveel mogelijk soorten tegelijk te herkennen. Ook bestaat het plan om vogelpopulaties eenvoudig en efficiënt in kaart te brengen met de methode, in combinatie met een GPS-systeem. Met zonne-energie kan opnameapparatuur makkelijk maanden lang draaien in de natuur

Gaan we daar in de Grevelingen ook naar toe?

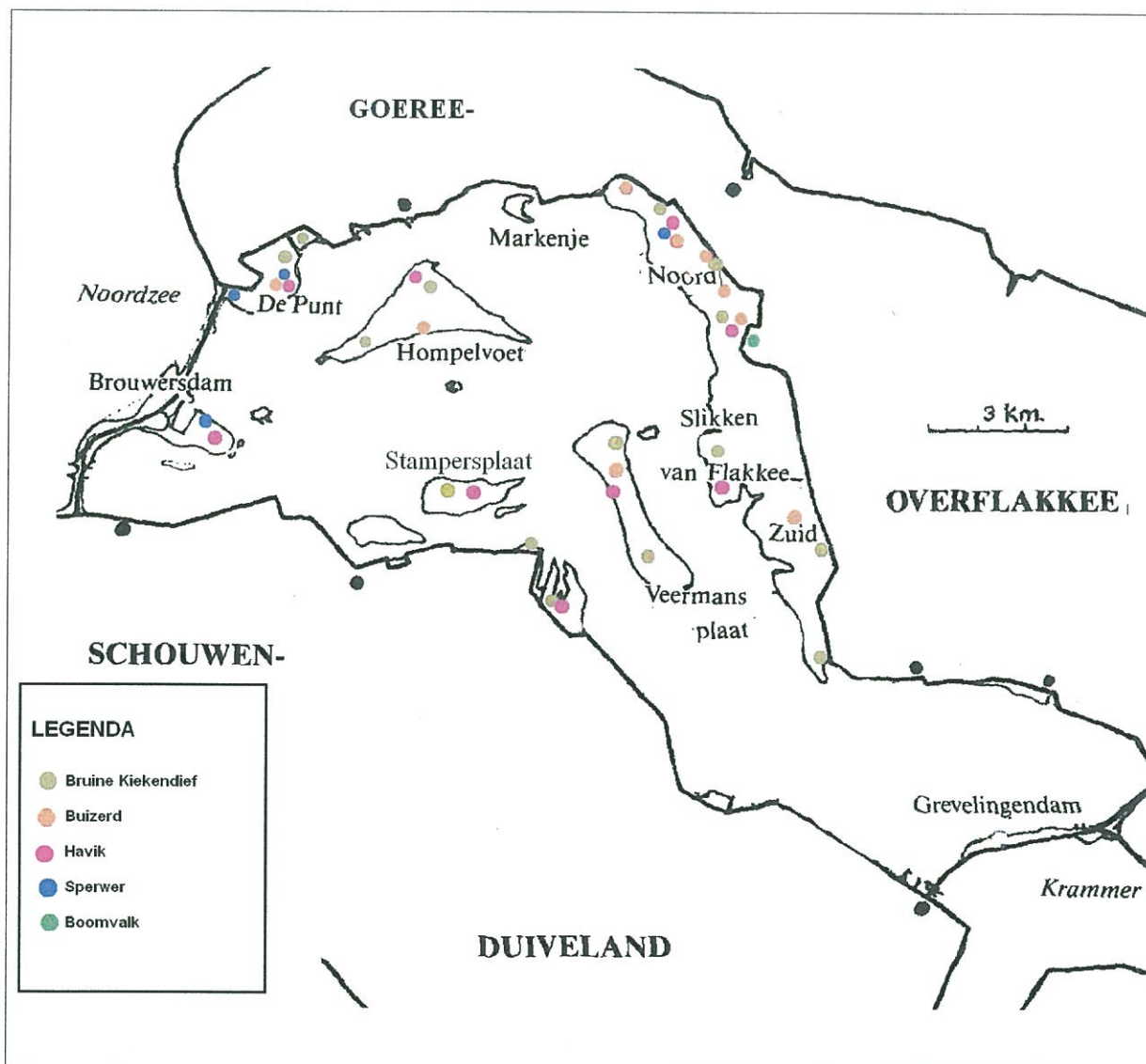
28 juli 2008

Toenemende recreatiedruk in wetlands

Eén van de meest actuele problemen binnen de Nederlandse wetlands is de toenemende recreatiedruk. Dat blijkt uit het Nederlandse Wetlandrapport 2004 - 2007, het verslag van Vogelbescherming Nederland en de WetlandWachten voor wetlandbescherming.

Vogels zijn grote delen van het jaar erg verstoringgevoelig. Moderne vormen van recreatie, zoals kitesurfen en kitebuggyen, worden steeds populairder, maar brengen ook de grootste verstoring met zich mee. Dit kan leiden tot uitval en sterfte, en daarmee een vermindering van de populatie. De Vogelbescherming pleit voor 'zonerings in tijd en ruimte' en wil samenwerken met de recreatiesector. Tijdszonerings zou ertoe moeten leiden dat gebieden worden afgesloten voor recreanten tijdens periodes waarin er veel vogels zijn. Op de Wadden mag kitesurfen alleen in juni, juli en augustus. Ruimtezonering zou gebieden moeten verdelen in zones waar recreanten mogen komen en zones waar de natuur afgeschermd wordt. Ook doet Vogelbescherming een beroep op betere handhaving en toezicht in de beschermde gebieden.

Zonerings en handhaving zijn ook belangrijke beleidsinstrumenten in de Grevelingen. Fysieke barrières werken het beste, bebording en voorlichting moeten in orde zijn, zonder een goede handhaving lukt het niet.

Figuur 8. Overzicht broedplaatsen roofvogels in de Grevelingen in 2009.

Roofvogelkaart Grevelingen 2009

Jaarlijks worden de gegevens over broedgevallen of territoria van roofvogels in de Grevelingen aan Henk Castelijns, coördinator van de Roofvogelwerkgroep Zeeland, doorgegeven. Hoewel, zoals voor het laatst in 2008, slechts eenmaal in de drie jaar de hele Grevelingen geïnventariseerd wordt kan er dankzij de BMP-plots en de gezamenlijke kennis toch ieder jaar een min of meer betrouwbaar overzicht samengesteld worden. Min of meer, omdat nogal wat roofvogels zich buiten balts- en vestigingsperiode, zeer onopvallend gedragen. Kaart samengesteld op basis van informatie van Mark Hoekstein, William van der Hulle, Kees de Kraker en René van Loo.

Toelichting 2009

Bruine Kiekendief aantal territoria van 14 naar 15, 1 minder op Slikken van Bommenede, 1 meer op Slikken van Flakkee-Zuid en op de Hompelvoet

Buizerd nam toe van 8 naar 9 territoria - 1 meer op de Hompelvoet

Sperwer van 4 naar 4 - weer op de Kabellaarsbank, maar niet meer gesignaleerd op de Grevelingendam. Daar wel een heel groot nest vermoedelijk van Havik maar niet bewoond.

Havik bleef 8 - alle locaties gelijk aan voorgaande jaar (niet overal op het zelfde nest). Op de Kabellaarsbank, Slikken van Bommenede en Veermansplaat werden per broedsel 3 jongen grootgebracht. Hompelvoet waarschijnlijk mislukt (0), andere onbekend.

Boomvalk van 2 naar 1 (juist buiten het gebied langs de Grevelingendijk op Flakkee) - 1 paar halverwege Slikken-Zuid in 2009 niet aanwezig.